

TÁRSADALMI SZEMPONTOK BUDAPEST VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEIBEN

kutatási helyszín: Budapest - Józsefváros

Borsos Melinda Mária

DLA értekezés

Budapesti Műszaki és
Gazdaságtudományi Egyetem
Építészmérnöki Kar
Építőművészeti Doktori Iskola

Édesanyám és Bátyám emlékére.

**TÁRSADALMI SZEMPONTOK
BUDAPEST VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEIBEN**

kutatási helyszín: Budapest - Józsefváros

Borsos Melinda Mária

DLA értekezés

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Építésmérnöki Kar

Építőművészeti Doktori Iskola

témavezető: Szabó Levente DLA

2018. augusztus

NAGYFUVAROS-U.
28

OSZT...

NE MET...

RAKRI...

OSZVES...

MEHES...

...

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	2
SZEMÉLYES KAPCSOLÓDÁS	2
HIPOTÉZIS	2
A DOLGOZAT SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE	3
KÉRDÉSEIM	5
1. A HELY - BUDAPEST, JÓZSEFVÁROS	9
VÁROSTÖRTÉNETI FÁZISOK	9
URBANIZÁCIÓS FÁZISOK (1990-IG)	18
TÁRSADALMI MOBILITÁS FÁZISAI (1990 UTÁN)	24
2. ÖSSZEHAONLÍTÁS	30
KÖZÉPSŐ-JÓZSEFVÁROS VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEI - CORVIN SÉTÁNY PROGRAM	30
KÖZÉPSŐ-JÓZSEFVÁROS VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEI - ORCZY NEGYED	40
KÖZÉPSŐ-JÓZSEFVÁROS VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEI - MAGDOLNA NEGYED	46
3. FOGALOMPÁROK ÉS MEGÁLLAPÍTÁSOK	58
I. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - VÁROSSZERKEZET ÉS TÁRSADALOM	58
II. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - DZSENTRIFIKÁCIÓ ÉS ÉPÍTETT KÖRNYEZET	61
III. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - BEAVATKOZÁS ÉS TÁRSADALOM	66
IV. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - PARTICIPÁCIÓ ÉS ÉPÍTETT KÖRNYEZET	70
4. GYAKOLATI KAPCSOLÓDÁS ÉS MEGÁLLAPÍTÁSOK	78
MICROMAGDOLNA - PARTICIPATÍV KÍSÉRLET	78
MICROARCHITECTS - MESTERMUNKA	99
V. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - TERVEZŐ ÉS TÁRSADALOM	109
5. ABSZTRAKT	114
A KUTATÁS ÖSSZEGZÉSE	114
SUMMARY OF THE RESEARCH	119
KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS	124
IRODALOMJEGYZÉK	125
MELLÉKLET	130
CORVIN SÉTÁNY PROGRAM RÉSZLETES ÖSSZEFOGALÁSA	130
MAGDOLNA NEGYED PROGRAM (I-II-III) RÉSZLETES ÖSSZEFOGALÁSA	133
MAGDOLNA – ORCZY NEGYED PROGRAM RÉSZLETES ÖSSZEFOGALÁSA	139
MESTERMUNKA ADATAI - IDESÜSS ÓVODA ÉS BÖLCSŐDE - 2015	145

VIII. kerület, Józsefváros
Nagy Fúvaros utca
18 — 28

ÜVEGES
KÖRBEVÉDELÉS
Tel: 233-2014
2012-2014

ANYAD

BEVEZETŐ

SZEMÉLYES KAPCSOLÓDÁS

2013 tavaszán voltam először igazán a VIII. kerület közepén. Gyerekkoromat egy vidéki kisvárosban töltöttem, egy panelóriásokkal teli lakótelepen, így a budapesti ismeretlen helyekkel való első találkozáskor csak saját élményeimre és a városi legendákra tudtam támaszkodni. A józsefvárosi Magdolna Negyed akkor már túl volt egy majdnem tíz éve tartó szociális városrehabilitáción, de a legendák még mindig arról szóltak, hogy ez egy veszélyes hely. Miután kapcsolatba kerültem a negyeddal, az ott lakókkal, dolgozókkal, néhány hónap ismerkedés után sem tűnt veszélyesnek, megszerettem és ott ragadtam. A BME Építőművészeti Doktori Iskolában töltött 3 év alatt a kutatásaimban a társadalmilag érzékeny városrehabilitációs folyamatokat, azok építészeti eszközeit, a hátrányos helyeken alkalmazható participációs és kommunikációs lehetőségeit elemeztem. A doktori értekezésemben ezeket az ismereteket, valamint a saját gyakorlati tapasztalataimat szeretném összegezni, közös kontextusban bemutatni.

2013 őszén - a MICROmagdolna kutató csoport egyik alapító tagjaként¹ - ezen a helyen, mint tervezők, új irányokat próbálgattunk, új kapcsolódási modellt építettünk azzal a céllal, hogy megismerjük a negyedet és szakmai tudásunkkal segítsünk az itt élő közösségeknek. Az indulás óta eltelt évek viszont rádöbbenettek arra, hogy ez a hely összetett, érzékeny, ismeretlen. Olyan - már jelenlévő - íratlan hagyomány-, szabály- és kapcsolati rendszerben működik, amely befogadni, új felé és kifelé fordulni csak akkor képes, ha a kapcsolódási pontokon bizalmat talál. A Magdolna negyedhez kialakult intenzív kapcsolódásom, mind szakmai, mind érzelmi szinten erős kötődést eredményezett. De ez a kötődés nemcsak a VIII. kerülethez, hanem a helyzethez, a segítő, közvetlen kommunikációt igénylő, szociálisan érzékeny szerephez is fűződik azóta. A MICROmagdolnából időközben egy építész iroda fejlődött, amit kutatótársammal, Dimitrijevic Tijanával alapítottunk és amelyben a Magdolna negyedben szerzett tapasztalatok erőteljesen élnek tovább.

HIPOTÉZIS

A doktori kutatásom témája a város és a társadalom kölcsönhatására irányul, ezen belül a város és az építész kapcsolatát vizsgálom modern, hátrányos nagyvárosi környezetben. Feltételezem, hogy a város - szerkezetével, épített fizikai minőségével, várostervezési döntéseivel, döntéshozói hátterével - felelős a bennük lakók, kiemelten a hátrányos társadalmi rétegek széles körű lehetőségeinek biztosításáért.

¹ kezdeti csapattagok: Brósz Csaba, Kukucska Gergő, Szabó Dávid, Dimitrijevic Tijana

2. kép (balra): Magdolna negyed, Nagyfuváros utca - Mátyás téri sarok, 2013. Kép: Borsos Melinda

A dolgozatomban - a fenti előzetes állítás bizonyítása okán - a budapesti VIII. kerülethez, Józsefvároshoz kapcsolható három rehabilitációs eset vizsgálatát végzem el: a Corvin negyedét, a Magdolna negyedét és az Orczy negyedét. Hosszú távú célom az 1990-es években a rendszerváltást követően elindult budapesti városrehabilitációs modellek és mechanizmusok egymás mellé állítása, az épített környezetre és a társadalmi összetételre gyakorolt hatásaik, eredményeik összehasonlítása a belvárosi városnegyedekben. A területenkénti változásokat és egymáshoz viszonyított különbségeket elméleti és gyakorlati formában egyaránt, egzakt eredményeit, adatait, városszöveti, épületállományaiban, társadalmi összetételben történt változásait egybevetve szeretném láthatóvá tenni.

Az összehasonlító elemzésem további célja, hogy - a dzsentrifkáció és az etnicitás jelentését és jelenlétét meghatározva - a városrehabilitációs stratégiák ilyen irányú következményeit vizsgáljam, majd ezt követően - a hátrányos helyzetű városnegyedekben érzékelhető tervezői szerepkeresés viszonyában - tovább elemezem.

Emellett, a 2011 óta fennálló józsefvárosi építészeti, várostervezési kapcsolódásaim tapasztalatával, a Magdolna negyedben véghezvitt szociális városrehabilitációhoz építészként történő közvetlen csatlakozással és a területen végzett MICROmagdolna-projekt participatív építészeti kísérletének feldolgozásával a kutatási témámat széles spektrumban, így gyakorlati síkon is igyekszem elemzni. Az itt megszerzett tapasztalatok, kommunikációs stratégiák továbbélése fontos eredmény, amelynek gyakorlati alkalmazását a Mestermunkám, a MICROarchitects által tervezett IDESSÜSS! Óvoda és Bölcsőde tervezése kapcsán jelenítem meg.

A DOLGOZAT SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

A disszertáció öt fejezetből áll. Az első fejezet a helyre, a vizsgált területre, Józsefvárosra fókuszál, két fejlődési folyamat fázisait vizsgálva. A fejezet első részében összefoglalom Józsefváros történetét, városszerkezetét napjainkig alakító legfőbb állomásait. A fejezet második felében pedig a rendszerváltásig történt városfejlődés előzményeit elemzem, három időszakaszra bontva: a II. világháború előtti intervallumra, az államszocializmus időszakára és a rendszerváltás utáni szakaszra bontva.

A második fejezetben a három vizsgált józsefvárosi terület egyedi sajátosságait elemzem. Célom, hogy bemutassam egy jelentős hátrányokkal induló budapesti városközponti terület három különböző fejlesztési tendenciáját, építészeti és társadalmi változásait, külön hangsúlyt fektetve az eltérő városrehabilitációs modellek következtében kialakult, a lakosság összetételét megváltoztató lépések elemzésére.

A harmadik fejezetben mutatom be a kutatásomat segítő fogalmakat, vizsgálati szempontjaimat. Négy fogalompár segítségével elemzem Józsefváros városrehabilitációs

folyamatainak városszerkezeti, épített környezetbeli, kommunikációs és társadalmi vonatkozásait, és ennek alapján tézisekben foglalom össze a dolgozat elején felvetett kutatási kérdéseket.

A negyedik fejezetben kutatásom gyakorlati oldalának bemutatása történik. A három részre osztott fejezetben elemzem a saját józsefvárosi kísérletünket, a MICROmagdolna építészeti és participatív kísérletet, annak főbb lépéseit, körülményeit és tanulságait. A második részben, a Mestermunkámat - a kőbányai IDESÜSS! Óvoda és Bölcsőde belsőépítészeti tervezését - bemutatva, a józsefvárosi kommunikációs és participációs tapasztalatokból építkező építészeti hozzáállás tervezésben történő megvalósulására fókuszálok. A fejezet végén, a gyakorlati élmények összegzéseként, a tervező és társadalom fogalompár segítségével vizsgálom a hátrányos városi területen megjelenő építész lehetőségeit, kommunikációs kapcsolódásait, feladatát, melynek eredményét - a fejezet végén - az 5. tézisben összegzem.

Az ötödik fejezetben röviden összefoglalom a kutatásom eredményeit és az értekezés téziseit.

A dolgozat végén található az angol nyelvű összefoglaló, az irodalomjegyzék és a városrehabilitációk pontos adatait, eredményeit összefoglaló melléklet.

KÉRDÉSEIM

A disszertáció megvalósítása szempontjából kiemelten fontos a kutatási célok és a kulcsfontosságú kérdések meghatározása. Ezek adják meg az értekezés elsődleges irányvonalát és feltételrendszerét. A kutatásomnak öt átfogó célja van, melyek mindegyike a budapesti városközponti területeken történő társadalmi változások építészeti viszonyításán alapul. Az egyes célokhoz kapcsolódnak az alábbi kérdések:

Az első cél – a hátrányos nagyvárosi területeken végbemenő spontán és tervezett városfejlődések és rehabilitációk vizsgálata a városban elhelyezkedő helyzetük alapján. Ehhez kapcsolódó kutatási kérdés: hogyan hat Budapest meglévő belvárosi szerkezete, a vizsgált negyedek helyzete a rendszerváltás előtti és utáni városfejlesztési törekvésekre?

A második cél – fizikai tér megváltozásának hatásai – a rendszerváltást követő két évtized városfejlesztéseinek építészeti és ebből következő társadalmi változásainak elemzése Budapest városközpontjában. Az ehhez kapcsolódó kutatási kérdés: Milyen társadalmi változásokat indíthatnak be a fizikai megújítást működésbe hozó stratégiák? Milyen hatással vannak a sokat emlegetett dzsentrifikációs folyamatokra?

A harmadik cél – a nagyvárosi szituációkban alkalmazott városrehabilitációs beavatkozások rendszerezése és a területekhez köthető stratégiák hatásainak vizsgálata a helyi etnikai közösségek kirekesztését elkerülő lehetőségek szempontjából. Az ehhez kapcsolódó kutatási kérdések: milyen várostervezői és városfejlesztési stratégiák, védelmi mechanizmusok alkalmazhatók Józsefváros környezetében a meglévő hátrányos helyzetű lakosság esetén?

A negyedik cél – a negyedben lakó kisebbségek érdekérvényesítési lehetőségeinek elemzése a józsefvárosi városrehabilitációkat vizsgálva. A három kijelölt városrehabilitáció participatív kapcsolódásainak, azok lehetőségeinek feltárása. A kapcsolódó kutatási kérdés: milyen eszközökkel lehet csökkenteni a dzsentrifikáció okozta kirekesztődést? Hogyan fejleszthető a kisebbségi lakosság érdekérvényesítő képessége? Lehet-e egy szociálisan leszakadt, hátrányos társadalmi réteget participációs folyamatokba bevonni?

Végül az utolsó kitűzött cél – a döntéshozók-tervezők-lakosság közötti kapcsolódás vizsgálata a városfejlesztési mechanizmusokban – a rendszerváltás előtti korszak hatásainak elemzése az 1990-es évek utáni városrehabilitációs struktúrákra vonatkozóan, a társadalom-hatalom közötti viszony értelmezésével. Ehhez gyakorlati tapasztalatként segítséget nyújt a MICROmagdolna projekt kapcsán megszerzett gyakorlati tapasztalat is. Kutatási kérdések: milyen változások történtek a folyamatban résztvevők szerepváltozásainak vonatkozásában az elmúlt 25 évben? Mi a városvezető és az építész feladata?

1

1. A HELY - BUDAPEST, JÓZSEFVÁROS

Ebben a fejezetben elemzem és vizsgálom azt az összetett urbanizációs folyamatot, amely az ezredfordulóra Józsefvárost Budapest leghátrányosabb helyzetű területeivel azonosíthatóvá tette. Kutatásom célja feltárni a városnegyed-fejlesztések és azok hiányának városszerkezeti és társadalmi következményeit, hatásait, illetve urbanizációs modellként definiálni azokat a fejlesztési lépéseket, amelyek az utóbbi másfél évtized jelentős változásait hozták létre a területen. Céloom vizsgálni a Józsefvárosban élő hátrányos helyzetű lakosságra hatással bíró rehabilitációs lépéseket, a VIII. kerületi roma lakosság, mint számottevő etnikumhoz kapcsolható határfolyamatok lehetőségeit, a dzsentrifikálódás jelenlétét és jellegét.²

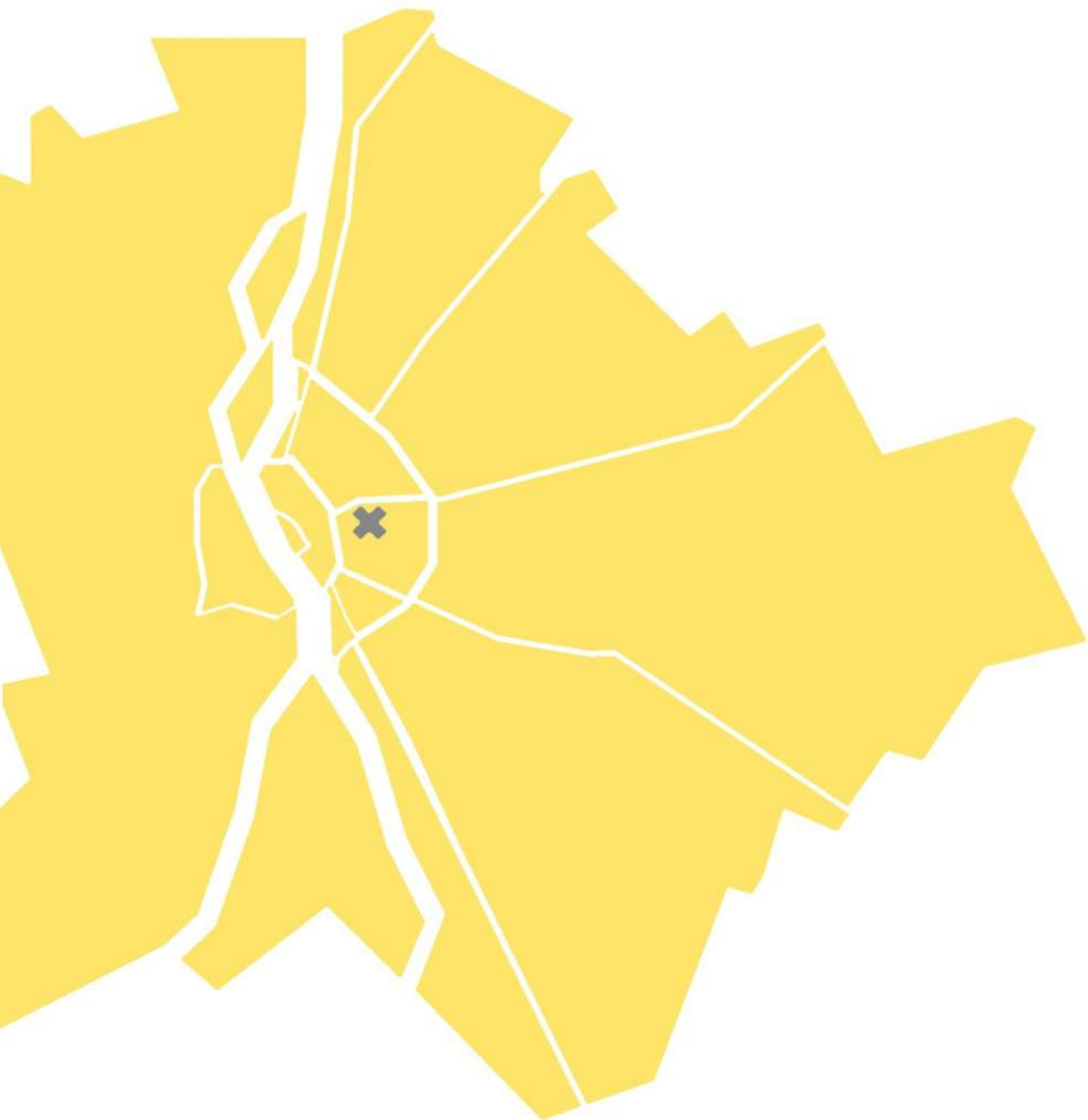
VÁROSTÖRTÉNETI FÁZISOK

Józsefváros története a II. világháborúig

A VIII. kerület elgettősodásának története egy olyan urbanizációs probléma, amelyet leginkább a folyamatos mellőzés, elhanyagolás állapota, a ritka és legtöbbször hatástalan városfejlesztési programok megléte jellemez. Ez a folyamat viszont nem csak az utóbbi 40-50 év felelőssége, hiszen a történet sokkal korábbra nyúlik vissza. Ebben a fejezetben szeretném összefoglalni Józsefváros, ezen belül is Középső-Józsefváros történetének legfontosabb jellemzőit, eseményeit, amely segítségével közelebb kerülünk sajátos identitásának, elhanyagolt állapotának, társadalmi helyzetének megértéséhez, és választ kapunk néhány alapvető kérdésre: miért éppen Józsefváros vált a főváros leghátrányosabb területévé? Miért itt található Budapest legnagyobb cigány etnikuma? Mi alakította ki a máig jellemző vegyes épületállományt?

Józsefváros története, első beépítései az 1730-as években indultak el, először a mai Baross utca - Tavaszmező utca környékén. Ebben a században, a Tavaszmező utcától északra lévő, eredetileg szántó föld területen felépülő házak alakították ki a mai Horváth Mihály tér körüli városmagot. Ahogy a korábbi fejezet városszerkezeti szempontjainál már leírtam, földrajzi jellemzője, kevésbé értékes területi és mezőgazdasági adottságai miatt már a kezdetekkor determinálódott a telkek mérete és a terület szerkezete. A sűrű beépítésű, többnyire vályogból épített földszintes épületek az 1838-as árvíz következtében szinte 90%-ig megsemmisültek.

² A társadalmi folyamatok egzakt értelmezése céljából, a doktori kutatásom állításait alátámasztva, ifj. Erdősi Sándor szociológussal közösen dolgozva született az a háttér tanulmány, amely a társadalmi folyamatok pontos definiálásához szükséges. A háttér tanulmány címe: Magdolna bezzeg, jelenleg kézirat formában.

4. kép: Józsefváros elhelyezkedése Budapesten, grafikai feldolgozás: Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana

A pusztítás után viszont hatalmas lendületet vett a kerület kiépítése, számos vidéki parasztságból érkező munkakeresőnek biztosítva munkát. Az új építkezéseknél tiszteletben tartották a meglévő utcahálózatot, az épületek kötelező építőanyaga a kő lett, viszont ellentétben a szomszédos kerületekkel - a magas bekerülési költségek miatt is -, itt ritkán készültek többemeletes kialakítású épületek, s emiatt továbbra is a rurális jelleg maradt domináns a területen. Az újonnan érkezőknek köszönhetően a kerület lakossága ebben az alig 15 évben jelentősen megnövekedett, 1850-ben már több mint 17 ezren laktak a városnegyedben.

A XIX. században elindult iparosodás Józsefváros aranykorát hozta el. Ebben az időszakban hamar megjelentek a nagy kiterjedésű ipari területek, melyek munkával látták el az egyre nagyobb tömegben beáramló vidéki népességet. Mindezt fokozta 1867-ben a MÁV első pályaudvaraként átadott józsefvárosi pályaudvar. Igaz, 1872-től megszűnt a személyszállítási forgalom funkciója, de ez nem csökkentette jelentőségét, a vidékről városba tartó beköltözők ide érkeztek meg először, összegyűjtve a tömegesen munkát keresőket. Az erőteljes demográfiai növekedés és a jelentős alacsony státuszú társadalmi réteg érkezése miatt Józsefváros viszont ebben az időben kezdett leszakadni a főváros fejlődési vonalától, a felgyorsult iparosodás után a terület inkább kisiparos jellegű maradt. Amíg a belső fekvésű területek helyén - a Nagykörúttól északra - ekkorra már kiépült lakóépületek nagyméretű lakásai leginkább a felső középosztály számára nyújtottak lehetőséget, addig a mai Középső-Józsefváros területén nagy számban jelentek meg a szegények számára épített szoba-konyhás lakások, melyek beépítési sűrűsége és minősége a Körúttól távolodva jelentősen csökkent. Ekkor telepedtek le itt a jobb módú, vidékről érkező muzsikus cigány családok és a pesti zsidóság szegényebb rétegei is³, a területet jellemzően kávéházak, kertvendéglők és olyan speciális kisiparos műhelyek virágoztatták fel, mint például asztalos, lakatos, bútorkárpitos, bádogos, cipész, szabó, páncélszekrény-javító, harisnyafoltozó. Ezen kisiparosok egy része ma is megtalálható a negyed egy-egy eldugott utcájában.

A kerület az 1910-es években érte el demográfiai csúcspontját⁴, a gyárak egy része viszont ekkor kezdett el kiszorulni innen. A fejlődés ettől kezdve lelassult, a kisebb ipari üzemek is más kerületekbe települtek, az árvíz után épített épületek egyre elhanyagoltabb állapotba kerültek, a külső falusias területek egyre nagyobb mértékben elszegényedtek, és ekkor jelent meg a prostitúció is. Az I. világháború utáni időszakban a lakásépítési tevékenység szinte teljes egészében megszűnt. Az 1930-as években a kerülethatárok rendezése után Józsefváros lakossága több mint 150 ezer volt, ezzel a Nagykörutat övező kerületek közül a legnépesebb volt (második helyen Erzsébetváros állt, 145 ezer lakossal).⁵

³ Rév8: Józsefváros Integrált Városfejlesztési Stratégia, 1. Kötet. 2008.

⁴ 164 255 lakos

⁵ forrás: KSH. 1995:42.

BUDAPEST FŐVÁROS

BELTELKEINEK ÚTOZHÁLÓZATI

TÉRKEPE

1884

Szerkesztette a fővárosi mérnöki hivatal földmérési osztagja által

W. H. K.

Kiadja: Legrády testvér

Ebben az időszakban alakultak ki a különböző társadalmi és etnikai csoportok alkotta máig érvényes szegregált elkülönülések: a Vár és környező területei (I. XII.), a Rózsadomb és a Belváros (az akkori IV.) kerülete az úri és polgári felső középosztály kevert lakóhelye volt, az akkori Lipótváros (a jelenlegi Lipótváros és Újlipótváros déli része) és az Andrassy út mentén pedig a polgári középosztály csoportja volt fellelhető. A Nagykörút mentén elhelyezkedő Teréz-, Erzsébet- és Józsefvárosban a zsidó és nem zsidó származású alsó-középosztály lakott, de kerületeiknek külső részein a jelentős népességű munkás rétegek alsóbb osztályai csoportosultak. Ferencváros társadalmi térképe hasonló volt, azonban a zsidó származású réteg aránya itt jóval alacsonyabb volt.

Az ipari munkásosztály Óbudán, Angyalföldön, Kőbányán alkotott elkülönült csoportot. Az etnikai szegregáció - az I. világháború utáni gyors asszimilációnak és a más nemzetiségek bevándorlásának erőteljes visszaesése miatt - jelentős csökkenésnek indult, emellett viszont már megfigyelhető volt a cigányság szegregálódása, holott a létszámuk ekkor még nem volt számottevő (Kocsis, 2007). Az 1916-1926 között fenntartott lakbérkontroll miatt a magántőke számára nem jelentett vonzó üzletet a bérlakás-építés⁶, az így kialakult helyzetben a józsefvárosi - eredetileg is kevésbé jelentős - építkezések szinte teljesen megszűntek. A 1920-as évektől így egy jelentős demográfiai megtorpanás és minőségromlás indult el a városnegyedben. A József körúttól kifelé a falusias jelleg dominált továbbra is, de a legtöbb helyen már a nyomor jeleit mutató komfort nélküli lakások, leromlott pincelakások jellemezték a területet. Ebben a környezetben kezdődött meg a negyed szegregálódása, amely először a munkásnegyedek, a Teleki téri zsidóterület elhatárolódását jelentette, majd a Nagyfúvaros utca környékén beindult prostitúcióval a szegregátumok újabb változata jelent meg. 1920-ban a kerület különböző részei között egyre nagyobb lett az eltérés, a leszakadó területek a korabeli demográfiai adatokban határozottan meg is mutatkoztak: a Baross utca - Teleki tér - Népszínház utca - Nagyfúvaros utca - Koszorú utca területére koncentrált a legnagyobb lakóűrűség. Az 1920-as évek elején megépült Corvin mozi és Corvin áruház sem tudott hatással lenni a korabeli befektetések irányára, magasabb társadalmi rétegek megjelenésére, a terület kis mértékű fejlődésére sem (Pilinyi, 1997). A korabeli lakásviszonyokról részletes képet kaphatunk a Pilinyi könyvében idézett 1937-es újságcikk nyomán: „Ha a főváros vezető urai kijönnének ebbe a legsötétebb Józsefvárosba és a József körút mögötti utcákban lenéznének azokba a pincelakásokba, ahol egy-egy lakásban összepréselve hét-nyolc ember termeli ki a bűnt és a betegségeket, hiszem, hogy már másnap megjelenne a kerületi előljáróságokhoz szóló rendelet, hogy ezeket a műhelymagasságnak sem megfelelő, minden mellékhelyiséget nélkülöző, lakásnak használt nyomortanyákat nyolc napon belül ki kell üríteni.” (Pilinyi, 2006)

A 1930-as évek elején még jelenlévő gazdasági fellendülés és az állami finanszírozású programok hatása a kerületben csak csekély mértékben volt érzékelhető, leginkább a Nagykörúthoz közeli tömbökben történtek beruházások, viszont az éppen elindult konjunktúra lehetőségének a közben megjelenő világgazdasági válság állta útját.

⁶ az őket felváltó kisbefektetők a társasház építés mellett a családi ház építésben játszottak jelentős szerepet, leginkább a főváros külső peremterületein

Ellentmondásosnak tűnik, de a '30-as években leírt gettósodó folyamatokkal párhuzamosan jelent meg az ebben az időszakban a városnegyedbe beáramló zenész cigány családokhoz kapcsolódó romantikus diskurzus (György, 2012). A korabeli cigány társadalom legfelső elit rétegébe tartozó zenész családok megjelenése erősítette a józsefvárosi cigányság heterogenitását, identitásának megfoghatatlan polarizáltságát. Viszont ez a polarizált állapot egyben segítette a legrosszabb körülmények között is biztonságérzetet nyújtani, azonosságtudatot erősíteni. A muzsikusi cigányság jelenléte a negyed korabeli terein, utcáin (a szocializmus időszakában is), ennek hangulata, külső diskurzusokban megjelenő idillikus képe a '70-es évektől viszont fokozatosan eltűnt, helyét a városnegyedet veszélyes helynek, cigánygettónak nevezett kívülről érkező kerületi reprezentációk váltották fel (György, 2012).⁷ Ez a kettősség ma is érzékelhető a területen és fellelhető az önkormányzati diskurzusok etnikai kapcsolódásaiban is.⁸

Józsefváros története az államszocializmusban

A II. világháború tovább rontotta Józsefváros egyébként is mostoha helyzetét: a háború alatt a kerület 90%-a valamilyen szinten megsérült. A háború utáni évek „újjaépítési” lázában - a jelentős pénzhiány miatt - csak a romos épületeket igyekeztek lakhatóvá tenni, új ház nem épült. A háború következtében keletkezett számos foghíjtelek közül - az 1950-es évek után is - csak néhány épült be és ez az állapot az ezredfordulóig konzerválódott.

Józsefváros teljes elhanyagolása a szocializmus évtizedei alatt is folytatódott, amelyhez hozzájárult a terület jelentős bérház-állományának államosítása is. A köztulajdonba kerülés, a politika vezérelte városfejlesztések, az elmaradt felújítások és karbantartások miatt Józsefváros körúton kívül eső területe teljesen leszakadt a várostól, lakosságának heterogenitása fokozatosan lecsökkent és szegregálódott. A szegregálódás legfőbb oka pedig az egyre nagyobb számban érkező alacsony státuszú munkakeresők megjelenése és ezzel párhuzamosan a még itt lakó csekély alsó-középosztály és munkás rétegek elvándorlása volt.

1960-as évektől merült fel először a városfejlesztés gondolata a negyed életében. Ehhez a folyamathoz kapcsolódott 1962-ben a kerület állapotáról készült részletes és nagyszabású beszámoló. Az 1960. évi népszámlálás demográfiai adataiból és az 1962-ben az MSZMP VIII. kerületi Végrehajtó Bizottsága által elindított részletes beszámolóból egy többszörösen elhanyagolt terület képe rajzolódott ki. Az átfogó vizsgálat kimutatta, hogy olyannyira leromlott az épületállomány, hogy annak felújítási költsége jóval meghaladta volna a reálisan felhasználható pénzügyi keretet, így a Végrehajtó Bizottság 500 épület lebontását javasolta

⁷ Ezt az irányt erősítette az 1970-ben megalakult Fővárosi Cigányügyi Koordinációs Bizottság, amelynek fő tematikája volt a cigányság és a kriminalitás összekapcsolása

⁸ (lásd: józsefvárosi önkormányzat cigánymuzsikuskok támogatásáról szóló rendelet indoklása, 2009. A kerületi cigánymuzsikuskok foglalkoztatására vonatkozó szándéknyilatkozatot 2009. április 22-én fogadta el a képviselő-testület. "Kerületünk a cigánymuzsika bölcsője és számos kiváló cigányzenész lakhelye. Ezt a történelmi tradíciót és kulturális örökséget a korábbi években a városvezetés nem igen tartotta számon és semmilyen ösztönzést nem mutatott azon réteg — a tisztességesen dolgozni akaró cigánymuzsikuskok — felé, akik bizony sokat tehetnek a kerület, sőt az egész cigányság presztízsének helyreállításáért, felemelésért. Amennyiben módot és forrást találna a képviselő-testület arra, hogy a ma segélyen és alkalmi munkából tengődő tehetséges, neves cigánymuzsikuskokat szervezetteren és közcélúan foglalkoztassa, azzal több tucat józsefvárosi cigánymuzsikusi családjának méltó megélhetést, a cigány kultúrának valódi elismerést tudna szerezni" (Budapest Főváros VIII. kerület Józsefvárosi Önkormányzat 2010. évi közfoglalkoztatási terve, forrás: jozsefváros.hu).

(György, 2012.). Az akkori legleromlottabb területre⁹ elkészült egy szanálási és beépítési koncepció, de annak kiemelten magas költsége (akkori viszonylatban számolt 1 milliárd forint!) irreálissá tette a területen történő bármilyen segítség elindítását.

Az egyetlen, a területen megvalósult rekonstrukciós program a Szigony utcai lakótelep-együttes építése volt. A jelentős szanálással járó tömbrekonstrukció tényleges munkái 1965-ben indultak el, 3 tizenhét-emeletes panelház építésével, melyet továbbra is elhanyagolt, komfort nélküli épületek vettek körbe. A lakótelep megépülése nem váltotta be a hozzá fűzött társadalmi regenerációs reményeket, a következő évtizedekben a szegénység és kirekesztettség ismertetőjegyei továbbra is fennmaradtak. Ennek oka lehetett az a szocialista lakáspolitikai, amely a „lépcsőzetesség elvén”, mint amortizációs eljárás alapult. A „lépcsőzetesség elve” mesterségesen határozta meg a terület különböző állapotú és értékű lakásaiba történő beköltözés társadalmi vonatkozású követelményeit: a szocialista időszakban legmagasabb értékűnek számító társadalmi csoportok új építésű házba költözhetek, majd az általuk üresen hagyott ingatlanokba a következő gazdasági-társadalmi státuszú csoport érkezhettek, egészen a legalacsonyabb státuszúakig, akiknek már csak a legrosszabb állapotban lévő, komfort nélküli, kis méretű lakások maradtak. A „lépcsőzetesség elvéből” következett, hogy a főváros azon kerületeiben alakult ki az alacsony státuszú lakosság legjelentősebb aránya, amelyekben a legrosszabb, legleromlottabb épületállomány volt jellemző. Ennek következménye, hogy a VIII., IX. kerületben ebben az időszakban nagymértékben megrekedt a leghátrányosabb helyzetüként definiált cigány lakosság (György, 2012.).

A VI. ötéves tervben (1981-1986) már hiába jelölték kiemelt feladatként a fővárosi épületvagyon megóvását, eltekintve néhány tömbben elindult, kisléptékű bontásos rekonstrukcióról és felújítási kezdeményezéstől (pl.: VII. kerületi 15-ös tömb kísérleti megújítása), a magas bekerülési költségek és az alacsony lakásszám-hatékonyság miatt további lépések nem történtek, az addigi több évtizedes állományromlás következtében és a középosztály elköltözése miatt alacsony státuszú, főleg etnikailag is elkülönült szegregátumok alakultak ki, emellett egyre látványosabb leértékelődési folyamatok indultak be, leginkább a belső pesti kerületek¹⁰ Nagykörúton kívül eső területein.

A Szigony utcai épületegyüttes megépítésével alkotott brutális városrekonstrukciót követően további szanálási tervek készültek Józsefváros megújítására, de az ebben az időszakban elinduló gazdasági dekonjunktúra és a pénzügyi keretek megcsappanása miatt a felújítási programok a rendszerváltásig bezáróan megszakadtak. Ez az átmeneti szakasz 40 évig tartott, addigra a terület maradéktalanul lakhatatlanná vált és legkorábban csak az 1998-ban elindult Corvin-Szigony Program városrehabilitációs munkái során kezdődhetett meg az átépítés.

⁹ József körút — Baross utca — Illés utca — Korányi Sándor utca — Üllői út által határolt negyedre

¹⁰ VI., VII., VIII., IX. kerületek

Józsefváros a rendszerváltás utáni évtizedekben

A rendszerváltás első éveiben több rendezési terv is készült a területre¹¹, melyek midegyike az akkor értékörző jelzővel ellátott rehabilitációs-modellt preferálta (Alföldi 2007). Az átfogó műszaki, építészeti-érték és társadalmi vizsgálatokat követő koncepcióalkotás alap gondolata a kevés számú bontás és az értékes épületállomány felújítása volt. Az ezek közül 1996-ban elkészült, Perczel Anna nevéhez kötődő terv a Corvin Mozi mögött elhelyezkedő, több évtizede erősen leromlott területre koncentrált. A terv legfontosabb gondolata a II. világháború óta kialakult foghíjtelkek be nem építése volt, ezeknek helyén egy egymásba kapcsolódó zöldfelületek koncepcióját alkotta meg, a „zöldfolyosó” mentén elhelyezkedő házak mindegyikét megtartva, felújításra kijelölve. Az ugyanebben az időben párhuzamosan felkért Aczél Gábor, hasonlóan a Középső-Ferencvárosban akkorra már néhány éve gyakorlatban is alkalmazott, szintén általa elképzelt beépítési típust javasolta, amely szerint egy tömbön belül a megtartás és felújítás kevert használatával kialakíthatók azok a belső kertek, összenyitott zöld udvarok, amelyek egy megújított és zöld felületben jelentősen megnövelt városszerkezetet eredményezhetnek. A rendszerváltást követő privatizációs, politikai és gazdasági bizonytalanság jelenléte és a területen uralkodó súlyos társadalmi helyzet miatt a fenti tervek egyike sem valósult meg.

A rendszerváltás utáni években szignifikánsan más utat járt be a két szomszédos kerület, Ferencváros és Józsefváros. A Középső-Ferencváros területén már az előprivatizációs időszakban, a '80-as évek közepétől megkezdődtek az első rehabilitációs lépések, majd néhány évnyi megdermedés után, 1993-ban jelentős befektetői részvétellel, francia városfejlesztési mintára alapított városrehabilitációt lebonyolító szervezettel (SEM IX.), önkormányzati és fővárosi segítséggel nagy ütemben folytatódott tovább a látványos városrehabilitáció, mely az eredetihez képest kibővített területen jelenleg is tart. Józsefvárosban viszont, amely a szocializmus idején az ígért rekonstrukciós program miatt kiemelt várakozó helyzetben volt¹² egészen 1998-ig kellett várni, hogy a Corvin-Szigony program keretében valami elkezdődjön és a város ezekre a területekre, illetve a bennük élőkre koncentráljon.

Józsefváros társadalmi, bűnözési, épületminőségek szerinti mélypontja a '90-es évek végére a végletekig jutott, a válasz megtalálása egyre sürgetőbbé vált. Az egyre elmaradt rehabilitációs lépések miatt akik tehetők, elhagyták a területet, és a szegregált állapot még jelentősebb erősödését hozva kizárólag olyan társadalmi rétegek érkeztek, akiknek ez az elhanyagolt terület is a menekülést jelentette. Ebben a helyzetben a Főváros és az önkormányzat első meghatározó lépésként 1995-ben kidolgozta a Kerületfejlesztési Koncepciót¹³, amelynek következtében

¹¹ Közép-Józsefváros Délnyugati Városrész Részletes Rendezési Terv I/a(1989) I/b(1990); Budapest VÁTI RT, felelős tervező: Perczel Anna — Középső-Józsefvárosi Rehabilitációs Akcióterület kijelölést megalapozó anyag (1996); MaHill Kft; felelős tervező: Perczel Anna — Középső-Józsefvárosi Rehabilitációs Akcióterület kijelölést megalapozó anyag (1996); SEMIX; felelős tervező: Aczél Gábor — Középső-Józsefvárosi Rehabilitációs Akcióterület kijelölést megalapozó anyag (1997); Főpolgármesteri Hivatal — Közép-Józsefvárosi Akcióterületen belüli 111. és 114. sz. tömbök részletes rendezési terv módosítása (1999); Kvadrum Építész Kft felelős tervező: Heil Tibor

¹² végül csak az 1968-1973 a Tömő utcában három, összesen 576 lakással megépülő toronyház, majd második ütemben 1975-re közel 2800 lakással megépülő Szigony utcai lakótelep megépítéséig jutott, amelyek a következő évtizedekben szintén a slumosodás terepeivé váltak

¹³ szerzői: Echter István, Iván Andrea, dr. Juharos Róbert, dr. Molnár György

(ferencvárosi SEM IX. mintára, de eltérő koncepció alapján) intézményi keretet adtak a rehabilitációs stratégiának. Ekkor hozta létre az önkormányzat a Rév8 Zrt.-t¹⁴, amelynek feladata a Középső-Józsefváros rehabilitációjának végrehajtása volt és amely a projektek, programok kidolgozásáért, megvalósításáért és a megvalósítás során szükséges folyamatos kapcsolattartásért is felelt.¹⁵ A részvénytársaság tulajdonosi szerkezetét tekintve elinduláskor a Józsefvárosi Önkormányzat 50%-os, a Fővárosi Önkormányzat 39%-os és az OTP Bank 11%-os tulajdonosi részesedésével alakult meg a társaság, majd a Józsefvárosi Önkormányzat 2000-ben kivásárolta Rév8-ból az OTP Bank-ot.

Az 1996-ban a Rév8 Zrt. tervei szerint kidolgozott, majd eltérő időben megvalósított városfejlesztési beavatkozások két józsefvárosi területen indultak el. A két terület rehabilitációja két eltérő koncepción alapul, amelyet a különböző társadalmi összetétel, városszerkezeti, beépítési jelleg és piaci lehetőségek határoztak meg. A két elkülöníthető területből (Belső-Józsefváros, Középső-Józsefváros) - nem vizsgálva a '90-es évek közepén elindult belső-józsefvárosi 2. számú tömb megújítását¹⁶ - kutatásomban jelenleg csak azokra a józsefvárosi negyedekre koncentrálok, amelyek a Nagykörúttól kívül eső területre esnek, évtizedek óta tartó leromlott és elhanyagolt épületállomány jellemző rájuk és amelyekben a társadalmi, demográfiai, etnikai problémák hosszú ideje erősen jelen vannak.

URBANIZÁCIÓS FÁZISOK (1990-IG)

Annak érdekében, hogy vizsgálni tudjuk a pesti belső területek ezredforduló idején zajló városrehabilitációs folyamatait, át kell tekintenünk a háttérként szolgáló városfejlődési, városszerkezeti, társadalmi, politikai befolyásoló tényezőket és azok időbeli változásait. Ezek azok az eszközök, amelyek sorvezetőt nyújtanak a későbbi fejezetek városrehabilitációs elemzéseiben. A fejezet első felében azokkal a városfejlődési szakaszokkal foglalkozom, amelyek segítségével értelmezhetővé válhatnak a rendszerváltás és az ezredforduló utáni városfejlődési állomások, fázisok, azoknak társadalomban leképeződő jellemzői.

Az 1982-ben megjelent Leo von den Berg nevéhez köthető elméleti megállapítás (Van den Berg, Drewett, Klaassen, Rossi, Vijverberg, 1982), miszerint a városfejlesztési folyamat elemei ciklikusan követik egymást, jelentősen befolyásolták a későbbi évtizedek városfejlődési fázisainak értelmezését. Von den Berg és egyben Enyedi György véleménye szerint a városfejlődési ciklusok, melyek a város belső szerkezetében is működnek, alapvetően a gazdaság ismétlődő folyamataitól is függenek, illetve egymással szoros kölcsönhatásban vannak

¹⁴ akkori nevén Rév8 Rt, Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Részvény Társaság

¹⁵ Emellett tevékenyen részt vett a Palotanegyedben zajló fejlesztési projektek kidolgozásában és végrehajtásában is, pl. Európa Belvárosa Program.

¹⁶a Corvin fejlesztés elindulását megelőzve, 1997-ben kezdődött el — a Rév 8 első városrehabilitációs feladataként —, az a belső-józsefvárosi épület- és közterületfelújítási akció, amely a Krúdy Gyula utca és a Baross utca közötti 10, még önkormányzati tulajdonban maradt épület és a hozzájuk kapcsolódó közterületet foglalta magába. A program fővárosi és önkormányzati támogatással valósult meg, összesen 1,5 milliárd Ft-ból. A befektetett óriási pénzüsszeg viszont nem tudta meghozni a kívánt hatást, a józsefvárosi arculat megváltoztatását.

(Enyedi, 2007). Ugyanígy kapcsolódik ehhez a rendszerhez a technológiai és társadalomszerkezeti fejlődés, így alkotva egy egymásra reflektáló komplex rendszert. A kutatásom a különösen kiemelt szereppel bíró belvárosi területek felemelkedésével és hanyatlásával, ennek ciklikus megjelenéseivel foglalkozik, így ennek elméleti vizsgálata releváns a későbbi fejezetekben. A városközpontok jelentősége, a fizikai tér szimbolikus térként való kivetülése, mint történelmi, legitimációs jelképként való értelmezése, jelentős figyelmet kapott a városfejlesztési diskurzusokban. Az urbanizációs fázisok, városrehabilitációs tényezők fejlődése sajátosan érvényesült Közép-Európában és Budapesten is, ezért a folyamatok közötti különbséget és egyediséget csak úgy lehet hatékonyan láttatni, ha a hatásokat és urbanizációs mozgásokat kronológiai szakaszokra bontva hasonlítjuk össze.

urbanizáció 1. - városrobbanás - modern-indusztriális (1930-as évek)

A régióban végbemenő urbanizációt már egy eleve megkésetttség jellemezte a II. világháború előtti időszakban is (Enyedi, 2007.). A két világháború között a Nyugat-Európában és Észak-Amerikában zajló urbanizációs fordulatok fáziskésésben és jelentősen módosult hatásmechanizmussal jelentek meg a régió országaiban, melynek oka az eltérő társadalmi - infrastruktúrális - gazdasági szerkezet volt. Ebben az időszakban jellemző volt az elmaradt, iparosodásból kimaradt mezővárosok megléte a magyar városhálózatban.

A Főváros súlya jelentősen az 1930-as években nőtt újra, annak ellenére, hogy az akkori kormányzás ekkor kezdte meg az ipari szektor vidékre telepítését. Budapest és a külső övezeteinek növekedési üteme jóval meghaladta az országos átlagot. Amíg az 1920-as években a vidékről beáramlók úticélja a fővárosi agglomeráció volt, addig a '30-as évektől ez egyre inkább áttevődött a Főváros belső területeire. A bevándorlók nagy része az elcsatolt területek értelmiségi, köztisztviselői rétegéből állt, de alapvető és meghatározó az ország hátrányosabb régiójából (Tiszántúl, Észak-Kelet Magyarország) érkező szegény munkakereső, legfőképpen férfiak csoportja volt. Ez a vidékről, munka reményében érkező új réteg főleg az elővárosi zónában telepedett le, így a századforduló idején elindult belvárosi lakásépítések a külső, akár városkörnyéki területekre tevődtek át (Kovács Z., 1994.). Az I. világháború utáni időszakra jellemző volt az átmeneti céllal épült, elsősorban egyszobás szükséglakások építése a városi munkásnegyedekben. A korszak fővárosi városfejlesztési programjának kiemelkedő alakja Harrer Ferenc volt, aki az I. világháborút megelőző évektől még évtizedekig állandó szereplője volt a korszak várostervezési eseményeinek¹⁷. Ez a nagyfokú személyi állandóság maga után vonta a tervezés körüli gondolatok hosszútávú változatlan állapotát, aminek következtében a nyugat-európai régiókban a modernizmus hatására elinduló új városfejlesztési folyamatok itt sokkal kevesbé voltak tettenérhetők, legfeljebb csak tervszinten léteztek. Az urbánus megközelítések, a korszak divatos kertvárosias hangulatú lakótelep kezdeményezései helyett - köszönhetően a Harrer által támogatott várospolitikának - a családi házas építkezés dominált, amely nem tudta orvosolni a már eleve súlyos és egyre növekvő lakáshiányt. Szintén nőtt a munkát kereső, albérletben, ágybérletben lakók aránya, amelynek következtében az I. világháború utáni időszakra jellemző lett az átmeneti céllal épült, elsősorban egyszobás szükséglakások építése,

¹⁷ 1918-tól Budapest alpolgármestere, 1925-1942 Fővárosi Közmunkák Tanácsának kiemelt tagja

azonban a XIX. század végén és a századfordulón épített lakások állagromlása már a '30-as években megkezdődött.

urbanizáció 2. - posztindusztriális (1950-es évek)

A II. világháború után az eleve lemaradt helyzetben lévő urbanizációs fázisok mellett és az 1949 utáni teljes politikai-közigazgatási rendszer átalakulása következtében megváltoztak a városirányítás keretfeltételei is. Az 1950. január 1-jével létrejött Nagy-Budapest¹⁸ és a tanácsrendszer bevezetése új, sajátos struktúrákat hozott létre. A központosított állami berendezkedés a lakáspiacon éreztette első hatásait: a lakások államosításával a nagy alapterületű nagypolgári lakások tulajdonosait nagyrészt vidékre telepítették¹⁹ és helyükre — a lakásokat gyakran társbérlettel alakítva — javarészt alacsonyabb társadalmi rétegből érkező családok kerültek. Emellett jelentőssé vált a budai oldalon egyre inkább számottevő új elit szegregált elkülönülése. Amíg ebben az időszakban a nyugat-európai városiassá válás egyre inkább csökkenő ütemet mutatott, esetenként meg is állt, addig Budapestre az 1980-as évekig jelentős számú munkaerő érkezett, annak ellenére, hogy a korszak legfontosabb gazdasági fókuszpontjai, az erőszakkal felfejlesztett „szocialista iparvárosok” mindeközben egyre erőteljesebben működésnek indultak.

szuburbanizáció (relatív dekoncentráció) és dezurbanizáció

Ezek a folyamatok a nyugat-európai szuburbanizációtól eltérően - az ebben a régióban nem annyira jellemző motorizáció következtében - nem spontán módon következtek be. A fővárosi várospolitikai a korszakra jellemzően, de annál sokkal hangsúlyosabban használta fel a lakótelepépítést a lakáshiány ellensúlyozására. Az 1960-ban elfogadott Általános Rendezési Terv, mint egy mesterséges szocialista dezurbanizáció-szuburbanizáció keverékeként, először javasolta a túlterhelt Budapest tehermentesítését a tervszerűen kijelölt agglomerációs településcsoport-központok létesítésével, amelyet a peremkerületek elavult részeinek nagy kiterjedésű bontásos átépítésével igyekezett megoldani. A módszer a nagypaneles technológiával, alacsony minőségben és gyors ütemben épített 10 emeletes lakótelepek emelése volt, melyek a politika kifejeződésének áldozataivá is váltak. A tervszerű beköltöztetések miatt, az eleinte a társadalom középső rétegeivel feltöltött lakótelepek a korszak másik sajátos szegregátumaivá váltak. Az 1961-1975 közötti első 15 éves lakásépítési terv következtében a Budapesti létesített lakások 60 %-a épült állami forrásból, melynek közül közel 75%-át tették ki a lakótelepépítési beruházások lakásai, ez nagyjából 187 ezer lakást jelentett (Csanádi, Csizmady, Kocsis, Kőszeghy, Tomay, 2010.).

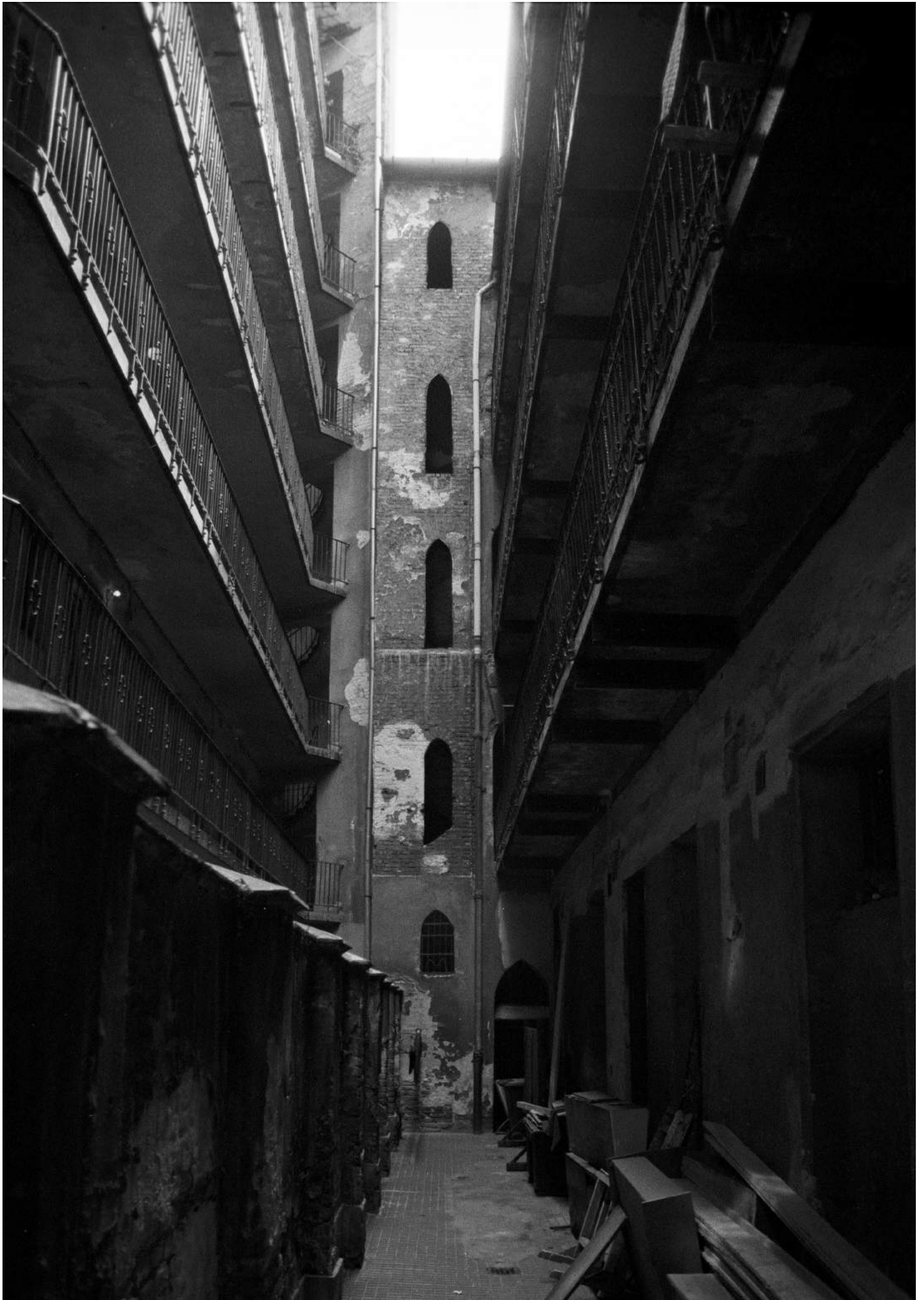
¹⁸ a korábbi állapothoz 7 város és 16 település hozzácsatolásával

¹⁹ így drasztikusan lecsökkent ennek a társadalmi rétegnek az aránya a város életében

reurbanizáció (globalizáció ösztönözte urbanizáció)

A Nyugat-Európában az 1980-as években általánosan elinduló városmag népszerűségének már egyáltalán nem találjuk meg a szocialista párját. A folytatódó beáramlás az 1950-es évek urbanizációjának inkább elnyúló folyamatoként értelmezhető, semmint egy új urbanizációs szakaszként, de a továbbra is fennálló lakótelep-építések és az iparosítás mesterségesen fenntartott állapota is egyedi és többpólusú urbanizációs szakaszt eredményezett. A fővárosba permanensen érkező, legnagyobb részben alacsonyabb státuszú társadalmi rétegek egyre látványosabban „hozták létre” a lakótelepek belvárosi ellenpólusaként jelölhető hátrányos szegregátumait: a mezőgazdaság kollektivizálásának hatására hatalmas, munkát kereső tömegek áramoltak be a város belső negyedeibe, illetve azokhoz közeli, egyre leromlottabb állapotú házak fölszíni, pincészíni egészségtelen lakásaiba. Ugyanakkor a '70-es évek végén felismert egészségügyi és oktatási hiányosságok miatt a nagylakótelepes lakásépítés is fokozatosan veszített elsőbbségi helyzetéből. Az 1980-as évek elejére a gazdasági mélypont felé közeledő államháztartás miatt egyre több takarékoskodó intézkedést volt kénytelen meghozni a politikai vezetés. Emellett sajátos helyzet volt, hogy a lakótelep építkezésekből egyre nagyobb arányban kihagyott kommunális és kereskedelmi fejlesztések miatt (lásd: óvoda, iskola, üzletek jelentős hiánya, de emellett csatornázási és vízellátási problémák) az itt értékesítésre kínált lakások népszerűsége egyre inkább nem érte el a várt szintet, más megoldást kellett keresni.

Két lehetséges irány bontakozott ki a politikai vezetés új terveiben, amelyek egyrészt a belvárosi területekre koncentrálnak, másrészt a magánberuházások (társas- és családi házak) szélesebb körű támogatásában fogalmazódott meg, így a fókusz végére a belső kerületek áldatlan állapotaira terelődött. A leromlottság a politikai vezetés számára is egyre zavaróbbá vált, így a '60-as évektől felvetődtek olyan fejlesztési gondolatok, amelyek a belső területek problémáit is a peremkerületekben használt bontásos lakótelepépítés eszközével oldották meg. A belső kerületekben 64 ezer lakás bontásával és 97 ezer építésével számoltak (Csanádi, Csizmady, Kocsis, Kőszeghy, Tomay, 2010.). Az 1975-ben elfogadott V. ötéves tervben is felmerült a belső kerületek lakáskarbantartásos feladatainak szükségessége, a további állagromlás megakadályozása, de végül mégiscsak a peremkerületi városrekonstrukciók valósultak meg. Az 1977-től először elindult demográfiai és szociológiai irányú felmérések eredményeképpen kidolgozásra került a város belső kerületeinek rekonstrukciós és átépítési koncepciója. A terv a hosszú évtizedek alatt életveszélyessé vált épületállomány szanálását, 110-140 ezer lakás megszüntetését javasolta (Csanádi, Csizmady, Kocsis, Kőszeghy, Tomay, 2010.). A VI. ötéves tervben (1981-1986) már hiába jelölték kiemelt feladatként a fővárosi épületvagyon megóvását, eltekintve néhány tömbben elindult, kisléptékű bontásos rekonstrukciótól és felújítási kezdeményezéstől (pl.: VIII. kerület, Szigony utcai lakótelep, majd később a VII. kerületi 15-ös tömb kísérleti megújítása), a magas bekerülési költségek és az alacsony lakásszám-hatékonyság miatt további lépések nem történtek.

Az addigi több évtizedes állományromlás következtében a középosztály elköltözése miatt alacsony státuszú, főleg etnikailag is elkülönült szegregátumok alakultak ki, emellett egyre látványosabb leértékelődési folyamatok indultak be a belső pesti kerületek²⁰ Nagykörúton kívül eső területein. Az elhúzódó döntési folyamatok és az egyre nagyobb hiánnyal küzdő nemzetgazdaság miatt végül csak ígérek maradtak a belső területek rekonstrukciós lépései. Ezzel párhuzamosan, az évtized másik problémamegoldásaként, az állami lakásépítések szűkítését az egyéni építkezések támogatásával próbálták kompenzálni. Fokozatosan érezhető volt a Budapesten belüli magánérs lakásépítés hiánya és egyre erősödő igénye, amelyet a '60-as évekig helyel-közzel sikerült kordában tartani, de az azt követő években, a fokozódó társadalmi igény miatt a pártvezetés kénytelen volt engedményeket tenni. Ennek ellenére a magánérsből épült lakásokat is igyekeztek a sűrűbb beépítés (társasház, sorház) felé terelni.

A '80-as években az egyre inkább láthatóvá váló gazdasági recesszió következtében, az állam jelentősen kivonult a lakásépítésből, így a második gazdaság megerősödése révén előtérbe kerültek a fent említett magánérs kezdeményezések, amelyek már nem voltak képesek megoldani a permanenssé váló mennyiségi-minőségi lakáshiányt. A társadalmi mobilitást vizsgálva az irányított lakásmobilitás és a motiváció hiánya egy megmerevedett lakáspiacot hozott létre. Így kevés egyedi mobilitási irány jellemezte a lefagyasztott urbanizációs folyamatokat: egyrészt leírható volt egy budai szuburbán területek felé való mozgás, magánberuházással épült társasházzal és családi házzal, amely a magasabb társadalmi státuszúak számára volt csak elérhető; másrészt az alacsonyabb jövedelmű rétegek lehetőségeiként jelentkező kevésbé értékes szuburbán területek családi házas övezetei felé történő lakóhelyváltoztatás; harmadrészt pedig a politikai és foglalkozási hierarchia élén elhelyezkedő társadalmi csoportok nagy alapterületű lakások iránti igényük kielégítésére a Nagykörúton belüli nagypolgári belvárosi lakások előtérbe helyezése.

összegzés

A fentiekből egy jellegzetes, a nyugat-európai városfejlődés hatása által befolyásolt, de attól eltérő városfejlődési modell érzékelhető. A szocialista tervezéseméletet a tervezésbe vetett hit határozta meg. A centralizált hatalom, a szocialista tervgazdálkodás olyan torz lakáspiacot és városfejlesztési programot hozott létre, amely mesterségesen irányított és a következményekkel nem számoló urbanizációs ciklusokat generált. A Fővárosban tapasztalt urbanizációs fázis inkább elhúzódó volt, de léptéke még így is sokkal alacsonyabb volt a Nyugat-Európában született nagyvárosok mértékéhez viszonyítva. Ezenkívül a Fővárosban is megjelent a szuburbanizáció, a város sűrű magjából, de a városi életforma előnyeit még kiélvező kiköltözés folyamata, melynek irányát a lakótelepek mellett a budai és a dél-kelet irányban fellelhető pesti agglomeráció biztosította.

²⁰ VI., VII., VIII., IX. kerületek

Mivel azonban ezek az átalakulások, a szocialista preferenciák miatt kiforratlanok, és leginkább mesterségesen irányítottak maradtak, a fent említett két urbanizációs folyamat időben nem tudott elkülönülni, az 1960-as évektől egészen a rendszerváltásig egyszerre volt jelen. Ez a sajátosság viszont alapvető hatással volt és további egyedi folyamatokat generált az 1990 utáni évtizedek városfejlődésére. A rendszerváltás előtti évtizedekben megfigyelhető volt egy lassú elmozdulás a városrekonstrukciós szemlélettől a városrehabilitációs irányok felé, de a gyakorlati kibontakozásra a szocializmusban nem került sor.

TÁRSADALMI MOBILITÁS FÁZISAI (1990 UTÁN)

A rendszerváltás utáni legszembetűnőbb társadalmi változások az addig mesterségesen visszafogott jövedelemkülönbségek és egyenlőtlenségek okozta társadalmi polarizálódás és a fővárosi népesség csökkenése volt. Az utóbbinak két oka lehetett: egyrészt a társadalom elöregedésének természetes folyamata és az abból bekövetkező népességfogyás, másrészt az abban az időben felerősödő migrációból adódó veszteség (Berényi, 2012.). Az első tényező már a 1980-as években elinduló tendencia volt, a második tényezőért pedig jellegzetesen az 1990 után jelentkező erős szuburbanizáció okolható²¹. 1990 után több irányú mobilitás is megfigyelhető volt a Főváros tekintetében.

A szuburbanizációs irányokat vizsgálva két társadalmi réteg elmozdulása is megtörtént. Egyrészt a családos középosztály elsősorban városhoz közeli - főként budai - agglomerációban keresett élhetőbb lakóhelyet (Csanádi, Csizmady, 2002)²². Másrészt a gazdasági fordulat, a korábbi nagyipar kvalifikálatlan munkaerő-szükségletének megszűnése miatt 1990 után a városból elvándorlást választók nem kevés hányada került ki a munkahelyét elvesztő, alacsonyán képzett, eredetileg falusi, leginkább roma származású csoportból is, akik az agglomeráción túli falvakba, esetleg családjaikhoz költöztek vissza. Ez volt a kezdeti állapota a néhány évvel később láthatóvá váló gettósodó falvak megjelenésének (Ladányi 2005). A területileg elkülöníthető elszegényedés jelei viszont nem csak vidéken voltak tetten érhetők.

Az ezredforduló táján a szuburbanizációs irány továbbra is fennmaradt, viszont ennek ellenére a fővárosi népesség vándorlási nyereséget kezdett felmutatni, reurbanizációra mutató jelek megjelenésével. A folyamat itt is kettős jellegű volt. Egyrészt jellemezhető a vidékről, illetve más kerületekből érkező magasan kvalifikált középosztállyal, akiket elsősorban a Nagykörúton belüli - nyugati megfelelés alapján -, a történelmi belvárosban helyet kereső új cégek vonzottak magukhoz, és akik a belváros további előnyeit kihasználva itt szeretettek volna lakóhelyet is keresni.²³

²¹ 1990 és 2001 között 12%-kal csökkent Budapest népessége, azóta ez a folyamat kismértékben csendesült, forrás: KSH.

²² az alsó középosztály szuburbanizációs vándorlása ettől időben eltolva jelentkezett, a közben beindult gazdasági növekedés miatt

²³ Az egyre nagyobb ütemben beindult rehabilitációs, rekonstrukciós folyamatok (pl.: Középső-Ferencváros rehabilitációja) további hatására ez a mobilitási irány méginkább felerősödött, hiszen a vidékről Budapestre érkezők több bizalmat éreztek egy felújított városnegyed, mint egy klasszikus bérházas jellegű terület iránt.

Másrészt, mintegy szociális reurbanizációként értelmezve, az elavult, megüresedett belső negyedek lakásaiba újonnan beköltöző alacsony társadalmi réteg megjelenése is jelentős volt. Következésképpen még az ezredforduló előtt elkezdődött egy olyan duális alacsony státuszú lakosságcsere, amelyben a fővárosi ipari szektor korábbi alacsony társadalmi kvalitású dolgozói munkahelyük elvesztése, a megnövekedett lakhatási kiadások és feltételezhetően az elinduló városrehabilitációs folyamatok társadalmi kizorítása miatt is a Fővárosból az agglomerációba, illetve vidékre kényszerültek.

Emellett újra megjelent a vidékről²⁴ az egyre jelentősebb regionális egyenlőtlenségek miatt tömegesen munkát keresők alacsony státuszú társadalmi csoportja is. Ennek következtében az 1990-es évek végére a végletekig elhanyagolt, gettósodás jellemzőit mutató leromlott városnegyedekben megnövekedett a hátrányos helyzetűek, főként a cigány etnikumhoz tartozók aránya.²⁵ A leromlott belső városi negyedekben, a jelentős munkanélküli, hátrányos és cigány népességhez kapcsolódó szegregációs folyamatok együttesen a városrészek teljes leszakadását generálták.²⁶

Ez a jelenség Budapesten viszont nem csak a rendszerváltás számlájára írható: a fent jegyzett városnegyedek slumosodására számottevő hatással bírt az 1970-es évektől számontartott rekonstrukciós, illetve rehabilitációs programok megjelenése és a valódi megvalósításhoz való érkezés között eltelt több évtized pusztító következményei. Ebben a hosszú időszakban az „úgyis mindjárt” fejlesztéshez jutó területek a felesleges beavatkozások miatt építési tilalom alá kerültek, így semmilyen javítás és renoválás bennünk nem történhetett. Ennek feloldására, a csekély értékű lakásállomány, a gyenge vásárlóerő és a közeljövőre tervezett városrehabilitációs programok miatt is, Józsefváros és Ferencváros esetében a rendszerváltáskor sem került sor (Csanádi, Csizmady, Kocsis, Kőszeghy, Tomay, 2010).

összegzés

Az 1990 utáni években az alacsony státuszba került, leromlott belső kerületek állapota, és az ezekbe a rehabilitációra alkalmas épületekbe belelátott beruházói piaci nyereség gyors ütemben indította el a dzsentrifkációs folyamatokat. A bérlakás-privatizáció folyamata lehetőséget teremtett egy valódi lakáspiac kialakulásának, és az ezzel együtt beinduló, piaci viszonyokhoz köthető urbanizációs mobilitásnak is, azonban a folyamatok túl gyorsan kezdődtek el.

²⁴ valószínűsíthetően szintén a nagyipari szektorok korábbi központjaiból, Észak-Kelet Magyarország területeiről

²⁵ 2001-ben a magát romának valló személy az átlagnál jóval nagyobb arányban fordult elő VIII-IX kerületek középső területén, Újpesten és Pesterzsébeten, forrás: KSH

²⁶ A városokon belüli szegregáció nem új jelenség: már az I. világháború előtti időszakban a magánkézben lévő lakásépítés az épített lakások minőségével és elhelyezésével befolyásolni tudta a városon belüli társadalmi elkülönülés folyamatát. A II. világháborúban, a nyugat-európai országok egy részében már tudatosan feismerték és kezelni kezdték ezt a jelenséget, viszont az 1970-es évek új migrációs tendenciái — a Nyugat-Európa nagyvárosaiba nagy számban érkező emigránsok és menekültek — miatt a társadalmi polarizálódás újra felfokozódott és megjelent a szegregáció új fajtája, az etnikai szegregáció.

Amíg Nyugat-Európában ezek a fázisok több évtized fejlődésének következményei, addig Közép-Európára a tulajdonváltás, az újrapitalizálódás egyszerre zuhant rá, időben összesűrítve az ezzel járó városszerkezeti és migrációs változásokat is.

A gyors ütemből következett az is, hogy ennyi idő alatt a társadalmi megértés, elfogadás és védekező eszköztár sem tudott kialakulni, illetve az elmúlt évtizedekben a tervezési módszerek fokozatos változásából kihagyott tervezői réteg sem rendelkezett az időközben egyre szélesebb körű módszerek és szerepkörök ismeretével.

2

2. ÖSSZEHASONLÍTÁS

Ebben a fejezetben elemzem a többé-kevésbé hasonló adottságokkal induló 3 belső-józsefvárosi negyed eltérő városrehabilitációs beavatkozási irányait. Az elemzés lehetséges variábilis szintjei közül azokra a folyamatokra, jellegzetességekre koncentrálok, amelyek a városnegyedek beavatkozásainak következtében az építészeti, strukturális és demográfiai jelenségeket elmozdították, átalakították, az azokkal történő kapcsolódást módosították.²⁷ A fejlesztések elindulásakor mind szegregálódó helyként nyilvántartott, slumosodás jeleit mutató negyedként volt jellemezhető. Ennek ellenére mindhárom területen, időben eltolva, különböző városfejlesztési stratégiák indultak el, így ezek összehasonlító elemzése releváns képet adhat a fejlődések különbözőségéről. A vizsgálat alá vett három terület mindegyike Középső-Józsefvárosban helyezkedik el. A fejezetben bemutatom az 1997-2017 közötti időszakban megvalósított, illetve megvalósításában elkezdett városrehabilitációs modellek három eltérő típusát: a Corvin Sétány programot, a Magdolna negyed programot és az Orczy negyed programot.

KÖZÉPSŐ-JÓZSEFVÁROS VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEI - CORVIN SÉTÁNY PROGRAM

Az 1995-ben létrehozott első Kerületfejlesztési Koncepció alapcélja volt a kerület rossz hírének megállítása és újradefiniálása, amely elképzelhetetlen volt a középosztály kerületbe történő vonzása nélkül. A koncepció szerint először a legkedvezőbb helyzetben lévő, városközponti pozícióval rendelkező területre (Corvin-Szigony terület) kellett koncentrálni, mivel ennek sikeres fejlesztése húzóerőként hathatott a környező negyedek fejlődésére is. A Corvin Sétány Program (korábbi nevén Corvin-Szigony Projekt) rehabilitációra kiválasztott területe évtizedekig kijelölt terület volt már a rendszerváltás előtti években is. A Práter-Tömő-Balassa-Apáthy-Szigony-Üllői-Kisfaludi utcák által lehatárolt területen jelentős önkormányzati tulajdonú épületállomány volt található, melyet rossz állapotban lévő, leginkább komfort nélküli lakások és koncentrált társadalmi problémák jellemeztek. Az előző fejezetben bemutatott, erre a területre készített Zöld Sétány elnevezésű rehabilitációs koncepció megvalósítása - a közpénzek igen korlátozott volta miatt - irreális volt. Emellett a belső-józsefvárosi 2. számú tömb épületfelújításai után láthatóvá vált, hogy ilyen önkormányzati városrehabilitációs ráfordítás nem tartható a jövőben, így ennek a felismerésnek a következménye lett az az 1998-ban elfogadott Józsefvárosi Rehabilitációs Stratégia, amelyben újradefiniálták a kerületi városrehabilitáció jövőbeni folyamatát és eszközeit. A stratégia alapjai a városrész ugyanebben az évben megtörtént helyzetfeltárása, az elkészült szociológiai, ingatlanpiaci, pénzügyi, műszaki és gazdasági elemzések voltak. A kezdeti célokat Alföldi György az alábbiak szerint foglalta össze:

²⁷ A ferencvárosi és további budapesti belvárosi kerületek összehasonlító elemzése a további jövőbeni kutatásaim határozott célja (Középső-Ferencváros, Belső-Erzsébetváros, Középső-Terézváros).

8. kép: Corvin-Szigony Projekt - Beépítési Javaslat - Perczel Anna - Aczél Gábor, 1994, forrás: Alföldi György

9. kép: Corvin-Szigony Projekt - Beépítési Javaslat - Alföldi György, Tóthpál Judit, 2002, forrás: Alföldi György, Rév8

„A megújítás alapvető céljának a Józsefvárosi-élet minőségének javítását, az itt élő emberek jövőbe vetett hitének visszaadását, a különböző társadalmi pozíciójú rétegek számára differenciált jövőkép és vállalható életút felkínálását tűztük ki. Alapvető célként határoztuk meg ugyanakkor a kerület innovatív adottságainak erősítését, gazdasági potenciáljának növelését, és Budapest fővárosi és világvárosi szerepének ellátásában való eredményes részvételt.” (idézet: Alföldi 2007. pp. 32.)

Az új stratégia, amely Koszorú Lajos és munkatársainak²⁸ neveihez köthető, olyan alapállításokon nyugszik, miszerint: a városi életet vissza kell csalogatni a területre, elő kell segíteni az öfenntartás létrejöttét és hosszú távú fennmaradását. Ehhez viszont véleményük szerint nem használható már az előre meghatározott célokat kitűző, hagyományos, bonyolult és túl részletezett lineáris tervezési-megvalósítási folyamat, hanem egy olyan kezdeti cselekvési sort kell kialakítani, amely rövid, nyitott szakaszokból áll és képes a folyamat közben megjelenő változásokat befogadni (Alföldi, 2007).

Következésképpen a rendszerváltás időszaka után Magyarországon leginkább alkalmazott városrehabilitációs irányzat a (Nyugat-Európában már rég túlhaladt) racionális-komprehenzív tervezési modell helyett egy új fejlesztési irány jelöltek meg: a stratégiai tervezési modellen alapuló integrált városfejlesztést. A legfontosabb alapelemek az alábbiak voltak: jövőkutató, önkormányzati érték iránti elköteleződés, partnerkeresés, szabályozási terv, a programban résztvevők (lakók, önkormányzatok, befektetők, újonnan beköltözők) érdekeit rögzítő szerződések. Emellett ebben a hosszú távú folyamatban előre meghatározták a pontos végcélokat és azokat az eljárásokat, stratégiákat, amelyek segítségével újradefiniálhatók és értékelhetők a nyitottan hagyott környezetalakítási eszközök. Ezek megválasztását viszont - a Rév 8 Zrt. és az önkormányzat között fennálló jogviszony megléte miatt - nagymértékben befolyásolta az önkormányzat által közvetített érdek- és értékrendszer, amelyekre a rehabilitációs stratégiának kiemelt figyelmet kellett fordítania.

Az Alföldi György nevével jegyzett városrehabilitációs rendszer kidolgozása újszerű modellnek hatott az akkori intézményi rendszerben, így a szisztémát úgy kellett kialakítani, hogy kapcsolatot tudjon teremteni az eltérő gondolkodású szereplőkkel is. A kooperatív kommunikáción alapuló nyitott rendszer már ismert volt a brit, skandináv és holland városfejlesztők előtt, így ezen stratégiák elemzésével és a helyi viszonyok figyelembevételével elkészültek az első megvalósíthatósági tanulmányok és piackutatási anyagok, amelyek kirajolták a terület fejlődési lehetőségeit.

Alföldi György - az általam készített interjúban - az alábbiak szerint foglalta össze ezt az időszakot:

²⁸ a tervezők és közreműködők teljes listája Alföldi disszertációjának — Alföldi, 2007. — végén található

„1999-ben meghatározó volt az a birminghami²⁹ szakmai út (amelyen a tervező csapat mellett az önkormányzat is részt vett), ahol először találkoztunk az integrált rehabilitáció példájával. Ezt a stratégiát szerettük volna Budapesten is alkalmazni, azzal a céllal, hogy olyan társadalmi változások induljanak el, amely megállítja ezt az iszonyatosan lefelé mozgó spirált. Abban akkor nem hittünk, hogy ez esetleg felfelé is elindulhat, az volt a fő vállalásunk és célunk, hogy megállítsuk a negatív irányt. Ott láttuk, hogy többfajta eszközt kellene összekeverni, ahhoz, hogy sikert érijünk el és meg kellene próbálni a jövőben gondolkodni. Emellett fontos volt, hogy partnerekre, támogatókra találjunk ebben az összetett folyamatban.”³⁰

A városrész fejlesztésének elindulása előtt a területet a nagymértékű pusztulás jellemezte, hosszútávon befolyásolva az itt élők helyzetét. A hosszú évtizedek óta tartó megújulási bizonytalanság, a kilátástalan társadalmi és közbiztonsági helyzet miatt már csak egy olyan társadalmi szövet létezett, amely összetartó volt, de az egyéni jövőbeli stratégiák létrehozásában nem tudott segítséget nyújtani, ezért külső segítségre volt szükség. A leromlott épületekben lakók kiköltöztetésében abban az időben többé-kevésbé egyetértés volt, hiszen az épületállomány felújítása - az uniós csatlakozás előtt - a főváros és az önkormányzat számára pénzügyileg kivitelezhetetlen volt, továbbá az időben elnyúló, bizonytalan üzleti nyereséggel bíró épületfelújításban érdekelt befektető nem létezett, a terület slumosodásának mértéke túl nagy visszatartó erő volt.

Az addig csupán pontszerűen, tömbszinten megvalósuló városfejlesztések helyett a Corvin program számos tömböt magába foglaló városrészfejlesztést hajtott végre, amelynek remélt célja éppen az volt, hogy ezzel a megújulással az új városközpont a kerület szomszédos hátrányos területeire is erős, pozitív hatással lesz, illetve a józsefvárosi negatív megítélések megfordításával egy új, nyitott diskurzust indít el. Emiatt a programban résztvevők többé-kevésbé elkerülhetetlennek tartották ezt a típusú megújítást.

Az integrált rehabilitáció 2000-ben³¹ azt jelentette a programot létrehozók számára, hogy a városfejlesztés szempontjából fontos problémákat és érdekeket egyidejűleg és méltányos módon veszik tekintetbe, és a gazdasági, a szociális, a kulturális, a környezetvédelmi, a közbiztonsági szempontokat együttesen és egyforma hangsúllyal kezelik. Ez az irány, az akkori magyarországi posztkommunista, a Nyugattól még nagy mértékben elmaradt állapotában úttörőnek és egyben értelmezhetetlennek is hatott.

²⁹ Az idézetben említett Birmingham rehabilitációs projektjei a 80-as és 90-es évek során a korabeli brit és észak-amerikai presztízsalapú városfejlesztések általános trendjeinek megfelelően a középosztálybeli fogyasztás jövedelmező szintjeinek a létrehozásán alapultak, jelentős forrásokat vonva el a város egyéb belső területeitől és amely végső soron a gazdasági, társadalmi és kulturális kirekesztés korábbi formáit termelte újra. Majd az ezredforduló közelében Birmingham önkormányzata felismerte a városról alkotott stratégiai vízió „téralkotás” és „térmarketing” mentén történő újragondolásának szükségletét, az elszegényedett és bevándorlók által lakott negyedeket a belvárosi gazdasággal való összekapcsolását. A birminghami multinacionális helyzet alapvetően eltér a budapesti-józsefvárosi állapotoktól, de abban hasznosítható példát mutatott, hogy a helyi adottságokra alapulól, a terület alapvető sajátosságainak alapos elemzése után, a kiszélesített szereplők (önkormányzatok, egyetemek, gazdasági vezetők, fejlesztési ügynökség) partnerségében integrált lehetőség teremthető a fejlesztések végrehajtásában (Pintér L., 2016).

³⁰ Részlet az Alföldi Györggyel 2017. március 22-én a szerző által készített interjúból.

³¹ az európa-uniós csatlakozás és jóval az Integrált Városfejlesztési Stratégiákat megalkotó Lipcsei Charta előtt (2007)

A budapesti városfejlesztések egyetlen működő példájához, a középső-ferencvárosi rehabilitációhoz viszonyítva olyan program megalkotása volt a cél, amelyben - az ilyen jelentős mértékű slumosodás egyetlen megoldásaként ismert rekonstrukcióval és az ehhez szükségesnek tartott lakosságcserevel - kiemelt szerepet kap a lakókkal történő folyamatos tájékoztatás, informálás és méltányos megoldáskeresés.³² A kommunikációnak ez a szintje — amely Arnstein létráján³³ legfeljebb a harmadik szintig, az informálásig jutna, már jóval messzebb állt a nyugat-európai korabeli időszakban elindult új tervezési elméletek lakossághoz kapcsolt kommunikációs elvárásaitól, Jürgen Habermas 1981-es kommunikatív elméletétől.³⁴ Budapesten viszont ez akkor szignifikánsan új irányt mutatott.

A városrehabilitációs folyamatokban a lakókhoz történő kapcsolódás addigi egyoldalú kontaktuson alapuló gyakorlatával szemben, az itt célként kitűzött kétirányú kommunikáció kiemelt jelentőséget kapott, a Rév8 munkatársai (építészek, geográfusok, szociológusok) személyesen, közvetlenül csatlakoztak a meglévő lakossághoz. A kapcsolat létrejöttét támogatta az akkor elsőként alkalmazott, a rehabilitált területre kihelyezett városfejlesztési iroda, amelyet a Práter utca 22.-ben, az események központjában, egy földszinti üzlethelyiségben nyitottak meg, ahová bárki beléphetett.

A közprogramokat - mint a lakók átköltöztetése, a megmaradó társasházak felújítása, intézményi és infrastruktúrális támogatás - a Józsefvárosi Önkormányzat saját forrásából finanszírozta³⁵. Az 1998-ban, a Józsefvárosi Rehabilitációs Stratégiában megfogalmazott célok a 2001-ben elfogadott Kerületfejlesztési Koncepcióban³⁶ éltek tovább, amelyben fontos irányelv maradt a kerület helyzetének és társadalmi problémáinak javítása. A megfogalmazott célokat három szempont szerint foglalták össze. A társadalmi szempont tekintetében lényeges célként jelent meg az itt lakók színvonalas lakáshoz juttatása és a speciálisan hátrányos családok sorsának rendezése, emellett a folyamat jelentősen támogatta a kerületben maradás szándékát. A környezeti szempontok alapján meghatározó volt a területi értékek megőrzése, a közterületek jelentős növelése, a fenntartható fejlődés kívánalmainak figyelembe vétele.

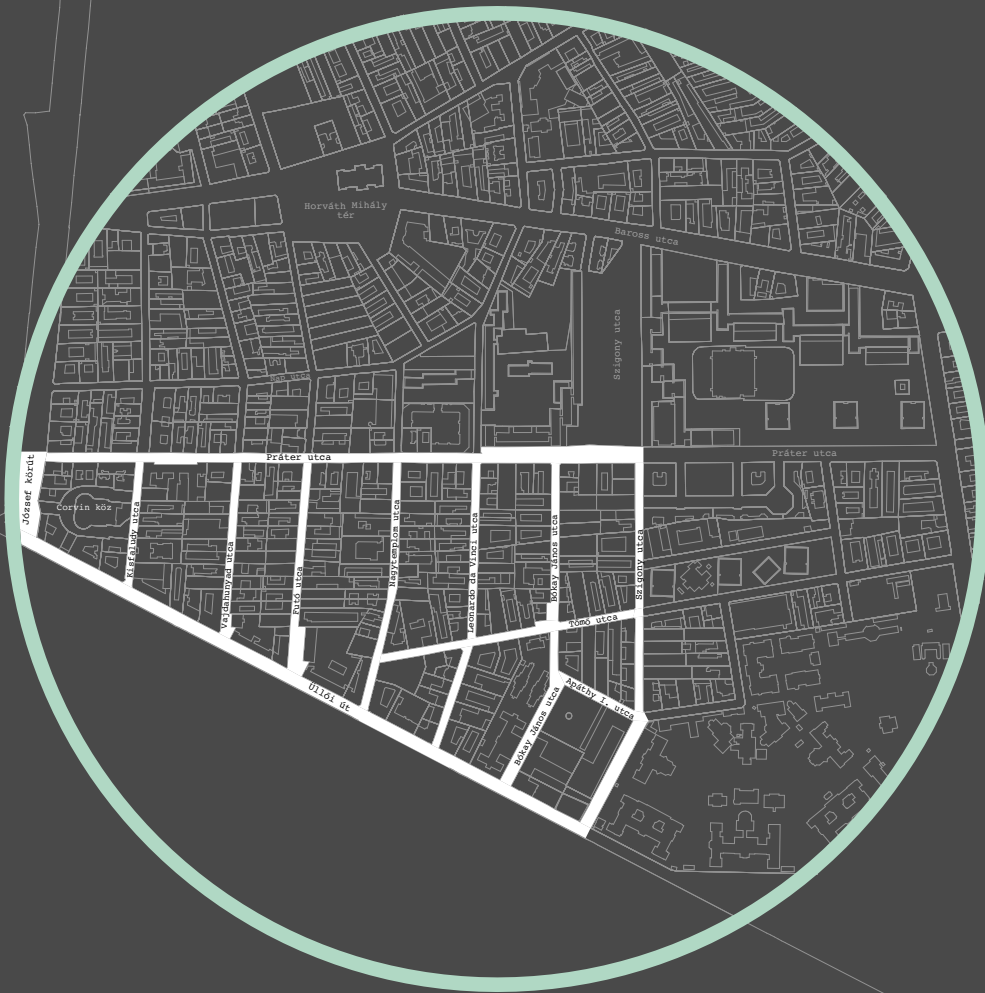
³² a Rév 8 korábbi irodája a Práter utcában volt megtalálható, ahol az előre definált szerepkör gyakorlati megvalósítása érdekében, az utcára nyíló és mindig nyitott irodába naponta érkeztek közvetlen érdeklődők, segítségkérők a helyi lakosságból

³³ Arnstein 1969-ben alkotta meg a közösségi (társadalmi) részvétel létráját, amelyben 8 fázisban különíti el a részvétel mélységét a teljes passzivitástól az aktív jelenlétig

³⁴ A '80-as évek kommunikatív (kollaboratív) tervezési modellje Jürgen Habermas nevéhez kötődik (Habermas, 2001), aki kritikusan ütközteti a kölcsönös megértésen alapuló kommunikatív cselekvést a hatalmi igényekből fakadó sikerorientált cselekvéssel. Véleménye szerint az utóbbi jelentős befolyással igyekszik létrehozni a közös cselekvés alapját. A közös meggyőződés ugyanis egyetértést és kölcsönös kötelezettségvállalást jelent, ezzel szemben a külső hatásgyakorlás végig egyoldalú maradhat. A modellhez használt módszer az akciókutatás, amelyben nincs rögzített cél, a tervezési preferenciák nem előre meghatározottak, hanem a folyamat közben alkalmazott kommunikációs keretben változtathatók, módosíthatók. Inkább a jövőkeresést (future seeking) alkalmazza a jövő definiálásával szemben (future defining). Az előzetes közös informáláson és kommunikáción alapuló saját helyzet megértése kiemelt eleme a módszernek, melyet később a civil szervezetek, szociális munkások is előszeretettel támogattak és alkalmaztak. Kritikaként megjegyezhető, hogy nem veszi figyelembe az alacsonyabb érdekérvényesítő csoportok kommunikációs hátrányát, a hatalom változó dominanciáját, befolyásolási erejét és túl nagy és széleskörű szerepet ad a tervező kezébe.

³⁵ később, 2002-től a terület akció területté nyilvánítása után, a rehabilitációs támogatások bevonásával, a főváros is hozzájárult a program megvalósításához

³⁶ Józsefvárosi Kerületfejlesztési Koncepció; Józsefvárosi Önkormányzat Polgármesteri Hivatal, Budapest, 2001, Soóki Tóth Gábor, Hollós Judit, Alföldi György)

CORVIN NEGYED - VÁROSSZERKEZET - 2000

CORVIN NEGYED - VÁROSSZERKEZET - 2014

Egyre inkább világosabbá vált, hogy partnerség nélkül, kizárólag közpénzekből nem lehet hatékony eredményeket elérni, ezért a program nagyrésztben - a korabeli társadalmi-intézményi-gazdasági keretek egy lehetséges megoldásaként - egyforrású befektetői tőke bevonásával valósult meg (2005-től a Futureal Rt.³⁷), amely legfőképpen az új lakó és kereskedelmi funkciójú ingatlanállomány létrehozására törekedett. Gazdasági aspektus szerint kiemelt cél volt a terület jövedelemtermelő képességének növelése, az önkormányzati ingatlanvagyon értékvesztésének megállítása, illetve a projekt piaci mechanizmusok szerinti megvalósulásának biztosítása³⁸. Új lakások építésével, irodaházak, valamint kereskedelmi, szolgáltató és sport funkciójú területek kialakításával összegző cél volt az egész kerület iránti piaci érdeklődés fellendítése, a terület társadalmi státuszának emelése, újrapozicionálása Budapesten belül. A jogi kereteket a Józsefvárosi Önkormányzat 2001-ben elfogadott helyi városrehabilitációs rendelete³⁹ biztosította. A Corvin Mozi mögötti 22 hektáros terület teljes és komplex megújításával a programterületen lévő 2500 lakásból 1100 lakást bontottak el (ebből 74%-a volt önkormányzati bérlakás). 2010-ig bezáróan több, mint 4000 új lakás épült a területen, legnagyobb ütemben a 2009-2010 közötti időszakban, majd a későbbi években 2015-től újra fellendült ez az intenzitás. A mellékletben táblázatban foglalom össze a Corvin Sétány Program legfontosabb adatait és számokban mérhető eredményeit.⁴⁰

Az eredetileg tíz évre tervezett városrehabilitáció tudatosan és nyíltan vállalt, szinte teljes lakosságcserével járó multifunkcionális városrész építését tűzte ki célul. A Corvin negyed területén végrehajtott lakáscserék esetében a Rév8 közvetlen kommunikációra törekedett. A felajánlott új lakások jelentős arányban a kerületben, és ezen belül is elsősorban a szomszédos negyedekben helyezkedtek el. A területen a program elindulásakor alapvetően a 25-40 m²-ű lakások voltak dominánsak⁴¹, a lakók által elfogadott lakások m²-e 31-40 m² között volt⁴², így ténylegesen jobb életkörülmények közé kerülhettek. A lakáscsere mellett a másik megoldás az elbontandó lakások akkori értékének megfelelő összeg kifizetése lehetett volna, de ilyen eset alig történt. Ez a tudatosan felügyelt irány akadályozta meg a hátrányos családoknak a halmozottan hátrányos vidéki települések szegregált részeire való visszaköltözését, a lakásért kapott pénz gyors felélését. A fejlesztési időszakban a Rév8 közel 1000 családnak keresett új otthont.

³⁷ a Rév8 1999-től kezdte meg a projekt részletes programtervezetének elkészítését, ekkor körvonalazódott, hogy a Corvin negyedbeli területet csak egyben lehet értékesíteni. A 2001-es tendert elnyert Enix Pro Kft.-vel, fizetési nehézségek miatt, szerződésbontás történt, majd a 2003-ban kiírt új nemzetközi pályázaton a Corvin Rt. nyert (4 építőipari cég konzorciuma). Ezt a Corvint Rt.-t vásárolta meg 2004-ben a Futureal Rt., amely 2005-ben kezdte meg a valódi munkát a területen

³⁸ Alföldi György előadása — Corvin sétány. Egy városregenerációs projekt története és jövője. Budapest Kör 133. Találkozó, meghívott előadók: Alföldi György, Molnár György, FUGA Budapesti Építészeti Központ, 2016. X.19.

³⁹ 32/2001.X.26.

⁴⁰ A program 2010-ben elnyerte a International Property Awards-díjat, mint Európa legjobb vegyes funkciójú ingatlanprojektje. -forrás: Budapest – Józsefváros, Magdolna Negyed Program III. Integrált szociális városrehabilitációs Program, Teljes Akcióterületi Terv, 2012.

⁴¹a program kezdetén a lakások 40 %-ában nem volt fürdőszoba, wc; a lakások 46 %-a 30 m²-nél kisebb területű volt

⁴² adatok forrása: <http://rev8.hu/aktualis-projektek/corvin-setany-program/>, utolsó megtekintés: 2017.május 22.

14. kép (balra): Corvin negyed - városszerkezet változása 2000-2014 között, új építésű épületei sárga színnel jelölve.
forrás: kerületi szabályozási és rendezési tervek, Rév8 összegző kötetei, illetve helyszíni bejárás. Készítette: Borsos Melinda

Emellett viszont fontos megjegyezni, hogy a kerületben maradás biztosította ugyan az ismerős kerületi viszonyok, intézmények állandóságát, viszont nem segítette a korábbi társadalmi kapcsolatok megtartását. Azok széttöredezték, a közvetlen lakóterület és utca által biztonságot nyújtó közösség és annak kapcsolati hálója teljesen megszűnt.⁴³ A lakosságcsere folyamán a kerület más részeiben lakáshoz jutó alacsony társadalmi státuszú családok etnikai, megélhetési problémái nem szűntek meg, mindössze térben eltolódva, a kerület más utcáiban éltek tovább, növelve ezen területek hátrányos társadalmi rétegekhez köthető problémahalmazát.

A fenti folyamat felismerése, az erre adható megoldás keresése, az időközben megtörtént Európai Unió csatlakozás miatt és a Nyugat-Európában 1997-től elinduló társadalmi integráción alapuló új városfejlesztési direktívák eredményeképp a Rév8 szakemberei új stratégiák felé fordulhattak. A 2005-ben az önkormányzat által elfogadott „15 éves Kerületfejlesztési Stratégia” új elemeket hozott a városfejlesztési folyamatokba: a kerületet 11 saját identitással definiálható egységre, negyedre osztották, azzal a céllal, hogy elősegítsék az eltérő adottságokkal definiált városrészek egyéni fejlesztését, hátrányainak ledolgozásához használt egyedi eszközök megtalálását, alkalmazását. Továbbá a stratégia a beavatkozások irányultságában is változásokat generált: az építészeti-környezeti irányok mellett a társadalmi-gazdasági folyamatok együttesen kezelt támogatására helyezte a hangsúlyt. Emellett kiemelt figyelmet kapott az oktatási, foglalkoztatási és kulturális körülmények javítása, jelentős megújítása, és szerepet kapott a társadalmi érdekek felszínre kerüléséhez elengedhetetlen kommunikációs stratégia is.

összegzés

A Corvin negyed rehabilitációjának tervezői alapfelfogása (ahogy az esettanulmányként ebben a kutatásban nem vizsgált Középső-Ferencváros esetében is) a hazánkban ahhoz a fejlesztői attitűdhez kapcsolható még, amely már a programalakítás idején a komplex városnegyed fejlődési rendszerének megismerésére törekszik, és az ez alapján létrehozott Tervet, mint végleges célt helyezi a folyamat elé. A Rév8 által egy innovatív és integrált stratégiai gondolkodáson alapuló megújítás (redevelopment)⁴⁴ volt a kiindulási cél, amellyel közvetlenül kapcsolódnak a meglévő lakossághoz és amely - a folyamatos újratervezés lehetősége miatt - rugalmasan kezeli az az egyes fázisokban megjelenő módosulásokat. A fővárosi, kerületi döntéshozás merevsége és a politika befolyásolási ereje miatt a folyamat végül inkább a

⁴³ lásd.: Corvin film, operatőr-rendező: Trencsényi Klára, 2011.

⁴⁴ más néven urban renewal (US) / urban regeneration (UK) - eredetileg azt a folyamatot jelöli, amelynek során a fejlesztésre kijelölt, leginkább jelentősen elhanyagolt megújulási területen található magántulajdonú ingatlanokat a városvezetés / helyi önkormányzat felvásárolja és továbbadja a kiválasztott fejlesztőknek, akik a slum terület bontásával (slum clearance), a lakosság áttelepítésével egy teljesen új városi környezetet hoznak létre. A modern megújítási kísérletek a 19. század utolsó évtizedeiben kezdődtek, a 1940-es évek végén viszont - a II. Világháború okozta rombolások okán - intenzív fázisba került. Fontos hatással volt a városok demográfiai változásaira. Az Egyesült Államokban az 1970-es évekig a tulajdonosok kizárólag pénzbeli kártérítést kaptak az ingatlanukért. Idővel viszont olyan fejlesztési politikává formálódott, amely egyrészt érzékenyebben kapcsolódik az eredeti lakosság igényeihez, másrészt kevésbé használja a bontás eszközt, ehelyett a felújítást helyezi előtérbe, gyakran kis- és nagyvállalatok ösztönzésével kombinálva.

racióális-komprehenzív tervezési felfogáshoz⁴⁵ közelebb álló, hierarchikus irányú formálódott. Ebben folyamatban a részletekre kiterjedően megbecsült jövőképből nincs lehetőség az útközben felmerülő új igények, egyensúlytalanságok korrigálására, kizárólag a program elején meghozott döntések a meghatározók. A tervezői célok ellenére, a kevés társadalmi alternatívát felkutató városfejlesztési politika így nem képes a folyamat közben felmerülő nem várt következmények értékelésére, korrigálására.

KÖZÉPSŐ-JÓZSEFVÁROS VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEI - ORCZY NEGYED

Az Orczy út – Üllői út – Korányi Sándor utca – Illés utca – Kálvária tér déli és keleti oldala – Baross utca – Dobozi utca – Magdolna utca – Fiumei út – Orczy tér északi és keleti oldala által határolt terület a kerület, a Magdolna negyed mellett, szintén jelentős társadalmi problémákkal veszélyeztetett városrésze.

A negyed épületállománya ugyancsak korszerűtlen és rossz állapotú. A komfort nélküli lakások aránya igen magas: 40% körüli. A negyed lakossága többségében a szegényebb társadalmi rétegekből kerül ki. A területen a kerületi átlagot meghaladó a munkanélküliség, és a népesség iskolázottságát mutató adatok is messze a fővárosi átlag alatt maradnak, emellett a terület magas hátrányos helyzetű roma lakossági aránnyal rendelkezik. Az önkormányzati bérlakások aránya itt a legmagasabb, emellett a Magdolna negyednél említett szegregációs mutató 2008-ban szintén magas volt, 21,%⁴⁶.

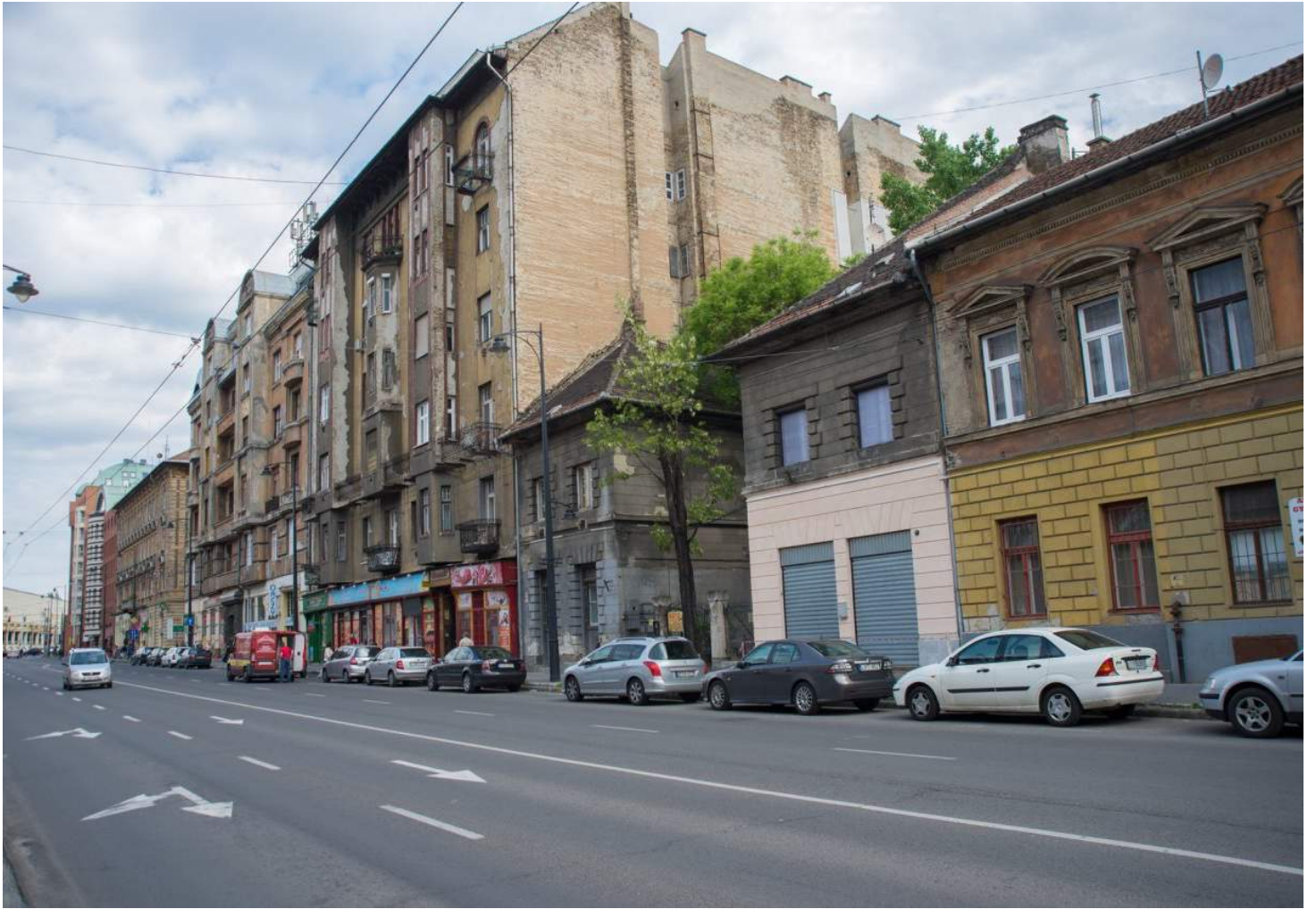
Az ezredforduló idején az Orczy negyedben nem történt tervezett városrehabilitáció, a terület nem rendelkezett fejlesztési programmal, ebben az időben a kerületi vezetés legfeljebb az önkormányzat tulajdonában álló üres telkeinek, illetve bontásra ítélt épületeinek értékesítésével befolyásolta a városnegyed fejlődését. A Corvin negyedben elindult nagymértékű fejlesztések miatt megjelentek a területen a mágánbefektetők, akik ingatlanpiaci keresletet remélve, több társasház építésébe is belekezdtek.⁴⁷ Ezenfelül az önkormányzat 2005-ben elindított egy tervpályázatot az Orczy út 31. telkén épülő szociális bérlakás építészeti tervezésére.⁴⁸

⁴⁵ A racióális-komprehenzív tervezési felfogás szerint a tervező megkísérli a valóságot, mint komplex rendszert megismerni. Teljeskörű vizsgálatra törekszik, melynek az eredménye maga a Terv. A gyakorlatban viszont, a teljes megismerés és az összes következmény ismerete nem lehetséges, így a tervező egy megbecsült jövőkép alapján jelöli ki az eszközöket, alternatívákat. Ebben a tervszerű folyamatban nincs igény és lehetőség az egyensúlytalan helyzet korrigálására, a korábban meghozott döntések a meghatározók. A megcélzott jövő lehet egy nagyléptékű társadalmi változtatásokat is magában foglaló cél, mint pl. a racióális-komprehenzív tervezési felfogást használó utópisztikus társadalomtervezés esetében is (lásd: szocialista kísérlet). Az új szemlélet komplexitása miatt viszont a racióális tervezési modell évtizedekig meghatározó maradt a tervezésben. A mai napig sok helyen a várostervezéshez kapcsolódó jogszabályi környezet alapja maradt. Azonban a posztmodern irányok első jeleként, a komplex gondolkodás megjelenésével, a hierarchikus módszerrel dolgozó fejlesztések helyett új kérdések vetődtek fel, amelyek az életminőségre, a környezet állapotára, a társadalmi részvételre hívta fel a figyelmet. A hatvanas években új szereplők jelentek meg a városi folyamatokban - civil szervezetek, etnikai mozgalmak, zöld mozgalmak - melyek jelentős változásokat hoztak, és egyre inkább elfogadottá váltak az egyszemélyes, kizárólag a gazdaságra fókuszáló megközelítések kritikái (pl.: Jane Jacobs, Kevin A. Lynch).

⁴⁶ Magdolna negyed 23,2%

⁴⁷ a Diószeghy, a Sárkány, az Illés, a Kőrös, a Kálvária, a Dugonics utcában illetve az Orczy tér sarkán megépült Orczy Fórum épület, amelyek igen jelentősen, összesen 500 új lakással emelték meg a terület lakásállományát

⁴⁸ melynek tervpályázatát Molnár Csaba és Bach Péter terve nyerte

Az új lakások eladása lassan csordogált, amelynek nagy részét végül még a 2008-ban bekövetkezett gazdasági válság kapujában, a lakáshitel-lehetőségek kipukkanása előtt sikerült értékesíteni. Ennek hatására a terület társadalmi státusza javult, az új beköltözők általában magasabb végzettségűek voltak, mint az itt élő népesség. A bontásra ítélt épületekből a lakók elköltöztek, így megindult egy tipikus spontán ingatlanpiaci dzsentrifikáció.

Ebben az időszakban az önkormányzati tulajdonban lévő, elhanyagolt és elavult bérlakás-állomány és a benne lakók helyzete viszont már erősen leromlott volt. A 2005-ben elfogadott „15 éves Kerületfejlesztési Stratégia” tervezetben került először említésre az Orczy negyed fejlesztésének szükségessége is. Az önkormányzat felismerte, hogy a társadalmi problémák megoldásához az elmúlt 5 év ingatlanpiaci alapokon elinduló pontszerű megújulásai önmagukban nem elegendők, a negyed felemelkedéséhez további lépések szükségesek, társadalmi-gazdasági problémáinak megszüntetése aktív önkormányzati részvétel nélkül nem lehetséges. Az 2008. évi Józsefvárosi Integrált Városfejlesztési Stratégiában a megjelölt szegregált területek között a Magdolna és az Orczy volt a két leghátrányosabb helyzetű negyed, mind a legalacsonyabb iskolai végzettség, mind a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők arányát tekintve. „Az eredmények mellett tovább erősödött a különbség a kerület különböző részei között, a társadalmi problémák jellemzően két területi egységben (Orczy negyed, Magdolna negyed) sűrűsödnek össze, a lakásállományra sok területen még mindig a korszerűtlen szerkezet és az alacsony minőség a jellemző.” (Budapest Józsefvárosi Integrált Városfejlesztési Stratégia, készítette: Rév8 ZRt., 2008.)

Az Orczy negyed, 2005 idején - amikor a Magdolna negyedben éppen csak elkezdődött a szociális városrehabilitáció -, a korábban elindult spontán ingatlanpiaci folyamatok következtében preferált cél volt az olcsó pesti lakást keresők körében. A megépült új társasházak biztosabb megoldást kínáltak a kedvező lakáshitelek rendszerében is. Ez a tendencia hosszú évekig tartott, azonban a Magdolna negyed szociális alapú rehabilitációjának lassú hatásaként, 2010 után elindult a Magdolna negyed lassú felértékelődése az Orczy negyed mellett.⁴⁹

A 2016-ban lezárt Magdolna Negyed Programokat követően Józsefváros önkormányzata kiemelt feladatának tekintette a sok elemében hasonló adottságú Orczy negyed rehabilitációjának megkezdését is. Jelenleg az Európa Uniós pénzügyi támogatás döntésére vár az a Rév8 által alkotott új Magdolna — Orczy Szociális Városrehabilitációs Program⁵⁰, amelyet 2016-ban az önkormányzat már elfogadott⁵¹, és amely a negyed hosszútávú fejlesztésének első lépése lehet.

⁴⁹ Ezt az elinduló tendenciát és a később elinduló dzsentrifikációs jeleket a következő fejezetben részletesen elemzem.

⁵⁰ VEKOP-6.2.1 pályázat

⁵¹ a józsefvárosi Képviselő Testület határozata alapján: 160/2016. (VIII.25)

15. kép (balra): Orczy negyed - 2017, forrás: <http://jozsefvaros.hu/hir/5007/ketmilliard-forint-az-orczy-negyed-fejlesztesere->

ORCZY NEGYED - VÁROSSZERKEZET - 2000

ORCZY NEGYED - VÁROSSZERKEZET - 2014

A rehabilitáció ténylegesen még nem kezdődött el, ennek ellenére azért került bele a vizsgálandó esettanulmányaim közé, mert a Magdolna Negyed Programban véghezvitt szociális (a társadalmi igények felismerésére és megválaszolására törekvő) városrehabilitációs módszer és az Orczy negyed spontán ingatlapiac-alapú fejlesztési iránya közötti különbség jól kimutatható a két hasonlóan hátrányos terület összehasonlításával.

A közel 2 milliárd Ft pénzügyi keretből tervezett rehabilitáció a társadalmi, foglalkoztatási és bűnmegelőzési programok mellett kiemelt figyelmet fordít a lakhatási problémák megoldására. A szociális városrehabilitációs programterület viszont nem terjed ki a teljes Magdolna és Orczy negyed területére, annál jóval kisebb részt foglal csak magába mindkét negyedből, az akcióterület határai: Dankó utca – Magdolna utca – Dobozi utca – Baross utca – Kálvária tér – Diószegi utca – Dugonics utca – Illés utca – Kálvária tér által határolt területre eső tömbök. A programelemek leginkább ezen a területen belül alkalmazandók, de elméletben a környező területen is hasznosulnak az akciók.⁵²

A tervezési területbe nem tartozik bele a Diószegi utca 151-es lakótömbje sem, ahol az Orczy negyed társadalmi problémái szignifikáns szegregátumként sűrűsödnek össze. A tömbben található hat önkormányzati lakóépület több mint 300 bérlakás és kb. 200 család lakóhelyeül szolgál. Lakóinak társadalmi helyzetét a mélyszegénység, a roma népesség magasabb aránya, a szenvedélybetegségek, elsősorban a kábítószerfogyasztás, a droghasználattal és terjesztéssel összefüggésben lévő bűnözési gócjellel, valamint az ebből adódó — közvélemény általi — stigmatizáltság jellemzi. A tömb ezen utcaszakasza hosszú ideje kiemelt családsegítő és gyermekvédelmi esetszámot produkál.⁵³ Az Orczy negyed tervezett rehabilitációjának első üteméből kimaradó fenti tömb, a jelentős szociális problémák kezelésének hiányában a tervezett szociális rehabilitáció eredményessége megkérdőjelezhető. Az itt lakók lakhatási és társadalmi problémái olyannyira összetett megoldást követelnek, hogy a kezdeti lépések időben eltolása csak tovább szegregálhatja az itt lakókat. A lakókkal való kommunikáció alapvető elindulási lehetőség a későbbi segítség és támogatási eszközrendszer hatékony használatához, a bizalom kiépítéséhez, a közös megoldás kereséséhez. Egy kapcsolatfelvétel, a lakók informálása 2016. nyarán megtörtént, amikor a „Milyen legyen az Orczy negyed?” címmel a Kálvária téren családi rendezvény keretében tájékoztatták a lakókat a hamarosan elinduló folyamatokról, és ahol véleménycserével és egyéni javaslatokkal a lakók is bekapcsolódhattak az előkészítésbe. Ilyen eseményen viszont az erősen hátrányos csoportok általában nem vesznek részt, így érdekérvényesítési lehetőségük végletesen korlátozódik.

⁵² A tervezett programelemek az alábbiakat tartalmazzák:

- önkormányzati lakóépületek komplex közösségi megújítása (előreirányzottan 2 épület),
 - műszakilag szükséges épületek bontása (előreirányzottan 2 épület),
 - bérházak és bérlakások üzemelési költségcsökkentése,
 - közösségi zöldudvar program, család és lakóház mentorálás (közel 300 családdal),
 - lakásgazdálkodásban dolgozó önkormányzati szereplők egymás megismerését, együttműködését elősegítő képzési és érzékenyítési programok,
 - munkaerőpiaci (re)integrálás (álláskereső klubbal, állásbörzével, mentorprogramokkal), 8 osztályos és a középiskolai mentorálás,
 - helyi gazdaság- és vállalkozásfejlesztés, gyermek és ifjúsági szabadidős programok hálózata,
 - családlátogató és családi konzultációs team (szenvedélybetegséggel érintett családtagok segítése),
 - problémaorientált közösségi rendszet, bűnmegelőzés.
- Részletes programleírást a melléklet tartalmazza.

⁵³ Magdolna — Orczy Szociális Városrehabilitációs Program. VEKOP-6.2.1 pályázati anyag, szerző és forrás: Rév8 Zrt. 2016.

16. kép (balra): Orczy negyed - városszerkezet változása 2000-2014 között, új építésű épületei sárga színnel jelölve.
forrás: kerületi szabályozási és rendezési tervek, Rév8 összegző kötetei, illetve helyszíni bejárás. Készítette: Borsos Melinda

Ezekhez az eseményekhez és állapotokhoz társul az a jelentős változás, ami a negyed közvetlen közelében elindult Nemzeti Közszerződési Egyetem Ludovika Campus beruházása indít el. Az állam mintegy 30 milliárd forintot fordít a kerület legnagyobb beruházására, amelynek hatásai és következményei a negyed területén is érződni fognak. A szociális városrehabilitációban elindított foglalkoztatási program később szorosan kapcsolódhat majd a Campus által generált munkaerő-igény jelentős növekedéséhez. A Campus egyetemi kollégiumának építése a tervek szerint a közeljövőben az Orczy negyed területén kap helyet, melynek jelenléte gazdasági, foglalkoztatási és demográfiai szempontból változást generáló folyamatokat indíthat el, emellett viszont fontos szempont lesz, hogy a megfelelő érdekérvényesítési képességgel rendelkező alsó-középosztly mellett a kiszorítható társadalmi rétegek — kiemelt támogatással és bevonással — szintén kiaknázhassák a megnövekedett lehetőségeket.

A MNP⁵⁴ projektekhez képest ebbe a rehabilitációs programba nagyságrendileg kevesebb építészeti, városrekonstrukciós elem került. A társadalmi vonatkozású programelemek túlsúlya egyrészt hatékonyan támogathatja a beszűkült társadalmi viszonyok és problémák kezelését, fejlesztését, másrészt, vélhetően a Ludovika program beruházásaival, annak a negyedre gyakorolt hatásaival, ez a többlet idővel kiegyenlítődik. A 2016-ban megjelent kormányzati határozat alapján⁵⁵, a jövőbeli állami és önkormányzati tervek között szerepel egy integrált, az Orczy-kert fejlesztési programjához kapcsolódó egyetemi campus kiépülésével kapcsolatos, az egész negyedet magába foglaló városfejlesztési irány is, amelynek keretében újabb közterek és épületek újulhatnak meg, de ennek megvalósulására még sem pénzügyi, sem önkormányzati konkrét döntés egyelőre nem történt.

összegzés

Az Orczy negyed rehabilitáció előtti helyzete ingatlan-állományát tekintve jelentősen eltér az előző két negyed kiindulási állapotától. A területen már az ezredforduló óta jelenlévő befektetői réteg miatt vélhetően más irányú és erejű változások fognak elindulni a szociális városrehabilitáció befejezése után. Emellett a rehabilitáció előre látható ideje, ütemeinek száma sem tudható, mint ahogy az sem, hogy a Ludovika beruházások milyen hangsúllyal jelennek meg a területen. Vélhetően az ezen folyamatok lehetőségeiből származó ingatlanpiaci bizalom már a konkrét elindulások előtt érezteti majd hatását. Emellett a társadalmi program hatékonysága és érzékenysége jelentős részben az állam és az önkormányzat jövőbeli döntésein múlik.

⁵⁴ Magdolna negyed Program

⁵⁵ 1844/2016. (XII.23.) Korm. határozatának 5. pontja szerint az Orczy-kert környezeti fejlesztésének vizsgálatára, ezen kívül a Ludovika Campus bentlakásos képzési központjának kerületi elhelyezési koncepciójára kéri fel a VIII. kerületi Önkormányzatot

KÖZÉPSŐ-JÓZSEFVÁROS VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEI - MAGDOLNA NEGYED

Ahhoz, hogy megértsük az ezredfordulón elkezdődő változás folyamatát, röviden összegzem azokat a legfontosabb lépéseket, amelyek elvezettek 2005-ben Budapesten a Magdolna negyedbeli városrehabilitációs kísérlethez.

Budapest '60-'70-es években zajló brutális városrekonstrukcióit a rendszerváltás után felváltó soft (enyhe) rehabilitációs stratégiák már egy komplexebb beavatkozásként voltak értékelhetők. A kezdetben a terület városszerkezeti jegyeit előtérbe helyező, viszont a társadalmi változásokra nem reagáló ferencvárosi irányokhoz képest (redevelopment) a Corvin Sétány Program egy összetettebb szisztémában, stratégiai alapú újrafelújításban gondolkodott, de még mindig nem tudott valódi partnerségi-kooperatív viszonyt kialakítani a jelenlévő lakossággal. Az Amerikai Egyesült Államokban már az 1980-as évektől jelenlévő regeneráció fogalma Európában először Nagy-Britanniában jelent meg a '90-es évek elején. A regeneráció jelentése kezdetben egybeolvadt a redevelopment fogalmával, amely gazdasági és infrastrukturális fejlesztésekhez kapcsolódott, azzal a céllal, hogy az üzleti szektor beépülhessen a városfejlesztési folyamatokba⁵⁶. Viszont az 1990-es évek elejétől, ahogy az USA-ban is, a brit politikában is egyre inkább kibővült a jelentése: társadalmi, gazdasági és környezeti jólétet előmozdító célokra kezdett koncentrálni (Davies, 2002). A társadalmi hátrányok csökkentését célzó városrehabilitációs irány⁵⁷ 2001-ben kormányzati szinten is megerősítést nyert Nagy-Britanniában, hiszen ekkorra definiálódott markánsan a városmegújítási folyamatokban a társadalom jelenléte és bevonása.⁵⁸ Ezzel újabb fogalom került a fejlesztési megközelítések középpontjába: a megújulás (regeneration), melyek az integrált problémakezelések szinonímájává vált.

Az Európai Unióban ez az irányzat az URBAN I-II. programokban jelentkezett (1994-1999, 2000-2006), amely támogatta a hátrányos városi területek jellegzetes problémáira⁵⁹ válaszoló integrált szemléletű rehabilitációt. Az URBAN programba való bekerülés viszont feltételekhez volt kötve: először is bizonyítani kellett a terület hátrányos helyzetét (szegénységi, szegregációs, etnikai, demográfiai mutatók), másrészt kapcsolódnia kellett egy régió vagy város fejlesztési programjához, elkerülve az izolált és kevésbé hatékony fejlesztések előfordulását (Városfejlesztési Kézikönyv, 2009.)

⁵⁶ a stratégiai tervezés először a vállalati/üzleti szektorban volt jelent, majd utána került a városfejlesztés területére

⁵⁷ Regeneration Act, 1991.

⁵⁸ National Strategy for Neighbourhood Renewal, 2001.

⁵⁹ mint a jelentős alacsony társadalmi réteg jelenléte, munkanélküliség, a nyugat-európai országokban megjelenő magas bevándorló arány, nem elégséges szociális háló

Az irányadó regenerációnak, vagy ahogy nálunk nevezik, a rehabilitációnak, az URBAN szerint hat összetett területen kell egységes megoldást nyújtania:

- . fizikai körülmények - az azokra adott társadalmi/politikai válasz
- . lakhatás - egészség
- . társadalmi jólét - gazdasági fejlődés
- . városon belüli kapcsolódás
- . a várospolitikai változó jellege - szerepe
- . a fenntartható fejlődés.

Ezen területek figyelembevételével egy olyan széleskörű folyamat tud kialakulni, amely igyekszik visszafordítani a fizikai-gazdasági-társadalmi hanyatlást egy olyan területen, ahol a spontán reagáló piac ezt már nem tudja teljesíteni.⁶⁰ Az URBAN programok által elindultak és egyre szélesebb körben elterjedtek azok a participáción alapuló rehabilitációs stratégiák, amelyek nem járnak lakosságcserevel, és amelyek kifejezett célja a beavatkozás utáni helybenmaradás. Az ezredfordulóra kialakult nyugat-európai társadalom-orientált városmegújítási folyamatokat követve itthon is megfogalmazódott az a cél, hogy a piaci orientációjú városrehabilitációs programokat az úgynevezett szociális városrehabilitáció eszközrendszerével kell felváltani, amely a komplex jellegű rehabilitációs problémákra összetett válaszokat ad úgy, hogy az ne vezessen a városrész lakosságának teljes kicserélődéséhez. Budapest támogatta ezt a naprakész elképzelést és a Fővárosi Közgyűlés 2005 januárjában döntést hozott a budapesti városrehabilitációs programon belül az úgynevezett „szociális városrehabilitációs” modellkísérletek elindításáról. A három kijelölt terület: a Magdolna Negyed, a kőbányai Bihari út és az Illatos úti Dzsumbuj területe volt. A Magdolna negyed néven a Rév8 az alábbi utcák által körbevett területet definiálta: Nagyfuvaros utca - Népszínház utca - Fiumei út - Baross utca - Koszorú utca - Mátyás tér. Ez a terület volt a kerület egyik leghátrányosabb, területileg összefüggő negyede.⁶¹ Ebben az időszakban a kerület újonnan felosztott részei az önkormányzati lakások arányát vizsgálva jelentősen eltérő helyzetet mutattak. Az elhanyagolt állapotú és a komfort nélküli lakások aránya miatt is a legrosszabb helyzetű területek közé a Ganz negyed (47,7%), a Józsefváros Központ (38,9%), a Magdolna negyed (37,3%) és az Orczy negyed (38,2%) voltak⁶². A Magdolna negyedet tovább gyengítette ebben a listában a kerületen belüli helyzete, mert - Józsefváros második legsűrűbb negyedeként - 2001-ben 12 ezren éltek itt. A krízishelyzetet mutató értékek közül a magasan regisztrált munkanélküliek aránya (6,2%), a magas eltartottak aránya (59,7%), a magas szociális segélyben részesülők száma, a magas legfeljebb 8 osztályos iskolai végzettséggel rendelkezők aránya (38,4%), illetve a területen élő roma etnikum aránya (30%) volt kiemelkedő, amely szerint 2004-re a negyed szegregációs mutatója elérte a 23,2-t⁶³, amely a IX. kerületi Dzsumbuj és a X. kerületi Bihari úti területek után a főváros harmadik legerősebben szegregált városrészeként jelenítette meg.

⁶⁰ Ex-Post Evaluation Urban Community Initiative - 1994-1999, Final Report, GHK-London, 2003

⁶¹ a Rév8 - nem titkolt céllal - a terület egyik utcájának nevét használta fel a negyed elnevezéséhez, hogy ezáltal is az itt élők pozitív kötődését segítse elő

⁶² forrás: KSH 2001 - In: JÖK IVS, 2008.

⁶³ a szegregáltság mérése: a legfeljebb általános iskolai végzettségűek és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül

A Rév8 által 2004-2005 között megalkotott Magdolna Negyed Program⁶⁴ eredményeképpen a Józsefvárosi Önkormányzat 2004-ben, a Fővárosi Önkormányzat 2005-ben döntött a fenti három fővárosi területet is érintő szociális városrehabilitációs modellprogramok megindításáról.

A Magdolna Negyed Program elsődleges célja nem az ingatlanfejlesztés, hanem társadalmi alapú városrehabilitáció volt, annak érdekében, hogy normális, élhető szintre állítsa vissza a terület működési rendszerét. Kiemelt céljai voltak: megállítani az itt lakók egyre súlyosabb társadalmi leszakadását, az egyre fokozódó szegregációt, folyamatosan csökkenteni a családokban felhalmozódott és generációkon keresztül öröklődő hátrányokat, illetve elősegíteni a szegénységi spirálból történő kitörést, a társadalomból való kirekesztettség megszüntetését. Emellett hosszú távú cél volt, hogy a városrész újra Józsefváros olyan élhető részévé váljon, amely képes befogadni és hosszútávon megtartani, otthont teremteni a különböző kultúrájú és társadalmi háttérrel rendelkező közösségek, generációk számára a belváros közelében.⁶⁵ Az életszínvonal emelésével, az intézményi, oktatási, kulturális és foglalkoztatási támogatásokkal olyan lakóterület kialakítása volt a cél, amely nem kényszeríti a lakosságot a terület elhagyására és ahol a fejlesztések alapköve a negyedhez, a kerülethez kapcsolt identitás és a már meglévő közösségi kapcsolatok erősíthető kohéziója. A terület alapvető rendeltetése a lakófunkció, kisléptékű kereskedelemmel, földszinti üzletekkel, a lakások helyén kialakított üzleti vállalkozásokkal, illetve oktatási, egészségügyi és közösségi-szociális intézményekkel kiegészítve. A Magdolna Negyed Programok (I-II-III, 2005-2016) során megvalósult programelemek és eredmények számszerű összefoglalását a dolgozat melléklete tartalmazza.

A Magdolna negyed elindításához, a beavatkozások hatékony jellegéhez viszont elegendhetetlenül szükséges volt a korábban elinduló, jobb városszerkezeti pozícióban lévő szomszédos negyed városléptékű rehabilitációja. A Corvin Sétány Program hatásaként érzékelhető pozitív megítélés, megemelkedett ingatlanárak, a funkcióváltás húzóereje nélkül a városközponttól távolabb eső és az egyik legelutasított megítéléssel rendelkező Magdolna negyed körül nem tudott volna kialakulni az a támogató partnerségi konszenzus, amely mind gazdaságilag, mind politikailag 15 éven át kijelölt célokkal segítette a folyamatot. Ennek következménye volt azonban az is, hogy Corvin negyedben elindult és ingatlanpiaciilag sikeres rehabilitáció következményeként a beruházók már a Magdolna Negyed Program elindulásakor az itteni foghíjakban is potenciális lehetőséget láttak.⁶⁶

⁶⁴ Magdolna Negyed Program; Rév8 Rt, Budapest, 2004. : dr. Molnár György, Alföldi György, Sárkány Csilla, Horváth Dániel

⁶⁵ forrás: Rév8 in:<http://rev8.hu/lezart-projektek/magdolna-negyed-program-iii-budapest-magdolna-quarter-program-3/>, utolsó megtekintés: 2018.08.03

⁶⁶ pl. A Mátyás téri 207 lakásos társasház építésével

MAGDOLNA NEGYED - VÁROSSZERKEZET - 2000

MAGDOLNA NEGYED - VÁROSSZERKEZET - 2014

Azt viszont nem vették figyelembe, hogy a társadalmi alapú rehabilitáció nem tud rövid távú, látványos fejlődést nyújtani a területnek, eredményei és hatásai inkább évtizedekben mérhetők. Így az új társasházak építései, a még el nem indult megítélési fordulat miatt több évre megálltak, üresen maradtak. A változás, a fejlődés mértéke azonban éppen ezen mérhető: a MNP III. program végére az épített társasházak nagy részében minden lakás elkelt, ezen felül azóta újabb beruházások kezdődtek el. Az ingatlanárak emelkedése a kerületben a Corvin negyed mellett a Magdolna negyedben is jelentős változást okozott⁶⁷, így a környező beruházások városrészekre gyakorolt hatásai és a Magdolna negyed fejlesztései együttesen erősítik fel a kerület értéknövelő ingatlanpiaci hatásait, a befektetői hajlandóság erősödését. A Magdolna negyed helyzete viszonylagosan javult a fővárosi lakásingatlan-piacon: jelenleg még elmarad a környező városrészektől, azonban a leszakadás láthatóan megállt és nagyon lassú emelkedésnek indult.⁶⁸

A Magdolna Negyed Program társadalmi állapotokat támogató programelemei⁶⁹ - mint a Kesztyűgyár megépülése, a lakóépületek közösségi bevonással kísérelt felújítása, az Erdélyi Általános Iskola felújítása, programjainak kibővítése, gimnáziumi osztályokkal bővítése, a munkakeresés és a felnőttképzések elindítása, az itt lakó gyerekek különböző korosztályainak nyújtott lehetőségek kiszélesítése (pl. FIDO sportközpont megépítése) -, egy olyan széles támogatási hátteret nyújtott az itt lakóknak, aminek következtében egy saját identitását egyre inkább fontosnak tartó közösségi egységben kezdtek gondolkodni.

A projekt fontos része volt az önkormányzati lakások építése, felújítása. 2003-tól a Magdolna negyedben épült lakóépületek száma összesen 14 db volt⁷⁰, amelyből mindössze 4 épület volt új önkormányzati tulajdonú (összesen 98 db bérlakással)⁷¹, emellett a meglévő bérlakásállomány felújítása látható emelkedést nyújtott az életszínvonal minőségi változásaiban. Mivel viszont a többi magánberuházással létrejött lakóépület értékesítési céllal épült, az elkészült lakásokat nem a helyi lakosok, hanem azoknál tehetősebb társadalmi réteg vette meg.

A terület iránt elindult egyfajta lassú keresletnövekedés, de a negyed sajátosságai - a visszafogott ingatlanpiaci folyamatok, a visszafogott funkcióváltás, a meglévő lakosság helyben tartása, a városközponttól távolabbi helyzet - miatt viszont ez korántsem akkora mértékben

⁶⁷ Corvin negyed városrészben az elmúlt 5 évben az átlag négyzetméter ár 228 787 forintról 449 960 forintra nőtt, forrás: ingatlan.net, Budapest VIII. kerület statisztikák: <https://www.ingatlannet.hu/statisztika/Budapest,%20VIII.%20kerulet/Jozsefvarosorvin>; a Magdolna negyedben ennél még látványosabb a változás: amíg 1997-ben a terület átlag m² ára mindössze 40 ezer Ft volt, addig 2006-ra ez a szám 200 ezerre nőtt

⁶⁸ forrás: Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt.: Budapest - Józsefváros Integrált Városfejlesztési Stratégia, 1. Kötet. 2008.

⁶⁹ a kutatás melléklete ezt részletesen tartalmazza

⁷⁰ ez 657 db lakást jelentett, amely 10,59%-a a negyed lakásállományának

⁷¹ forrás: Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt.: Budapest - Józsefváros Integrált Városfejlesztési Stratégia, 1. Kötet. 2008.

történt, hogy a területen jelenleg dzsentrifikációról beszéljünk.⁷² Ugyanakkor a következő évek tendenciái elvezethetnek egy olyan, egyelőre lassú ütemű fejlődési irányhoz, aminek következtében - a dzsentrifikáció második hullámaként - a központtól távolabbi területen is elindul ez a jelenség.⁷³

A Magdolna Negyed Program hatása az is, hogy az eredetileg meglévő befektetési kockázat lecsökkenni látszik, és a megvalósult beruházások eredményeképpen új alternatívát tud nyújtani a pesti, belváros közeli ingatlanpiaci keresletnek. Ez a keresleti növekedés várhatóan katalizáló szerepet fog betölteni az új beruházások és funkciók megjelenésében, amely már önműködően formálja majd tovább a negyed társadalmi átalakulását.

Összegzés

A Magdolna negyedben végbement és 2016-ban lezárult szociális városrehabilitációs program végleges összegzése nem lehetséges, hiszen az éppen befejeződött harmadik ütem a területre és társadalomra vonatkozó hatásai még nem kimutathatók és értelmezhetők. A Magdolna negyedben tapasztaltak alapján egy szociális városrehabilitációnak valóban létezik visszatartó, sebességcsökkentő jellege a városfejlődés folyamatában, amelynek legfontosabb oka az eredeti lakosság területen tartása. A befektetők érdeklődése, a megtartott roma lakosság miatt nem tud kiemelkedő lenni, így az ingatlanpiaci változások is jelenleg még nehezen érzékelhetők. Ez a gyengítő és egyben megtartó jelleg - mint a szociális városrehabilitáció ténylegesen kitűzött célja - és a társadalmi értékek megtartása kizárólag az állam és a városvezetők további (nem csak a negyedet, de az egész kerületet érintő) lakhatási, szociális és városfejlesztési döntésein múlik.

⁷² A fogalmat elsőként Ruth Glass alkalmazta (Glass, 1964): „London számos munkásosztálybeli negyedét – egyiket a másik után – elfoglalta az alsó és felső középosztály. A megkopott, szerény menedékeket és viskókat (melyekben két szoba volt fent és kettő lent) bérleti szerződésük lejárta után átvették, és elegáns, drága rezidenciákká alakították. A korábbi vagy közelmúltbeli periódusokban leértékelődött nagyobb viktoriánus házak – melyek olcsó tömegszállásként (lodging houses) vagy más módon szolgálták sok ember lakhatását – ismét felértékelődtek. Ha a dzsentrifikációnak ez a folyamata egyszer elindul egy városnegyedben, akkor rohamosan folytatódik mindaddig, amíg az eredeti munkásosztálybeli lakók nagyobb részét, vagy lehetőség szerint mindenkit, ki nem szorítanak, és a városrész teljes társadalmi karaktere meg nem változik.”

Az 1970-es évektől egyre inkább lefékező nagyvárosi fejlődések megváltozott prioritású irányokat adtak a várostervezők és fejlesztők kezébe. Ezek a feladatok - mint történelmi örökség védelme, környezet védelme - korábban is ismertek voltak, de ekkor sokkal nagyobb nyomtatékot kaptak és mindjobban elsőbbséget élvezett a régi felújítása az új építése ellenében. Majd lassan egész leromlott belső városrészek léptékében is alkalmazni kezdték ezt a gondolkodást. Az ilyen rehabilitációk utólag logikus következménye volt a fentiekben leírt dzsentrifikáció folyamata, melynek lényege az alacsonyabb státuszú, munkásosztályi és gyakran marginális társadalmi csoportok által lakott központi városrészekben elinduló magántőke-beruházások, felújítások eredményeként tapasztalható új, középosztályi beköltözése. Azóta ez a fogalom jelentős változáson ment keresztül. A jelenben használt értelmezése: A dzsentrifikáció olyan különböző mechanizmusok által előidézett komplex társadalmi, fizikai, funkcionális átalakulási folyamat, amely tartós felértékelődést eredményez egy adott városi területen. (Berényi, 2012.) A 2014-ig rendelkezésre álló adatok alapján, a jözséfvárosban tapasztalt dzsentrifikációs folyamatokat és azok hatásait a 3. fejezetben elemzem részletesen.

⁷³ ifj. Erdősi Sándor szociológus által, kifejezetten ehhez a kutatáshoz közösen létehozott háttér tanulmány - Magdolna bezzeg címmel elkészült kézirat - részletesen jeleníti meg ezt a folyamatot.

3

3. FOGALOMPÁROK ÉS MEGÁLLAPÍTÁSOK

Ebben a fejezetben bemutatom azokat fogalompárokat, amelyek segítségével leírhatóvá és könnyebben vizsgálhatóvá válik a három józsefvárosi negyedben elinduló városrehabilitációk összetett hatása, és amelyekre építve az elmülethez kapcsolható összegzéseimet és téziseimet felállíthatom. A fogalompárok által alfejezetenként behatárolt kérdéskörök komplexitásuknál fogva nem különíthetők el egymástól maradéktalanul, hiszen egymáshoz több szálon kapcsolódnak. Olyan releváns szempontokat vizsgállok, amelyek segítségével összehasonlíthatóvá válnak a különböző városrehabilitációs lépések és eszközök társadalomra és az épített környezetre gyakorolt hatása.

Öt fogalompár segítségével elemzem a mai kor várostervezéséhez szorosan kapcsolódó folyamatok, állapotok társadalomra vonatkozó hatásait, leszűkítve ezeket a három vizsgált terület lehetőségeire, értékelésére. A fejezetben megfogalmazott megállapításoknál viszont mindenképpen szem előtt kell tartani, hogy a város és a kerület egyedisége miatt ezek a folyamatok jelentősen helyspecifikusak, jelen megállapításaim kizárólag Józsefváros három vizsgált városnegyedére vonatkoznak. Az egyes elemzések végén a fogalmakhoz közvetlenül kapcsolódva, mint összefoglaló eredményként állítom fel a téziseimet.

I. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - VÁROSSZERKEZET ÉS TÁRSADALOM

Építészként fontos szempontnak tartom a meglévő városszerkezet jellegéből adódó befolyások és lehetőségek elemzését. A városok sokfélesége többféle interdiszciplináris folyamatától függ: gazdasági, társadalmi és spontán folyamatok irányától. Megállapítható, hogy a belvárosi területek, a központi elhelyezkedésű utcák megújítása egyrészt jelentős hatással van a város gazdasági növekedésére, objektív megítélésére, a hely indentitásának jellegére, másrészt, emiatt jelentős társadalmi és városvezetési törekvés mutatkozik ezen területek helyzetének javítására (Kocsis, Ongjerth, Dúll, 2016.), így ezek megújítása kiemelt jelentőségű a városnegyed fenti folyamataiban.

Józsefváros földrajzi jellemzője, kevésbé értékes adottságai már történetének kezdetétől negatívan befolyásolták jövőjét: a rosszabb minőségű homokos földön kisebb méretű parcellák jöttek létre. A beépült területre jellemző volt az egymáshoz közel épülő, leginkább utcára merőleges beépítésű, falusias jellegű épületek összessége, ellenben Terézváros ekkor már - ehhez viszonyítva - kétszeres ütemben kezdett növekedni, a városhoz közvetlenül csatlakozva, zárt sorú, sűrűbb beépítési móddal. A városszerkezeti különbségek következtében a lakossági összetételben is észrevehető eltérések jelentek meg már a XVIII. század elején is. Amíg Józsefvárosban főleg földművesek, napszámosok telepedtek meg, addig Terézváros népességére jellemző volt a jelentős kereskedő és kézműves réteg (Pilinyi, 1997). Józsefváros

fellendülését hozta meg az 1785-től a Teleki térre települt állatvásár és a hozzá kapcsolódó Piac. Ez a funkció nagy ütemben megnövelte a városrész területét és lakosságát⁷⁴.

Ebből a fejlődési irányból látható, hogy a városfejlődés jellemzően a jelentős szerepű utak és funkciók mentén képes hatékonyan fejlődni, viszont az ezektől a vektoroktól távolabb kerülő városnegyedek fejlődése nagyban függ a városszerkezet sűrűségétől, a kapcsolódás távolságától, az ott kialakult gazdasági lehetőségektől és már meglévő társadalmi jellemzőktől. A távolabbi területekhez elért hatás bizonytalan kimenetelű és időszakossá válhat. Azok a sűrűn behálózott budapesti belvárosi területek, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a városközponthoz vagy egyéb fontos útvonalhoz, csomóponthoz, sokkal inkább képesek a városban kialakított szerepük hosszú távú megtartására, illetve önmaguk megújítására, fejlesztésére.

Ehhez a kialakult szerephez kapcsolódhat a környezetpszichológiában definiált, a környék fizikai környezete által befolyásolt helyidentitás is, amely tartósan leromlott, nem biztonságos terekben is egy sajátos, ambivalens érzelmi kötődést jelenthet az ott lakókban (Düll, 2009). Ezek a hosszútávon kimerítő ambiens ingerek vezethetnek el végül egy olyan mentális kimerültséghez, akár agresszióhoz, amely tovább konzerválja a hely negatív megbélyegzését és amely a terület összetettsége miatt vagy elmaradó városfejlesztéseket, vagy lakosságcserevel megoldott városrehabilitációkat eredményezhet. A városrész megítélését és fejlesztésének lehetőségeit befolyásolják még azok a piaci viszonyok haszonérdekein alapuló törvényszerű viselkedések is, amelyek - szigorúan a keresleti igényeket kielégítve - új ingatlanberuházásaik indításakor ezeket a területeket preferálják. Ez a szerkezeti lehetőség mindhárom vizsgált negyedben megfigyelhető.

Ezekre az összetett jelenségekre épül a városrehabilitáció egy - a Fővárosban is - elindult modellje: a tisztán köztér alapú megújítás, amely közvetlen módon nem használ eszközöket a társadalmi problémák megválaszolására, de annak változásaira jelentős hatással van.⁷⁵ A környezetpszichológia szempontjait figyelembe véve a széles kialakítású, üzletekkel és intézményekkel teli városi tér lehetőségeket és biztonságot nyújthat az ott lakóknak, ezáltal a városközponthoz, fontos útvonalakhoz kapcsolódó belvárosi területek ezen okok miatt is permanens keresletet közvetítenek az ingatlanpiacon belül. A zsúfoltság, a leromlott állapot, az abból adódó fenyegetettség érzés viszont jelentős környezeti stressz forrása lehet (Düll, 2014).

A Magdolna negyed és Orczy negyed városfejlesztési lehetőségei egyaránt korlátozottabbnak tűnnek a városközponttól távolabb eső pozíció miatt. A Corvin Sétány Program elindítása viszont reménytelis lehetőségekkel biztatott: a távolabb eső Orczy negyedben megjelenő hatásként, az első beruházások a széles Orczy út mentén jelentek meg, majd sikeres lakáseladások miatt a belsőbb területeken is elindultak. Ebben segített az a körülmény, hogy az

⁷⁴ 1806-ban 6960 fő volt (Pilyinyi, 1997)

⁷⁵ pl.: a IX. kerületi Ráday utcában elkezdett köztérrehabilitáció

Orczy negyedben sokkal inkább csak néhány tömbre korlátozódott a szegregált zóna, míg ezzel szemben a Magdolna negyedben jelentősen nagyobb területet foglalt el. Az itt már évtizedek óta meglévő szegregátumok, társadalmi gócpontok szignifikáns elmaradottsága miatt ezek a folyamatok már a kezdetekkor megtorpantak. A jelentős foghíjakkal rendelkező Magdolna negyedre alig volt hatással a Corvin Sétány program: a Mátyás téren és a Dankó utcában elindult társasházépítésen kívül egyéb ingatlanberuházás nem történt. A Magdolna negyedben elindult szociális városrehabilitáció a területen található beruházói szempontból potenciális ingatlanokra, üres telkekre a kezdeti időszakban szintén semmilyen hatással nem volt. Csupán a rehabilitáció elindulását követő 8-10 év elteltével kezdett megjelenni néhány új beruházó a területen, de ezek ma mérhető hatása még elenyésző. A megjelenés oka pedig a látványosabb közterület megújítások és új intézményi megjelenések (FIDO Sportközpont, Teleki tér Piac felújítása, Teleki tér közösségi megújulása) lehetnek, amelyek a fent említett környezetpszichológiai bizalmat nagymértékben növelik. A Magdolna negyedben lefolyt három ütemű rehabilitáció viszont jelentős visszahatással volt az Orczy negyedre, így - az éppen aktuális Ludovika Campus beruházás által okozott területi felértékelődés miatt - a már korábban beindult spontán dzsentrifkációs folyamatok további erősödése várható.

Összegző tézisállításom és magyarázat:

Tézis 1 - A budapesti viszonylatban kedvező helyen lévő, de magára hagyott, erősen leromlott belvárosi negyedek közül az 1990 évek megújításának, reurbanizációjának első, korai lépései olyan városrészekben jelentek meg először (Ráday utca, Ferencváros, Corvin negyed), amelyek súlyponti városszerkezeti pozícióval, és ebből adódó spontán keresleti lehetőséggel rendelkeztek.

Azok a budapesti belvárosi területek, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a sűrű városközponthoz vagy jelentős szerepű utakhoz, csomópontokhoz, sokkal inkább képesek a városban kialakított szerepük hosszú távú megtartására. Ennek forrása az a piaci viszonyok haszonérdekein alapuló törvényszerű viselkedés, amely szigorúan a keresleti, ingatlanpiaci igényekre épül. Az ezektől a helyektől távolabb eső városnegyedek fejlődése a városszerkezet sűrűsége, a kapcsolódás távolsága mellett nagyban függ a meglévő társadalmi jellemzőktől, a negyed permanens megítélésétől, negatív attribútumától, ezért a hatás itt bizonytalan kimenetelűvé és időszakossá válhat.

II. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - DZSENTRIFIKÁCIÓ ÉS ÉPÍTETT KÖRNYEZET

A kutatásomban, a megújulás következtében elinduló dzsentrifikációs szempontok elemzésével, szociológiai vizsgálatokkal jelentősen kibővült képet kaphatunk a Magdolna és Orczy negyed eltérő irányú fejlődésének társadalmi következményeiről.⁷⁶ A dzsentrifikáció vizsgálata kutatásom releváns eleme, hiszen egy történelmi belváros városrehabilitációs folyamatában a dzsentrifikáció néven leírt folyamat elkerülhetetlen. Ez az állítás ebben a fejezetben bizonyításra is kerül. Demográfiai adatok időintervallumokban történő változásainak elemzésében ifj. Erdősi Sándor szociológus háttér tanulmányára hivatkozom⁷⁷, amely a Magdolna negyed és az Orczy negyed összehasonlításával vizsgálja a két eltérő városfejlődési folyamatok társadalomra gyakorolt hatásait, a dzsentrifikáció lehetséges előfordulási esélyeivel.⁷⁸ A kutatás során ifj. Erdősi Sándorral megvalósuló közös beszélgetéseink hozták létre azt a széles szempontrendszerrel kísért elemzést, amelyben építészeti és társadalmi szempontok egyenlő arányban tudtak megjelenni. Ennek eredményét az alábbiakban foglalom össze.

A statisztikai adatok és kérdőívek válaszaival, az ezekből alkotott vizsgálati függvények mögött álló folyamatok elemzésével, a hely- és időspecifikus elemekből közösen felépített dzsentrifikációs forgatókönyvvel közelebb juthattam az összetett rendszer megértéséhez. A megállapított lehetséges utak azonban nem tudnak általános érvényűek lenni, mert a dzsentrifikációs folyamatok, a soktényezős jellegüknél fogva, nem megismételhetők, ennek ellenére hatékonyan segíthetnek a hazai tényezők definiálásában, értékelésében.

Ugyanakkor a tér és folyamat minősítése, mérésekkel alátámasztott értékelése olyan összefüggésekre mutathat rá, amelyekkel felismerhető a negyedekben aktuálisan megjelenő dzsentrifikációs állapot és annak lehetséges magyarázata. Józsefváros ilyen irányú mérései a vizsgált időszakban felvett népszámlálási adatokkal, demográfiai és társadalmi változókkal és az időszakon belül elvégzett interjúk és kérdőívek adataival lehetnek megalapozottak.

Budapest belvárosi történelmi kerületeiben a rendszerváltás utáni években, az ingatlanpiaci keresleti és a kínálati oldal elégtelen jellege miatt a dzsentrifikáció folyamatai nem tudtak beindulni. Ennek oka, hogy a szuburbanizációs szakasz után szinte közvetlenül jelentkező reurbanizáció eleinte kizárólag az V. kerületi „city” jellegű funkcióváltással, a területen megjelenő kereskedelmi üzletekkel elindult arculatváltással jelentkezett. Ez a területi lehatárolódás viszont nem gátolta, csak időben eltolta a dzsentrifikációs folyamat elterjedését Budapest központi kerületeiben.

⁷⁶ A dzsentrifikáció olyan különböző mechanizmusok által előidézett komplex társadalmi, fizikai, funkcionális átalakulási folyamat, amely tartós felértékelődést eredményez egy adott városi területen. (Berényi, 2012.)

⁷⁷ Ifj. Erdősi Sándor szociológus, a Rév 8 Zrt. megszűntetéséig annak kutatási programvezetője. Tanulmánya: Magdolna bezzeg, 2017. kézirat, a Budapest Józsefváros területén elindult városrehabilitációk hatásainak társadalmi alapú elemzése (a vizsgált területre és időben az 1990-2014 közötti időszakra vonatkozó statisztikai adatok módszeres elemzésén és feldolgozásán alapszik)

⁷⁸ a részletes háttér tanulmány teljes terjedelemben a kutatási melléklet része

Az évtized végére megerősödő piacgazdaság, a kedvezményes lakáshitelek és a lakásvásárlást támogató állami intézkedések következtében a keresleti és kínálati oldalon is jelentős növekedés indult el. Emellett a belvárosi kerületekben működésbe lépett városrehabilitációs programok (lásd: ferencvárosi rehabilitáció) is előkészítették a területeket a befektetőknek, akik egyre jelentősebb arányban jelentek meg a megújuló városrészekben. Ebbe a folyamatba érkezett meg Józsefváros első városfejlesztési beavatkozása 2000-ben a Corvin Sétány Programmal, amely jelentős hatással volt a környező negyedek társadalmi változásaira is. A kiindulási kérdések az alábbiak: történt-e dzsentrifkáció a szociális városrehabilitáció eszközével fejlesztett Magdolna negyedben, a három ütem fejlődését vizsgálva? Mennyiben érzékelhető a változás a dzsentrifkálódás kialakulását tekintve a kvázi spontán piaci körülmények között átalakuló Orczy negyed és a lassú és társadalomra fókuszáló városrehabilitációs eszközökkel befolyásolt Magdolna negyedben? Milyen hatással volt egymásra a két terület eltérő fejlődése? Hogyan érzékeltette hatását a Corvin negyed nagyléptékű beruházásai? Milyen változások indultak meg a lakás piac és a társadalmi mozgások tekintetében? A háttér tanulmány segítségével vizsgálom Józsefváros két városrészének (Magdolna negyed és Orczy negyed) dzsentrifkációs folyamatait, annak lehetőségét, a megjelenített társadalmi mozgások és a beköltözési oldal minőségi változásainak segítségével. A különválasztott szempontok - lakónépeség, iskolai végzettség, munkanélküliség, etnikumi összetétel - szerint értelmezett vizsgálat megkönnyíti az eredmények értelmezést.

lakónépeség változása

A beköltözés mértéke a 2005-2007 közötti időszakban kezd növekedni, az Orczy negyedben nagyobb lendületet véve. Ez a tendencia a 2008-2010-es időszakban tovább nő, de ekkor az Orczy negyedben már csak csekély mértékű beköltözési növekedés látható, véleményezhetően a gazdasági válság okozta ingatlanpiaci megtorpanás miatt. Ugyanebben az időben viszont a Magdolna negyedben egy jelentős ugrás érzékelhető, ami a MNP II. ütemének periódusát jeleníti meg.⁷⁹

A budapestiek megjelenése a Magdolna negyedben két jelenséget vagy annak együttes hatását mutathatja: (a) egyrészt a 2008. évi válság után megjelenik a kisebb értékű lakások iránti kereslet a negyedben, éppen akkor, amikor a negyed már a rehabilitációs időszak derekán jár (2010-ben az MNP II közepén) és/vagy (b) ez a jelenség a kerületet, és így a negyedet jobban ismerő budapestiek bizalmát jelentheti. A negyed további fejlődése, kedvező változásai mindemellett ezt a tendenciát tovább fokozzák.

iskolai végzettség változása

2011-re a negyedekben élők iskolai végzettsége általánosan jelentős javulásnak indul, csökken az alacsonyabb és nő a magasabb végzettségűek aránya. Kiugró növekedés az Orczy negyedben látható: a legfeljebb 8. osztályos végzettség csökkenése mellett jelentős emelkedés tapasztalható minden magasabb iskolázottsági szinten. A Magdolna negyed értékei 2011-ben nem emelkednek a teljes kerület átlagértéke fölé. Emellett 2001-2011 között az Orczy negyedben a legalacsonyabb végzettségűek aránya kismértékben, de láthatóan csökkent, a

⁷⁹ további lakóépület felújítások, közterületek megújításának illetve a bűnmegelőzési program elindulásának időszaka

felsőfokú végzettségűek aránya pedig hasonló mértékben növekedett. Ez a különbség arra az elinduló folyamatra utal, hogy egyre inkább eltávolodik és minőségében megváltozik a két negyedben lakók társadalmi státusza.

munkanélküliség jelenléte

A munkanélküliek jelenlétét vizsgálva megfigyelhető, hogy 2011-re a legfeljebb 8 általános iskolai osztályú végzettséggel és emellett munkajövedelemmel nem rendelkező, aktív korúak - feltételezhetően - „alacsony státuszúak” aránya jelentősebben, de nem szignifikánsan csökken az Orczy negyedben. Ezzel szemben ugyanezen csoport csökkenése igen jelentősen megfigyelhető a Magdolna negyedben is. 2011-re az aktív korú foglalkoztatottak aránya az Orczy negyedben valamivel jobban nőtt, mint a Magdolna negyedben, utóbbi városrészben jelentős változás nincs 2001-hez képest. Az eltérő dzsentrifkációs hatások viszonyában az elemzett negyedeket vizsgálva megállapítható, hogy valóban létezik a magasabb jövedelműek beáramlásának jelensége. A szegények kiszorulásáról nincs adat, de utóbbiról vitathatatlanul feltételezhetjük, hogy történt ilyen jellegű kiáramlás is (ez a folyamat a Corvin Sétány Programnál egyértelműen jelen van, az Orczy és Magdolna negyed esetében feltételezhetően). Az iskolai végzettség szerinti összetétel-változás nem csak attól javult, hogy az üres telkeken épült társasházi lakásokba jobb státuszú társadalmi csoportok költöztek, hanem attól az ellentétes irányú folyamattól is, hogy az MNP szociális városrehabilitációja befolyásolta, lelassította a magasabb végzettségűek Magdolna negyedbe történő beáramlását, míg ilyen hatás az Orczy negyednél nem érvényesült.

etnikum vizsgálata

Feltevésünk, hogy a szociális városrehabilitáció hatással volt a negyed költözési folyamataira, és ez a hatás a beköltözések, a dzsentrifkáció „input” oldalán is azonosítható. A vizsgálati modell a beköltözők etnikai hovatartozásának feltételezett változását teszteli három időszak összehasonlításával. Az etnikai hovatartozás a kérdőív kérdezetti önbesorolása alapján lett meghatározva. Abban az esetben, ha a rehabilitáció valamilyen formában befolyásolta a beköltözők társadalmi jellemzőit, akkor ez a hatás az idő, időszakok változásával tetten érhető. Az etnikumi vizsgálat eredménye jeletős változásokat mutat. Amíg a 2005-2009 időszakot (az MNP I. üteme idejét) vizsgálva a roma etnikumúnak vallottak Magdolna negyedbe történő beköltözésének esélye igen alacsony (a magyar/egyéb besorolású beköltözők esélye viszont ennél is kevesebb!), addig a 2010-2014 közötti időszakot (az MNP III. ütemének idejét) tekintve az önmagát romának valló válaszadók háromszoros eséllyel költöztek Magdolna negyedbeli önkormányzati lakásokba. A magyar/egyéb hovatartozású csoport viszont tulajdoni lakásba még kisebb eséllyel költözött a Magdolna negyedbe, mint az Orczy negyedbe.

Összességében megállapítható, hogy a Magdolna negyedben végbement, hosszú időtartamra tervezett szociális városrehabilitáció (a 1990-2014-es adatok alapján vizsgált) dzsentrifkációs hatása a vizsgálati időtartam végéig nem jeleníthető meg. Ezenfelül inkább érezhető egyfajta visszatartó erő a magasabb státuszúak beköltözésében, amelynek oka a területen maradó nagyszámú roma lakosság jelenlétében kereshető.

Emellett viszont a jövőben várható dzsentrifkációs folyamatok elindulásának lehetőségét jelzi a fentiekben bemutatott lassan emelkedő iskolázottsági szint, illetve a Budapest környező kerületeiből érkezők megjelenése a területen. A fentiekből a dzsentrifkációnak az építészethez, a várostervezéshez kapcsolódó releváns viszonya kimutatható és értelmezhető jelenség. A három különböző városrehabilitációs modell eltérő várostervezői program alapján zajlott. Az ingatlanpiaci rehabilitáció esetében - különösképp fizikai módon, az épületállomány nagymértékű cseréjével történő megváltoztatása következtében - a társadalmi változások automatikusan elindultak.

A Corvin negyed esetében ez folyamat nem automatikus, hanem tervezett volt, nyíltan vállalva a lakossági kicserélődést, mint a terület hosszútávú eredményeit kizárólag biztosítani képes stratégiát. Az új építészeti arculat – a felújítás helyett leginkább az új és több szintszámú lakóépületek és irodaházak építésével – egy új társadalmi réteg megjelenését is eredményezte, melynek oka, hogy a vidékről érkező középosztály nagyobb bizalommal költözik új építésű lakónegyedekbe, társasházakba, mint felújított, de sajátos térszervezéssel bíró bérházak alkotta területre.⁸⁰ Az Orczy negyed nem rendelkezett egy előre definiált városrehabilitációs programmal, de az önkormányzati támogatások (az üres telkek megvásárolásának és bérlakások lebontásának lehetőségét biztosító városvezetői lépések) következtében megjelent az a beruházói érdeklődés - leginkább a Corvin negyed pozitívan értékelt ingatlanpiaci hatásai miatt -, amely következtében elindult a spontán ingatlanpiaci alapú dzsentrifkáció. Ez a lakossági kicserélődés jelentősen lassabb és kevésbé látványos folyamat volt eddig, mint a Corvin Sétány Programban, de a jövőben, a várható közeli beruházások hatásai (a közeli Ludovika Campus építése, a kollégiumi épület várható elhelyezése a negyedben) jelentősen felgyorsíthatják ezt a tendenciát és a ingatlanpiaci alapon elindult dzsentrifkáció mellett az egyetem közelsége miatt egy másik, magasabban iskolázott réteg megjelenésére is számítani kell (studentifikáció jelensége). Ezen definiált folyamatok tudatos használata még inkább felerősítheti a már jelenlévő irányokat. A Magdolna negyedben végbemenő városfejlődési folyamatok jellegét a tervezett szociális városrehabilitáció következményei befolyásolták leginkább, de fontos megjegyezni, hogy Józsefvárosban, a negyed közelében elinduló (fent leírt) városfejlődési irányok is jelentős hatással voltak az itt egyre inkább megjelenő ingatlanberuházói jelenlétre. A speciálisan a társadalom hátrányaira és nehézségeire koncentrált rehabilitáció valóban jelentős hányadban alkalmazott szociális eszközöket a lakosság életminőségének javítása érdekében, emellett viszont a több mint 10 év rehabilitációja, a lezárt három ütem után olyan felértékelődéshez jutatta a területet (az új intézmények, a közterületi megújulások, a felújított lakóépületek miatt), amely a kerületi vezetés által felismert ingatlanpiaci lehetőségeivel együtt, az elkövetkező időkben ezt az irányt tovább erősítheti, majd hasonlóan a szomszéd negyedekhez, egy, a városvezetés által tudatosan irányított dzsentrifkáció folyamata indulhat el ezen a területen is.⁸¹

⁸⁰ ez a jelenség figyelhető meg a IX. kerületi Középső-Ferencvárosi városrehabilitációs lakossági kicserélődésekben is

⁸¹ befektetők érdeklődésének egyik jele a Magdolna negyedben jövőben épülő Simona Ház (VIII. Magdolna utca 35.) értékesítői weboldalán a területet, mint „új Corvin” jelzővel aposztrofálja a beruházói csoport: „Iránymutató dizájnnal rendelkező, 35 lakásos társasház. Gyalogtávolságra a Semmelweis Egyetemtól és a Nemzeti Közszoigálat Egyetemtól, pár megállóra a Közgáztól, és ELTE Jog-tól az új Corvin negyedben”, weboldal: <http://www.simonahaz.com>, utolsó megtekintés: 2018.08.04.

A fentiek alapján megállapítható, hogy ez az elkerülhetetlen, fatális jellegű felértékelődés perspektívája és az ezzel megjelenő dszentrifikáció lehetősége kulcsfontosságú faktor kell legyen egy társadalmi szempontból hátrányos terület rehabilitációjában. Van-e megoldás a dszentrifikáció lassítására, megállítására? Az amerikai és brit nagyvárosi példákat elemezve, a lakosság megtartása érdekében, a dszentrifikáció megállítása céljából épített nagyszámú szociális lakások (pl. London: The Heygate Estate) nem oldották meg a társadalmi kicserélődés problémáját. Az itt lakók összetartóak, de nincs bennük gazdasági kapacitás a hosszú távú együttműködés képességére, emiatt a munkahelyek és befektetések lehetőségei elkerülnek ezeket a helyeket, súlyosbítva a fizikai elszigetelődést és növelve a szegregáció lehetőségét (Gentrification, 2008. p. 201). A jelenkor megoldásai között emlegetett és leginkább brit, amerikai és francia nagyvárosokban gyakorlatban is alkalmazott „social mix” módszer szerint egy tömbön/épületen/területen belüli vegyes tulajdonú és vegyes jövedelmi csoportok kialakítása lehet a szegregáció elleni megoldás. Ennek kritikusai viszont az összetartozás teljes elvesztése miatt nyugtalan együttélésként definiálják ezt a helyzetet, amely csökkenti az alacsony státuszú lakók egyéni képességeinek erősítését, majd az alsó-középosztály elköltözését, állandósítva ezzel a meglévő hátrányokat és szegénységet (DeFilippis-North, 2004)⁸². Így fontos kérdés marad ezekben a városokban ma is, hogy hogyan lehetne kiegyensúlyozott és igazságos a fejlődés, anélkül, hogy egy ellenőrizhetetlen és megállíthatatlan dszentrifikációba futna a folyamat?

Összegző tézisállításom és magyarázat:

Tézis 2 – A dszentrifikáció lassítása, megjelenésének figyelembevétele fontos szempont a városrehabilitációs stratégiák kidolgozásában, ahol a megoldás iránya a döntéshozók kezében lévő dszentrifikációs kompenzációban keresendő: olyan szociális, munkahelyteremtő, kulturális és közösségi háló tudatos negyeden belüli és kívüli felépítésével, amely hangsúlyozottan figyelembe veszi a negyed városszerkezeti jellegét és a meglévő lakosság érdekeit.

A társadalmi alapú városrehabilitációs folyamatokban is észlelt, lassú, de fatális felértékelődés hatására, az eredeti céllal ellentétben, a hátrányos lakosság fokozatos kicserélődése kezdődhet el. A helyi lakosság kizárólag akkor képes a helybenmaradási igényeit érvényesíteni, ha a városrehabilitáció alatt és után egy olyan hosszútávú, tudatos támogató rendszer kiépítése történik, ahol a hely felértékelődése után is elsődlegesen kezeli a nem csak fizikai környezethez kapcsolódó szociális beavatkozásokat.

⁸² in: Loretta Lees, Tom Slater, Elvin Wylie: Gentrification. p. 200. Taylor and Francis Group, NY. 2008.

III. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - BEAVATKOZÁS ÉS TÁRSADALOM

A városi negyedekbe történő beavatkozási irányok két nagy csoportra oszthatók: „nem területi” és „területi” alapú beavatkozásokra (Tosics, 2015.), melyeknek pontos értelmezése segíthet a hazai folyamatok megértésében. A „nem területi” alapú beavatkozások azokat az intézkedéseket jelölik, amelyek kizárólag a hátrányos társadalmi rétegre koncentrálnak, téri megjelölés nélkül. Ennek az eszköztárába tartozik a szociális lakáspolitikai (megfizethető lakások lehetősége), a oktatás- és iskolapolitika (egyenlő minőségi oktatás mindenkinek) és mobilitáspolitikai (tömegközlekedés, foglalkoztatás és esélyegyenlőség). Ezeknek a beavatkozásoknak nincs azonnali hatása, nincs látványos fizikai, építészeti kivetülése, viszont hosszú távon jelentős változást eredményeznek. A „területi alapú” beavatkozások használata esetében a kitűzött cél a területen élők helyzetének javítása. Ez olyan fizikai és társadalmi beavatkozást jelent, amely kizárólag a fejlesztendő hátrányos területre koncentrálnak. Ezek között két jelentősen eltérő irány nevezhető meg: a „kemény”, illetve a „puha” intézkedések használata. A „kemény” (hard measures) intézkedések alkalmazása a terület fizikai megújulását, átalakulását jelöli (bontás, új infrastruktúra, épületfelújítás). A „puha” (soft measures) beavatkozás ezzel szemben a területen található társadalmi tőke bevonását, az ott lakók lehetőségeinek kiépítését, munkába integrálását, közösségek erősítését, a helyi programok, fesztiválok támogatását jelenti. A különböző városmegújítási beavatkozások alapján Claude Jacquier a 2005-ben bemutatott tanulmányában négy alternatív utat jelölt meg (Jacquier, 2005). Ezt a négy forgatókönyvet az idő és a városi terület felértékelődésének koordináta-rendszerébe helyezte, a 4. ábra szerint.

Az ábráról leolvasható, hogy a hátrányos jellegűvé vált terület négy lehetséges forgatókönyve szerint a további hanyatlást jelölő A1-es irány a magára hagyott területet mutatja. A többi három út mindegyikében állami beavatkozásra van szükség. A három lehetséges stratégia: A2 - megtartani a jelenlegi állapotokat; A3 - decentralizáció; A4 - a következetes legjobb út a leromlás előtti kedvező állapot újraeléréséhez. Itt látható, hogy a rövid időn belül magas területi értéket elért városrész (A3) gyors funkció- és lakossági kicserélődéshez vezethet.

Ebből következik, hogy a csupán kormányzati (vertikális) és területi (horizontális) beavatkozások önmagukban nem elegendők a felemelkedéshez, sőt további problémákat generálnak. Ezért kizárólag a két beavatkozási irány integrálása lehet a hatékony megoldás. Ez az összetett stratégia az állami intézkedésekkel megalapozott támogatás mellett nem kizárólag egy kijelölt, hátrányos elemekkel küzdő területre koncentrálnak, hanem szükségesnek tartja a tágabb környezetre kiterjeszteni a beavatkozásokat. A lakosság városon, illetve régióon belüli mobilitásának lehetősége megakadályozza a szegregátum továbbélését. Azonfelül ez az állapot egy etnikai szempontból sűrű területen kiváltképp reális esély lehet.

Említésre méltó az a határfolyamatok definiálásán alapuló megoldási stratégia, amely etnikailag szegregált hátrányos városi területnél nyújthat segítséget. A megfigyelés Sandra Wallmann nevéhez köthető (1986)⁸³, aki London két hasonló etnikai összetételű és társadalmi szerkezetű negyedében (a londoni east-endi Bow, és a dél-londoni Battersea) végzett vizsgálatok alapján rávilágított az etnikai szinten is járható stratégiára. Eszerint azokban a városnegyedekben, amelyekben zárt, homogén rendszer uralkodik (Bow), a lakosság mobilitása elenyésző mértékű, a munkavállalásuk is a területen belül tartja őket, így ebben az esetben az itt élők között sokkal erősebb megosztottság és több konfliktus tapasztalható, amely a lakosságban, a kívülről érkezőkben is bizalmatlanságot és polarizáltságot eredményez. Ezzel szemben azokban a negyedekben, ahol a lakossági mobilitás lehetősége mindenki számára elérhető (Battersea), és az átjárható etnikai határok nyílt heterogén rendszert hoznak létre, a területet jelentősen kiegyensúlyozottabb etnikai viszonyok jellemzik.

Ehhez kapcsolódik Thomas H. Eriksen (Eriksen, 2008) a kormány és a kisebbség kapcsolatát elemző tanulmánya, amelyben vizsgálja a kormányzati intézkedések kisebbségekre gyakorolt hatásait (integráció, asszimiláció, szegregáció/inkorporáció) és megjeleníti a kisebbség erre adott lehetséges válaszait (exit, voice, loyalty).⁸⁴ Eriksen a városi kisebbségeket differenciálja a területhez való kötődésük alapján. Megkülönbözteti a bennszülöttek és a bevándorlók csoportját. A bennszülött csoportokat olyan nem domináns közösségként definiálja, amelyek hosszú ideje egy meghatározott területen élnek, és az ehhez való jogukat többé-kevésbé elismerik. A másik megjelenés a bevándorlók csoportja, akik igyekeznek asszimilálódni a meglévő gazdasági és társadalmi rendszerbe és akik munka reményében érkeznek a területre, állapotuk kívülről értékelve ideiglenes.

Józsefváros példáján a fenti elemzésekhez társítva megfigyelhetjük, hogy az itt élő kisebbségi cigány lakosság csoportszintű definiálása túlmutat Eriksen két kategóriáján, véleményem szerint annak egy hibrid, kevert változata jelenik meg. Bennszülött abból a szempontból értékelve, hogy a cigányság jelenléte hosszú ideje hozzátartozik Józsefváros negyedeinek életéhez, azok megítéléséhez. Ennek ellenére ez a kisebbség nem definiálható valódi őslakosként, inkább gazdasági és politikai változások következtében vándorlásra kényszerülő csoportként, akik az életminőségük folyamatos változása, a foglalkoztatásuk alacsony szintje miatt nem tudnak megtelepedni. Következésképpen a bevándorló jelző is joggal alkalmazható, hiszen a vidékről megszakítás nélkül újabb és újabb csoportokkal érkezők által alkotott kisebbség egy permanensen változó összetételű etnikumot eredményez. Így a cigányság Józsefvárosban nem egy meghatározott, közös történelemre és hagyományra épülő etnikai csoportot jelent, saját, öröklött múlttal, hanem egy olyan réteget, amely a jelenben folyamatosan keresi identitását. Ezzel együtt jelenlétük a kerületről alkotott imázsban hosszú ideje befolyásolja a külső megítélést.

83 in: Thomas Hylland, Eriksen: Etnicitás és nacionalizmus — Antropológiai perspektívák (1993), Gondolat Kiadói Kör. 2008.

⁸⁴ a téma, érdekessége és aktualitása ellenére, kutatási témámon túlmutat, így ennek részletes elemzésére ebben a tanulmányban nincs lehetőségem

Ennek megoldását nem a cigányság identitásának megerősítésében vagy esetleg a területről történő kirekesztésében látom, hanem a változó, heterogén összetétel nyíltan vállaló kommunikációban és az ezeket alátámasztó, azonos lehetőségeket biztosító városrehabilitációs és szociális stratégiákban. Visszaulva Wallmann vizsgálatához, Józsefvárosban - a vizsgált Magdona és Orczy negyedben - élő roma etnikumot egy összezáró, homogén rendszer, de egyidejűleg egy ideiglenes, heterogén, állandóan változó összetétel is jellemzi, amely összetettség előrevetíti a városrehabilitációs folyamatokban a participatív programokba történő bevonás, illetve kooperálás nehézkes attribútumát is.

Az Európai Unió csatlakozás óta a támogatások feltétele egy a településre vonatkozó Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) kidolgozása, melynek elkészítéséhez a Városrehabilitációs Kézikönyv a mérvadó.⁸⁵ Az ebben összegzett elvek egybecsengenek az európai fejlesztési normákkal és követelményekkel. Az IVS részeként Antiszegregációs Terv készítése is kötelező a területen fellelhető és azonosított szegregátumok helyzetének javítása érdekében.

„A rehabilitáció célja a leromlott vagy leszakadó városrészek bekapcsolása a város fejlődésébe, a fizikai környezet megújítása és a szociális problémák kezelése révén, a szegregált településrészekben élőknek a társadalomba történő visszaintegrálása érdekében, a kijelölt akcióterület leromlását okozó tényezők megváltoztatása, folyamatok megállítása és megfordítása.” (Városrehabilitációs Kézikönyv, 2007.)

Összegésképpen, a regeneráció célja a városrész bekapcsolása a város fejlődésébe, az ott élők társadalomba történő visszaintegrálásával. Ez utóbbi feladat alappillére kell, hogy legyen a foglalkoztatás és az ahhoz nélkülözhetetlen képzések és oktatások lehetőségének biztosítása. A szociális városrehabilitációk alapvető célja az alacsony társadalmi rétegek helybentartása, a helyben lakók megtartása. Viszont emellett kiemelten fontosnak tartom a mobilitás lehetőségének megsegítését, amellyel a hátrányos társadalmi rétegek a szabad és minőségi lehetőségekhez juthatnak. A mobilitás, mint „fordított” integrálási stratégia, értelmezhető a foglalkoztatási problémák, kulturális, oktatási lehetőségek területi határokon átívelő kiterjesztésével, a helyi lakosságot segítő, negyeden túli városi kapcsolatok kiépítésével. A rehabilitált területen, negyeden kívül is biztosított oktatással, gazdasági lehetőségekkel, foglalkoztatással megakadályozható a lakosság kényszerből történő kiszorulása, az átjárható határokkal egy nyílt és befogadó heterogén rendszert létrehozva. Ennek biztosítására viszont olyan kormányzati szintű beavatkozásra, támogatásra is szükség van, amely túllép az eddig alkalmazott területi alapú rendszereken. Ehhez pedig elengedhetetlen a kerületek között átívelő, egymást erősítő partnerségi háló kialakítása.

⁸⁵ megbízó volt: az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium, szakértő csoportok: Vitalpro Kft., Városkutató Kft., Városfejlesztés Zrt., 2007.

Összegző tézisállításom és magyarázat:

***Tézis 3** – A társadalmilag, etnikai szempontból hátrányos és komplex városnegyedben a lakossági összetételből adódó konfliktusok és negatív sztereotípiák leküzdéséhez a megoldás nem az etnikai identitás megerősítésében, hanem a változó, heterogén összetételt nyíltan vállaló kommunikációban, a negyed határait átlépő, széles mobilitást biztosító város-rehabilitációs stratégiákban keresendő.*

A hátrányossága miatt homogén, de az etnikai összetételén belül heterogén jellemzőkkel bíró józsefvárosi társadalmi réteg a területen állandó cserélődésben van. A roma lakosság identitása - a több irányból és eltérő roma csoportokból érkezők miatt - nem egységes, területhez kötődő viszonya nehezen meghatározható. Ehhez társul még az itt egyre nagyobb létszámban előforduló ázsiai, afrikai bevándorlók megjelenése. Ezek miatt a roma azonosságtudatra építő identitáskeresések nem lehetnek sikeresek. Helyette olyan beavatkozásokra van szükség, amely túllép a zárt területi alapú stratégiákon és egy nyitott, több szomszédos negyed együttműködésére, így széleskörű lehetőségeket kínáló irányokra épít.

IV. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - PARTICIPÁCIÓ ÉS ÉPÍTETT KÖRNYEZET

A participáció a fenntartható regeneráció alapeszköze. A nyugat-európai, leginkább Nagy-Britannia nagyvárosaiban több, mint három évtizede elinduló regenerációs fejlesztések fontos tanulsága, hogy nem elegendő a „felülről induló”, törvényekkel szabályozott participatív eszközök alkalmazása, a városnegyed fejlesztésének sikere az ott lakók valódi bevonásán is múlik. A hátrányos, erősen leszakadt, a városi területek participációval kevert integrációs modellek hatékony megoldást nyújtó formája a nyugat-európai nagyvárosok évtizedek óta fennálló vitatémája.

Magyarországon a '70-es években megjelent szocialista egyetértő-népfronti bevonás és a rendszerváltás után nehezen erősödő társadalmi öntudat együttes hatása miatt a participáció a rendszerváltást követő évtizedben nem volt jelen a tervezési folyamatokban. A szocializmus idején jelentősen megerősödő paternális jellegű kormányzás a rendszerváltást követő időszakban továbbra is fennmaradt. A lakosság érdekérvényesítési lehetőségei is alapvetően eltérőek voltak a nyugat-európai tervezési módszerekben egyre nagyobb teret szerző kommunikációs elméletek hatásaihoz képest. A nyugat-európai régióban már eleve jelenlévő társadalmi integráció, az egyre nagyobb számú civil kezdeményezések és akciók lehetővé tették a sokszínű érdekek megjelenését és egyre erősebb érdekérvényesítését. A szocialista régióban viszont egyetlen érdekérvényesítési eszköz a rokoni-ismerősi hálóra épülő önszervező módszerek voltak, melyek fokozatosan meg is erősödtek az erős kontroll alatt tartott, jelentősen automatizált társadalomban.

Napjainkban a döntéshozók általánosan mértéktartó segítői a participációnak, illetve legtöbbször az olyan megjelenését támogatják, ahol a hátrányos helyzetű lakókkal való kapcsolódás a tájékoztatás, az informálás és a vélemények meghallgatása szintjén marad. Magyarországon törvény szabályozza a participáció minimális alkalmazásának követelményeit⁸⁶, amely több helyen tartalmazza a lakosság, a civil szervezetek közvetlen részvételére vonatkozó elemeket, három fontos lehetőséget nevezve meg a közösséghez való csatlakozásra:

- (1) tervezési/módosítási eljárás megkezdésekor történő véleményezés - általában csak formális, érdemi információk cseréje nem történik meg
- (2) véleményezési eljárás, illetve az ezekhez kapcsolódó egyeztető tárgyalások, már az elkészített tervre/szabályozásra vonatkozóan - ez túlnyomóan már túl késői kapcsolódást jelent: az erőforrásokhoz igazított terv kész, nincs lehetőség a koncepció változtatására (a 2008-as módosítás szerint bizonyos esetekben ez el is hagyható)
- (3) terv/szabályozás jóváhagyás előtti közzététele - valójában az elfogadás előtt egy hónapig közzétett terv/szabályozásra tett észrevételi lehetőség, de a gyakorlatban általában a figyelembe nem vétel indoklásának polgármesteri kötelezettsége.

⁸⁶ Építési Törvény, ÉTV 1997., módosítás 2008.

Ezek a kapcsolódások jelenleg, a participatív módszerrel szemben érzett bizalmatlanság, a berögzült, szakmai alapon megoldást nyújtó mechanizmusok preferálása miatt még inkább a felületesség és a kötelező feladat szintjén maradnak.

A közösségalapú rehabilitáció ténylegesen egy közösségre koncentrááló folyamat kellene, hogy legyen. A valódi bevonás azt jelenti, hogy minden rétegnek joga van az érdekérvényesítésre, nem csupán a magukat megszervezni képes csoportoknak, civileknek. Magyarországon a civil szervezetek bevonása is gyerekcipőben jár, a vélemények kinyilvánítására, az érdekek megjelenítésére a döntéshozás sem nyitott.

A folyamat kezdetén, az 1960-as években az észak-amerikai területen jelentek meg először a lakosság addigi megfigyelő szerepének megváltozására irányuló törekvések. Ekkor új szereplők jelentek meg a városi folyamatokban - civil szervezetek, etnikai mozgalmak, zöld mozgalmak - melyek jelentős változásokat hoztak, és egyre inkább elfogadottá váltak az egydimenziós, kizárólag a gazdaságra fókuszáló megközelítések kritikái. A kritikusok közül Jane Jacobs - amerikai-kanadai urbanista újságíró - és Kevin A. Lynch - amerikai várostervező - , a később mint a posztmodern⁸⁷ felfogás előhírnökeiként voltak meghatározók. Kevin A. Lynch az 1960-ban megjelent könyvében az amerikai városokat korábban fel nem merült szempontok alapján vizsgálta, legfontosabb megfigyelése szerint a városok fizikai síkon történő tervezését a város „vizuális terve” kell, hogy ösztönözze, amely segítségével előtérbe kerülhetnek a tér és a társadalmi igények szintjei is. Az ilyen tervezés célja nem a fizikai forma, sokkal inkább a mögötte álló, a lakosság szintjét képviselni képes szellemi tartalom. A '70-es évek elején Jacobs már így foglalta össze ezt a szignifikáns változást⁸⁸: „a városok elképzelhetetlenek az egymással társadalmilag és gazdaságilag összefonódó funkciók bonyolult és sok szálon összefonódó sokfélesége nélkül” (Jacobs, 1973).

Az új irányok kialakulásában fontos befolyásoló tényezők voltak az időközben a gazdaságban, társadalomban bekövetkező változások, a jóléti államok megtorpanása, a gazdasági lassulás sokkoló ténye. Emellett lezárult a nagy idealista városépítészeti korszaka is (USA, Nyugat-Európa) és - először a várostervezés történetében - a figyelem már nem egy elméleten alapuló, új területen gyakorlatban megvalósuló városnegyed létrehozásra fókuszált, hanem fokozatosan áttevődött a meglévő történeti városi szövet időközben elvesztett értékeire. Ez hatalmas hatással volt a közgondolkodásra, az új művészeti irányok keletkezésére is⁸⁹. Emellett a városok új migrációs szakaszba értek: a reurbanizáció folyamata felerősítette ezt az érdeklődést. Az addig kizárólagosan létező technokrata városfejlesztési elmélet és gyakorlat időszakának a '70-es évek elején új döntéshozatali igények megjelenése vetett véget⁹⁰.

⁸⁷ jelentése itt: modern után

⁸⁸ Jacobs volt az, aki 1963-ban a new-yorki Penn Station területén demonstrációt szervezett a bontásra ítélt épületek megmentéséért és aki elsők között foglalkozott a belvárosok sokszínű és több célú kínálatának megtartásával, a közösség identitásának fontosságával. — Jane Jacobs (1961): *The Death and Life of Great American Cities*.

⁸⁹ lásd: újratöltött történeti formavilág megjelenése: Aldo Rossi, Robert Venturi

⁹⁰ értelemszerűen ez a kronológikus fordulópont az észak-amerikai és nyugat-európai viszonylatokban értendő

A II. világháború utáni időszakban már érezhető volt ennek a folyamatnak a jelenléte, mert az akkori várostervezők magukat már implicit módon a közvélemény és a közjó képviselőinek tartották, akik képesek a különböző érdekeket kiegyensúlyozott döntéssé alakítani, anélkül, hogy a lakosság közvetlen beleszólási lehetőséghez jutna. Idővel ez az átalakulási folyamat egyre konkrétan jelent meg: a döntéshozatalban való lakossági részvétel jelentősen felértékelődött. Ez köszönhető volt a fent említett zöld és városvédő mozgalmak egyre hangosabb aktivitásának, melyek mindennél fokozottabb igényekkel jelentek meg a lakókörnyezetre vonatkozó döntések determinálásában. Ezen kívül, vagy ennek következményeként az addig mérnöki feladatnak tartott városfejlesztési folyamatokban egyre inkább szerepet kapott a földrajz- és a társadalomtudomány bevonása.

Ebben a posztmodern, posztindusztriális szakaszban Paul Davidoff⁹¹ nevéhez köthető az érdekképviselési tervezés (advocacy planning) néven új irányt mutató elmélet, amely nemcsak a társadalmi szerepvállalás kiterjesztésének kezdőpontja volt, hanem a tervezői szerepkör bővítésének is. Alapállítása, hogy a tervezés nem értéksemleges. Ez egy képviselési, támogatói modell, amely keresi a partipáció eszközeit a lakosság befolyásolási szerepének növelésére. Ezt az érdekképviselési tervező személyében látja, aki képes a különböző érdekcsoportok kívánalmait szakmai módon megjeleníteni, ezáltal az érdekeket azonos szinten kölcsönhatásba léptetni, és így reális alternatívákat felmutatni. Kritikájaként róhatjuk fel, hogy feltételez egy erősen demokratikus városfejlesztési programot és egy demokratikus társadalmi hátteret, ahol a lakosság eltérő csoportjai eredendően aktívan képesek befolyásolni a politika döntéseit.

Ennek az áramlatnak logikai folytatásaként jelent meg Herbert Gans méltányossági tervezési (equity planning) módszere, amely, hasonlóan az advocacy planning-hez, az érdekek megjelenítésére, de ezen belül célzottan a gyenge, illetve elégtelen érdekérvényesítési képességű csoportokra fókuszál. A módszer legfontosabb kiindulási tézise, hogy a városban egyre erősebben jelentkező társadalmi problémák kiváltó oka nem kizárólag a gazdasági folyamatok és az abból automatikusan kapcsolódó migráció, hanem nagy felelősség terheli a probléma kialakulását megelőző városfejlesztési döntéseket is. Emiatt az egyik első lépésként definiált cél szerint csökkenteni kell azokat az autoriter városfejlesztési programokat, amelyek hátrányos helyzetet teremthetnek a terület alulreprezentált közösségei számára. Olyan tervezési technika kidolgozására van szükség, amely primer módon lehetőséget nyújt a hátrányos helyzetű lakosság releváns szereplővé válásához egy adott városfejlesztési program folyamatában. Gans szerint nem konkrét cél a partipáció teljes körű használata, leginkább a konzultáció nyújthat megoldást ebben az esetben, amely növeli az esélyét a társadalmi egyenlőségnek, mint alapvető cél elérésének.

A demokrácia erősítésére tett erőfeszítések, ezek elméleti megjelenése a tervezési folyamatban precedens értékűek voltak, de további kérdés marad, hogy ki a célcsoport, milyen környezet jellemez társadalmi egyenlőséget, hogyan kerülhető el, hogy a széleskörű, egyenlőséget célba

⁹¹ a korszak kiemelt amerikai várostervezője és teoretikusa, Planners for Equal Opportunity szervezet megalapítója, 1964.

vevő közösségbevonásban mégis a dominánsabb (társadalmilag és gazdaságilag magasabb státuszú) csoportok érdekei érvényesüljenek, kihagyva a folyamatból nemcsak a hátrányos lakosságot, de a középosztály érdekeit is?

A '80-as évek kommunikatív (kollaboratív) tervezési modellje Jürgen Habermas nevéhez kötődik (Habermas, 2001)⁹², aki kritikusan ütközteti a kölcsönös megértésen alapuló kommunikatív cselekvést a hatalmi igényekből fakadó sikerorientált cselekvéssel. Véleménye szerint az utóbbi jelentős befolyással igyekszik létrehozni a közös cselekvés alapját. A közös meggyőződés ugyanis egyetértést és kölcsönös kötelezettségvállalást jelent, ezzel szemben a külső hatásgyakorlás végig egyoldalú maradhat. A modellhez használt módszer az akciókutatás, amelyben nincs rögzített cél, a tervezési preferenciák nem előre meghatározottak, hanem a folyamat közben alkalmazott kommunikációs keretben változtathatók, módosíthatók. Inkább a jövőkeresést (future seeking) alkalmazza a jövő definiálásával szemben (future defining). Az előzetes közös informáláson és kommunikáción alapuló saját helyzet megértése kiemelt eleme a módszernek, melyet később a civil szervezetek, szociális munkások is előszeretettel támogattak és alkalmaztak. Kritikaként megjegyezhető, hogy nem veszi figyelembe az alacsonyabb érdekérvényesítő csoportok kommunikációs hátrányát, a hatalom változó dominanciáját, befolyásolási erejét és túl nagy és széleskörű szerepet ad a tervező kezébe.

A jelenkor új tendenciáinak megjelenése továbbra is olyan országokhoz köthető, ahol a demokratikus kapcsolódási lehetőségek sokkal szélesebben és erősebben érvényesülnek. A participációs szakirodalom jelenkori megoldáskeresésének egyik aktuálisan elemzett útja a célirányos programok kialakítása a közösségi képesség-fejlesztésére (community capacity-building, CCB). Ezt a fogalmat a '90-es években kezdték használni angolszász diskurzusban (Gary 2007). Gary tanulmánya rávilágít, hogy a 25 évvel ezelőtt még nem létező kifejezést ma már világszerte használják, különösen a városi politika, a regeneráció és a társadalmi fejlődés összefüggéseiben. A tapasztalat azt mutatja, hogy használni leginkább ott szükséges, ahol városvezetés nem képes a „bottom-up” irányok eszköztárát hatékonyan és helyesen alkalmazni egy olyan közösséggel szemben, akik a saját érdekeik, értékeik képviseletére nincs megfelelő erőtartalékuk. Az így lehetőséget kapott közösségekkel és a támogató civil csoportokkal együtt a participációnak végre valódi súlya lehetne. Viszont kritikus vélemények szerint ez a módszer túl sok időt, energiát és eddig nem értelmezett készségek elsajátítását igényli.

A Corvin negyed városfejlesztési lépéseiben, a meglévő lakosság minőségi lakáscseréjére vonatkozó célkitűzések megvalósításakor, bár nem valódi bevonás történt, de a felajánlott új lakások kiválasztási lehetőségével a korábbi gyakorlatokhoz viszonyítva új kapcsolódás indult el a ott lakók és a megvalósítók között. A Magdolna negyed programjainak jelentős részében - az előző fejezetben említésre került Európai Unió tendenciának is megfelelően - pedig már valódi participatív elemek kerültek kitűzésre. Ezek a programok leginkább az épületek felújításában és a közterületi megújulásban fordultak elő, amelynek előkészítését és lebonyolítását a Rév8

⁹² a 2001-es kiadási dátum nem a modell megszületését jelenti, ez egy értékelő, összefoglaló kiadvány Habermas elméletéről; a modellt 1981-ben, A kommunikatív cselekvés elmélete című munkájában mutatta be először

vállalta. A közösségbevonás a program egyik leginkább előre megtervezett, de egyben legnehezebben kezelhető eleme volt. A folyamatot a Rév8 kitartó elkötelezettsége határozta meg, de az önkormányzathoz kapcsolódó jogi viszonya, annak folyamatos felhatalmazási előjoga, program iránt jelzett bizalmatlansága, illetve a látványos és gyors eredmények preferálása jelentősen gyengítette a hatékonyságot és a bizalmat a közösségi kapcsolódásokban. Az önkéntes alapon hirdetett lakosságbevonás kezdetektől változó együttműködési hajlandóságot mutatott, amelynek oka a lakosság érdekérvényesítési és kooperatív képességének alacsony mértéke, illetve a Rév8 időközben rendkívüli módon megnövekedett és kiszélesedett feladatköre volt.⁹³ Az alapkérdés Alföldi György szerint: ki képviseli legitim módon a közösség értekeit, érdekeit egy várost érintő kérdésben? De: az egyes lokális, formális vagy informális lakossági csoportok, civil szervezetek nem torzítják-e a döntések „igazságosságát”? (Alföldi, 2010)

Valódi közösségbevonás egy erősen hátrányos területen alapvetően akadályoztatott folyamatot eredményez. A döntéshozók - az előre meghatározott programtervezet miatt is - többnyire irányító szerepben maradnak. Emellett egy olyan városnegyedben, mint a Magdolna negyed - amelyhez negatív címkék tapadnak, ahol a helyet a bűnözéssel azonosítják -, nehéz elvárni a lakosságtól, hogy befogadó, nyitott és kooperatív legyen, noha éppen ennek a társadalmi rétegnek lenne szüksége a leginkább a bevonásra, érdekük figyelembevételére. Ezeknek a csoportoknak viszont nincs ehhez eszköztáruk, a velük való kapcsolódás jelenleg csak egy bizalmon alapuló hosszútávú feladatként képzelhető el.

Összegző tézisállításom és magyarázat:

Tézis 4 – A társadalmilag terhelt belvárosi területeken, a városrehabilitáció nulladik lépéseként, szükséges egy - a lakosság-tervező kapcsolódást segítő - korai participációs szakasz, amely tudatos közösségfejlesztés és közösségi-képességfejlesztés eszközeivel előkészíti a későbbi részvételi bevonásokat és elősegíti azok hatékonyságát.

A szociális városrehabilitációk célterületein lakó marginalizálódott lakosságot nehéz motiválni. Ha el is indul a kapcsolódás, a szereplők között lévő viszony egyenlőtlen marad. A korai participáció egy olyan közvetlen bizalmi kapcsolat létrehozását jelentené, ahol a városrehabilitáció későbbi segítői, szereplői - közvetlen és személyes kapcsolódással, bevonással, közösségépítési, érdekérvényesítési módszerek alkalmazásával - a helyi lakosság kommunikációs lehetőségeit és eszköztárát bővíthetnék, felkészítve őket a városrehabilitációs folyamatokba való tényleges bevonásra.

⁹³a józsefvárosi rehabilitációkban, ellentétben a ferencvárosi SEM IX. csoporttal, valamennyi feladatot, a műszaki-építészeti tervezéstől, a beruházás lebonyolításán, a humán-szociális programok szervezésén, és a közösségépítésen keresztül, a lakossági bevonásig, a Rév8 kapta (Alföldi, 2010)

4

4. GYAKOLATI KAPCSOLÓDÁS ÉS MEGÁLLAPÍTÁSOK

2013-ban - Dimitrijevic Tijanával közösen - a hátrányos társadalmi csoportokhoz közvetlenül kapcsolódó építészeti kísérletet kezdtünk el a VIII. kerületi Magdolna negyedben. Az itt elindított MICROmagdolna építészeti akciónk az építészet és a közvetlen participáció közötti kapcsolat lehetőségeit vizsgálta egy több szempontból hátrányos és szegregált nagyvárosi területen⁹⁴. Ennek gyakorlati tapasztalata és objektív, visszanező értékelése súlyponti szerepet tölt be a értekezésem fejlődésében és összegző megállapításaiban. A Józsefvárosból magunkkal hozott apró lépésekből felépített kapcsolódások az elméleti kutatás mellett jelentős hatással voltak a klasszikus építészeti tervezési szemléletemre, egy érzékeny tervezési módszer kialakítására.

Ez a fejezet három részre tagolódik: elsőként a saját józsefvárosi kísérletünket, a MICROmagdolna építészeti és participatív kísérletet elemzem, annak főbb lépéseit, körülményeit és tanulságait. A második részben, a Mestermunkámat - a kőbányai IDESSÜS! Óvoda és Bölcsőde belsőépítészeti tervezését⁹⁵ - bemutatva, a józsefvárosi kommunikációs és participációs tapasztalatokból építkező építészeti hozzáállás tervezésben történő megvalósulására fókuszálok. A fejezet végén, a gyakorlati behatások összegzéseként, a „tervező és társadalom” fogalompár segítségével vizsgálom a hátrányos városi területen megjelenő építész lehetőségeit, kommunikációs kapcsolódásait, feladatát, melynek eredményét - a fejezet végén - az 5. tézisben összegzem.

MICROMAGDOLNA - PARTICIPATÍV KÍSÉRLET

A kísérlet története releváns eleme a kutatásomnak, hiszen a MICROmagdolna gyakorlati tapasztalata segítségével fogalmazódtak meg bennem először azok a kezdeti vélemények, állítások, amelyek ma már biztos alapjai a jelenlegi kutatásomnak is. Kezdetben kizárólag ezek a gyakorlati élmények adták a kísérlet első irányait, az ott megélt, közvetlen kommunikációval megtapasztalt kapcsolódásokból építkeztünk. Ezt követően indultam el az elméleti háttér felfejtésének útján. Szerettem volna összetettebben látni, megérteni a városnegyed sorsát, az építész szerep változásának folyamatát, a hátrányos társadalmi csoportok helyzetét, motivációit, kapcsolódási pontjait. Az így kapott elméleti halmaz segített nem csak érzelmi alapon, hanem távolabb lépve láttatni a hátrányos negyedekben zajló folyamatokat, és segített objektív véleményt, kritikát megfogalmazni a rehabilitációs irányok és a saját akciónk felé is.

⁹⁴a program alkotói és megvalósítói: Dimitrijevic Tijana és Borsos Melinda építészek, abban az időben a BME Építőművészeti Doktori Iskola hallgatói, 2013.

⁹⁵ tervezőtárs: Dimitrijevic Tijana, MICROarchitects építész műhely

micro
Magdolna

Emellett fontos adaléka, mind a kutatásnak, mint a gyakorlatban tett kísérletnek az az építészeti szerepváltozás, ami bennünk, alkotókban zajlott le a MICROmagdolna során. Ez a közvetlen kommunikáción alapuló, érdekeket felszínre hozó attitűd a klasszikus tervezési munkáink bázisává vált. A megrendelővel kialakított bizalmi viszony ezen a területen is fontos eleme maradt a tervezési szisztémánknak. A direkt kapcsolódást, mint ahogyan a MICROmagdolna esetében is, a helyben rajzolás, az érdekek és folyamatok közös felfejtése segíti. Ennek példája a mestermunkám, a Dimitrijevic Tijanával közösen alapított MICROarchitects építész műhely egyik munkája a Kőbányán megvalósuló IDESÜSS! Óvoda és Bölcsőde belsőépítészeti tervezése, melyet a fejezet második elemeként, itt mutatok be.

Első kapcsolódások a Magdolna negyeddel

2012 szeptemberében a BME Építőművészeti Doktori Iskola egyik alkotó csapata csoportos kutatásuk helyszínéül a józsefvárosi Magdolna negyedet választotta. A csapat tagjai voltak Brósz Csaba, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergő, Szabó Dávid és én. Az ősztől-nyárig tartó időszakban bepillantottunk a Magdolna negyedben aktuálisan zajló szociális városrehabilitációs folyamatokba és közvetlen kapcsolatba kerültünk az értekezésem korábbi fejezeteiben sokat említett Rév8 vezetőjével, Alföldi György várostervezővel és munkatársaival. Az épp aktuális munkákhoz kapcsolódva valódi építész tervezői munkában vehettünk részt: a Magdolna negyedben, a Magdolna Negyed Program II. szakaszának részeként, négy szociális szolgáltató helyiség belső kialakításában segíthettünk. A helyiségek programja a megrekedt állapotok előremozdítását tűzte ki célul, reagálva a negyedben élő emberek, családok halmozottan hátrányos helyzetére. A négy funkció: szociális mosoda, családfejlesztő és intenzív családgondozó, szomszédsági információs és szolgáltató központ és kirekesztett nők klubja. A helyiségek tervezési folyamatába aktívan kapcsolódhattak be a későbbi használók, szociális segítők, civilcsoportok, akikkel így közvetlen kapcsolat alakulhatott ki.

A későbbi MICROmagdolna kísérletünk történetében ez egy fontos elem volt, hiszen itt találkoztunk először gyakorlatban a közösségi bevonáson alapuló tervezéssel, amely így kiindulási alapja lett minden későbbi célunknak, tevékenységünknek. A tervezéshez kapcsolódó közösségbevonás és az ideiglenes használatok lehetősége ebben a Magdolna negyedbeli helyzetben viszont erősen behatároltnak mutatkozott. Fő okát abban láttuk, hogy a tervezésnél formálisan mi is beálltunk a helyi intézményrendszer rendje és merev keretei közé, ami nem segítette az alternatív megoldások, ad hoc lépések indítását. Tavasszal kezdődött egy még kötöttebb kapcsolatú együttműködés az üzemeltetőkkel, helyi vagyongazdálkodó céggel és szakági tervezőkkel, ahol a kommunikáció nehézkesnek bizonyult.

A fiatal tervezőcsapat által elkészített kiviteli tervek végül hosszú ideig a fiókban vártak a megvalósulásra: az építés csak a következő nyáron, másfél év múlva vette kezdetét.

Ekkor fedeztünk fel olyan időbeli és térbeli hézagokat, átmeneti üresedéseket az MNP folyamatában, amiről úgy gondoltuk, hogy feltétlenül kihasználандók. A negyedben található számottevő üresen álló földszinti helyiségek, használaton kívüli foghíj telkek, üres udvarok, ideiglenes terek ideális helyet nyújthatnak egy-egy helyi közösség átmeneti használatához.

Eközben, egy berlini tanulmányút keretében meglátogattunk több, a negyed szempontjából is érdekes szociális, közösségi kezdeményezést, melyek megerősítettek minket abban, hogy az alulról jövő ideiglenes használat és a felülről érkező városmegújítási törekvések csak úgy lehetnek sikeresek, ha egymást figyelembe véve, egymást kiegészítve vannak jelen a rehabilitáció folyamatában. A 2013 nyarán szervezett Magdolna Nyári Műhely ezt a független, de együttműködő szerepet kereste: az akkor még meg nem épült családsegítő iroda üresen álló földszinti helyiségét - a Rév8 munkatársainak hathatós segítségével - ideiglenesen kölcsön vehettük és egy egyhetes asztalos alkotótábort rendeztünk fiatal építészhallgatóknak, egy helyi munkanélküli asztalosmester segítségével. Az alkotás eredménye egy egyedi tervezésű és kivitelezésű asztal lett, amely később valóban helyet kaphatott a szociális információs központban. A hét nap intenzív ottilét, beszélgetés a helyiekkel, hallgatókkal, ebédelés a helyi Női Klubban⁹⁶, a városrész mindennapi szintű használata jelentősebb szintre helyezte mindannyiunk addigi kapcsolódását a VIII. kerülettel.

Első év

2013 júniusában, mint évvégi színopszist, az éves alkotási folyamatunk főbb állomásait egy grafikus kutatási naplóban összegeztük. A eseményeket négy kategóriára osztottuk - hely, előképek, tervezés folyamata, közösségi kapcsolatok - értékelve ezek jelentőségét az egész éves munka szempontjából. Az így kapott kutatási-tervezési grafikon egyrészt rendszerbe szervezte az év eseményeit, másrészt megmutatta a két félévnyi munka (tervezés, illetve kutatás) változó dinamikáját. A nem egyenletes hatékonyságot, eredményességet mutató lendület abból következhetett, hogy a négy helyiség sokrésztvevős megvalósulási folyamata túl sok szereplőre esett szét, melyek egymástól teljesen eltérő intenzitással és előjellel befolyásolták a munkát. Emellett a mi szerepünk sem volt egyértelmű: egyfelől mint a Doktori Iskola független kutatói voltunk jelen, másfelől pedig mint a Rév8-cal, az Önkormányzattal együttműködő tervezők vettünk részt a projektben, de ez a hivatali szerep sem volt tisztázott a résztvevők előtt. Azt tapasztaltuk, hogy egy ilyen összetett lefolyású, nem klasszikus építészeti szituációban, a szerepkörök, hatáskörök és kötelezettségek minden résztvevő előtti tisztázása szükséges, hogy az egyébként is sokszor kiszámíthatatlan lépések számát csökkenteni tudjuk. A független hallgatói státusz kifejezetten előnyt jelentett a kutatásnál, a helyszín és az ott lakók megismerésénél.

⁹⁶ Csapó Emma mentor által vezetett Kirekesztett Nők Klubja (Kiút Velel Egyesület, Önkéntes Segítségnyújtás a Prostitúció Nélküli Világért), helyszín: VIII., Kesztyűgyár

A tervezési folyamat során tapasztalt, - az önkormányzat világából érkező - merev, formális keretek viszont nem adtak lehetőséget a valódi szintű és minőségű közösségbevonásra, ideiglenes használatokra, spontán beavatkozásokra. Ennek hiányát érezve és valamennyire független kísérletezésre vágyva, 2013 őszén ismét a Magdolna negyedben folytattuk a Doktori Iskola következő kutatási évét, ekkor már csak ketten: Dimitrijevic Tijana és én.

Elindul a MICROmagdolna - fogadd örökbe a vágyakat!

2013 őszén a nyári asztalos műhely workshop sikere, az intenzív jelenléttel lényegesen közelebbről megismert utcák, helyek a következő doktori félév elején erős elhatározást generáltak bennünk: mi ketten szeretnénk ezen a területen folytatni a kutatásunkat. Az elmúlt egy év alatt, a Magdolna Negyed Programban való aktív részvétel során nagyon sok rétegét, összefüggését fedeztük fel a negyednek; de hajtott minket a kíváncsiság is, hogy vajon függetlenül az önkormányzattól mennyire tudunk közelebb kerülni az emberekhez, mennyire tudunk elindítani velük együtt valami kisléptékűt, számukra hasznos projektet.

Ebben a célkitűzésünkben erős szakmai támogatást kaptunk Alföldi Györgytől, így belevágtunk. Az első kitűzött célunkat meg is fogalmazzuk: miután ténylegesen nyilvánvalóvá vált, hogy a megtervezett négy szociális szolgáltató helyiség megvalósulása egy-másfél évet csúszni fog, és ebben a hosszú holt időben üresen állnak majd a kijelölt földszinti helyiségek, úgy gondoltuk, hasznos lenne helyzetbe hozni őket. Ekkor még elméleti megalapozások nélkül, egy olyan korai/ megelőző participációs megoldást kerestünk, amely a városrehabilitációban helyett kapott szociálisan segítő megvalósulások előtt kapcsolatot indít el a későbbi használókkal. A négy helyiség közül kijelöltük az egyik üres helyiséget, a Dobozi utca 23. szám alattit, amit nyáron már megismertünk az asztalkészítő workshop folyamán. Azt terveztük, hogy szervezünk ide egy kiállítást, ahová eljön majd sok helyi család. A nyár folyamán megismerkedtünk Csámpai Rozi roma festőművésszel, akinél a Mátyás téri Kesztyűgyárban tartott mindennapos gyerekrajz foglalkozásain néhányszor személyesen részt vettünk. Úgy gondoltuk, itt az alkalom, hogy az ideiglenesen nem használt földszinti helyiségben új bemutató felületet adjunk az itt készült témérdek gyerekrajznak a Kesztyűgyáron kívül, mintegy kiterjesztve a Kesztyűgyárat a negyed más területére is. Ezeket gyermekrajzokat állítottuk volna itt ki, a közösségépítés és büszkeségérzés erősítése mellett azzal a céllal, hogy a későbbi nyitásuk idejére már egy közvetlenebb kapcsolat jöjjön létre a használókkal, a gyerekek családjaival. Az első kitűzött célunk tehát nem tűnt nehezen megvalósíthatónak, csupán szeretnénk volna egy apró, független esemény alkalmával közelebbi kapcsolatba kerülni a lakossággal.

Októberben és novemberben többször meglátogattuk Csámpai Rozi rajzórát és mindig hihetetlenül erős benyomásokkal gazdagodva jöttünk el. A negyed szociális, társadalmi problémái sűrűsödtek ebben a kis műhelyben, feltárva előttünk a családok személyes életét, mindazt a szegénységet, amit mi eddig csak könyvekben és képeken láttunk.

Csámpai Rozi és a tanítványai november végére készültek egy kesztyűgyári gyerekrajz kiállításra, és ajánlásunk ellenére ennek helyszínén nem szeretett volna módosítani, hiszen a Kesztyűgyár egy megszokott, ismert és biztonságot nyújtó hely a gyerekek és családok számára. A kesztyűgyári kiállítás nagyon jó hangulatban zajlott le, mi is ott voltunk és azt láttuk, hogy ténylegesen megmozgatja, bevonzza az ott alkotó gyerekek hozzátartozóit, akik igazán büszkék a gyermekeikre. Egy rajzkiállítás közösség-összehozó hatása valóban erős, de ebből az apró történetből kiszűrve világossá vált számunkra, hogy hiába a jószándékunk, ez a mi saját, kívülről érkező vágyunk volt, amihez a néhány találkozás alatt kialakult kapcsolatunk és az akkor még minimális bizalom nem volt elegendő, hogy megvalósuljon.

Mint építészeknek, vannak vízióink, de a negyeden kívülről nehéz a valós igényeket meglátni, felfedezni. Mit tehetünk egy szociálisan hátrányos helyen, ahol nehéz átlátni a viszonyokat és egyéni sorsokat? Újra és újra végigjártuk a negyedet, összegyűjve a földszinti helyiségek jelenlegi használati funkcióit, az üres helyek és foghíjak listáját. Egy ilyen helyszíni séta és egy felfedezett belgrádi példa teljesen átformálta a gondolatainkat. A Mátyás téren egy alig észrevehető kis galériára, a Gallery8-ra bukkantunk, melyet néhány lelkes, a roma művészet iránt elkötelezett fiatal működtetett, megbújva egy piciny portál mögött. Az első beszélgetésünkön kiderült, a művészet bemutatása mellett azért is dolgoznak, hogy kapcsolatot teremtsenek a helyiekkel az itt bemutatott nemzetközileg is elismert kiállítások, programok segítségével. Ez a találkozás később tényleges egymást segítő viszonyná vált, amely a mai napig élő és meghatározó.

Az eközben Belgrádban felfedezett projekt neve: Urban Incubator Belgrad, amit decemberben, egy rövid tanulmányút alatt tüzetesebben is megismerhettünk. Az UIB több kisebb projektből áll, amelyek azt a kérdést vizsgálják, hogy hogyan lehetne emberléptékű kezdeményezésekkel, művészet, építészet segítségével és a lakók bevonásával javítani egy olyan, hasonlóan elhanyagolt nagyvárosi területen, mint a belgrádi Savamala.⁹⁷ Az ezekből hozzánk közel álló projekt a Nextsavamala⁹⁸ volt, amely célul tűzte ki, hogy összegyűjti az emberek - ottlakók, építészek, művészek, fiatalok - igényeit, hogy milyen Savamala-t képzelnek el 2050-ben. Az UIB-et a Goethe Intézet támogatta, olyan csoportokkal együttműködve, mint a zürichi ETH, a hamburgi Művészeti Egyetem, a berlini Raumlabor, a belgrádi Építészkar. Ezek az események, impulzusok hatására kezdett világossá válni az az eszköz, amivel közelebb kerülhetünk az itt lakók valós igényeihez: 2013 decemberében elkezdjük a MICROmagdolna vágygyűjtő és építészeti kísérletünket, melynek kiindulási célja volt a helyi igények, közeli és távoli vágyak összegyűjtése, felszínre hozása, azt remélve, hogy ezzel láthatóvá válhatnak a hely rejtett pozitív energiái, elfeledtetve a régóta beégett negatív megbélyegzést. Abban bízva, hogy az így összegyűjtött, bennrekedt kívánságok megálmodásánál, mint építészek konkrét segítséget nyújthatunk majd.

⁹⁷ forrás: <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/prj/uic/enindex.htm>
2018.05.21.

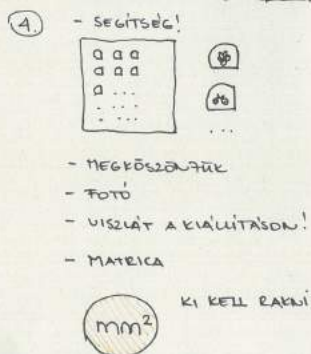
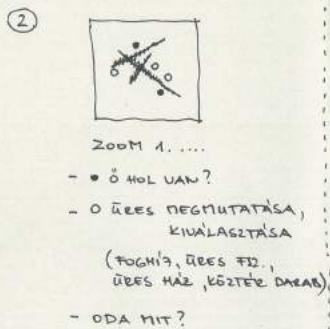
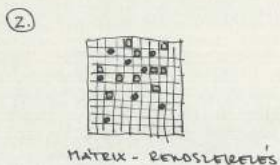
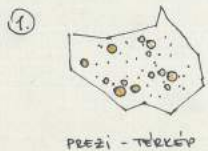
⁹⁸ forrás: www.nextsavamala.net, 2018.05.21.

HOGYAN?

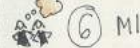
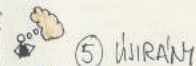
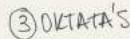

VÉGEREDNÉNY:

PREZI + KIÁLLÍTÁS (FOLY. BŐVÜLŐ) (SZERDAHELYI?)
+ FÜZET (A GYŰLÉSEŐL)

KIT?

- / Boltos / Ártalor...
- / Piac
- / Kgyalr → Rozi
- Emma
- Gyerekek (Rozi)
- Nők (Emma)
- ...?

- / Galery8
- / Szabó Enrih könyvtár

- / Kapocs
- / Lahuos M. Iskola → Vezető
- Órángyűjtő?
- / Napsugár ovi → Óvónénik

- / Bölcs?
- / Másik Iskola?

- / Gyuri
- / Sanyi
- / HDani
- / ...

/ T. Dominika ...

- / → VITRIN!
- GALERY8
- NEXTMAGDOLNA
- ...
- VÁLYAGYŰLÉS ÜNDELÉTE

mm²
VÁLYAGYAK...

GRAMPAI ROZI, FESTŐMŰVÉSZ, UGYA'R
2014.04.04.

1. "Induljunk el a kortárságból"

ZUHANTÁS, MOSÁS, ÉS ÁPOLÁSI FODRÁBAT
CSALÓDOLNAK.
Egész családot, először meghívni oda,
utána majd menni el egyedül is.

Valaki vigye/hija oda őket.
Gyerekek is egyedül.

"Kimosol, megfürdött, levágta a haját"
és nem ismert rá.
Ez nagyon nagy Dicsőség
Mindenki számára"

+ ROZI
titok
nyitja!

örösz/zuhantás

MOSÁS

FODRÁZ

ROZI
1

Hely: Napsugár könyvtár

A módszer alapja a személyes kapcsolatfelvétel volt, az internetes és utcára kihelyezett gyűjtődobozok helyett (amely a belgrádi projektekben viszont hatékonyan működött), hiszen volt már annyi tapasztalatunk a helyről, hogy kizárólag egy közvetlen participációs szinten tudunk bizalommal kapcsolódni az itt lakókhöz. A vágyakat - ifj. Erdősi Sándor szociológussal egyeztetve - egy könnyen érthető módszerrel gyűjtöttük: boltokba, műhelyekbe, intézményekbe, civil csoportokhoz kopogtattunk és egy közeli üres földszinti helyiségre, foghíjtelekre mutatva kérdeztük az embereket, mit látnának ott szívesen, milyen funkcióval töltenék be azt a helyet, mi az ami hiányzik a Magdolna negyed mindennapjaiból. A vágyak rögzítése a papírra írás mellett rajzosan is történt, amely egyrészt megkönnyítette és sokszor feloldotta a kommunikációt, másrészt magunknak is dokumentáltuk így a vágygal kapcsolatos első benyomásainkat. Az összegyűjtött személyes ötleteket, vágyakat elemeztük, csoportosítottuk, majd képeslap formájában építészeti nyelvre lefordítva, rajzos jelek, piktogramok segítségével rögzítettük, megjelölve rajta a vágy lehetséges jövőbeli helyét és magát az álmodót. A kísérletünk első vágygyűjtő akciónál tartottunk attól, hogy a kinyilatkozott álmok talán túlon túl egyéni érdekhez tartozók lesznek, de szinte kivétel nélkül olyan vágyakkal talákoztunk, amely közösségi célokat, szomszédsági összetartozást, önszolgálatos folyamatok beindítását szerették volna támogatni, amely így hatalmas lendületet nyújtott nekünk a továbblépéshez.

MICROmagdolna műhely és hogyan tovább

Egy év intenzív vágygyűjtő munka után megismertek minket az utcán, a folyamat elején óhajtott bizalmi szintet több irányból is elértük. A gyűjtés folyamán a MICROmagdolna kiterjedt méretű kapcsolati hálóra tett szert, mely folyamatosan bővült; ezzel a tőkével indított akcióink már sokkal eredményesebbek lettek. A feldolgozott és rendszerezett vágyak örökbefogadása lett a következő lépésünk, ami azt jelentette, hogy egy-egy kiválasztott közösség álmait valóságos építészeti tervvé formáljuk. Ezekkel az építészeti szinten megfogalmazott víziókkal reálisabbnak gondoltuk a megvalósulás lehetőségét, egy füzetben összesítve pedig, úgy reméltük, hogy a hatalommal történő kapcsolódás első lépéseként, együttesen hatást gyakorolhatunk a jövőbeli városrehabilitációs programok kitűzött lépéseire. Ezeket a vágyakat mi magunk is tervekké varázsolhattunk volna, de a Doktori Iskolában addig megszerzett néhány évnnyi tanítási tapasztalat után kulcsfontosságúnak gondoltuk, hogy fiatal építészhallgatók is megismerkedjen ezzel az attitűddel, a segítő szándékú, szociálisan nyitott közösségi tervezéssel, Józsefvárossal, ezért 2014 nyarán MICROmagdolna Műhely néven helyi közösségekkel való együttműködésen alapuló tervezési alkotóhetet szerveztünk a BME építészhallgatói számára. A Műhely a Magdolna Negyed Programon belül megpályázott projektalap anyagi támogatásának segítségével, a Rév8 szakmai támogatásával indult el. A Műhelyt minimális csatornákon hirdettük, mert biztosak voltunk benne, hogy nagy tömeggel nem tudtunk volna ehhez az érzékeny területhez kapcsolódni, ezért végül 16 hallgatóval kezdtük meg a nagyvárosi közösségi tervezés kísérletét.

A begyűjtött, rendszerezett vágyakból kiválasztottuk négy helyi közösség egy-egy álmát és ezek továbbtervezésére hívtuk meg a hallgatókat. A 16 építészjelölt négy csapatba állt össze és egy héten át, a négy helyi közösséggel közösen, közvetlen kapcsolódással tervezte tovább az álmokat. Ehhez állandó helyiséget a Kesztyűgyár biztosított számunkra.

A tervek: (1) egy közös konyhakert a Női Klubnak, (2) a közös udvar újragondolása a Kálvária téri Közösségi Pszichiátrián, (3) fürdőház + fodrász + fotós helyiség: szociálisan segítő hely egy üres földszinti helyiségben Csámpai Rozi festőművész álma alapján, (4) a játszó udvar funkcionális átrendezése a helyi Koszorú utcai óvoda számára. A tervekből egy kiállítást rendeztünk a vágygyűjtés során megismert helyi Műterem kávézó tulajdonosa segítségével, és meglepően sok érdeklődő jött el. A nyári otthéltól és az egész éves vágygyűjtő kísérletről egy füzet is született.

Ősszel véget értek a Doktori Iskolán belüli gyakorlati kutatási feladataink, megszűnt a hallgatói státuszunk és az ebből adódó független szerepünk, és a további akcióinkhoz, a következő lépésekhez nem tudtunk támogatókat találni. A közvetlen kapcsolódás így egy időre megszakadt. Ahhoz, hogy a tervek megvalósításában, a további lépésekben segíteni tudjunk, igyekeztünk közvetett kapcsolatot tartani a közösségekkel, de ezek ekkor már nem vezettek eredményre. Be kellett látnunk, hogy egy olyan többszörösen hátrányos helyen, mint a Magdolna negyed, kisléptékű változásokat is csak kiemelten intenzív és személyes jelenléttel lehet elérni. Ennek oka lehet, hogy ezen a helyen hangsúlyozottan nem indult még be a társadalom önsegítő, érdekérvényesítő képessége, és hiába a korábban kiépített bizalmi szint, közvetlen kapcsolódások nélkül megrekednek a folyamatok. Másrészt az önkormányzathoz történő független kapcsolódásunkat nehezítette az időben és támogatási költségekben kötött Európa Uniós támogatások előre megnevezett projektjei, a stratégiai tervezés önkormányzati szintű megvalósíthatóságának nehézségei.

A Műhelyt mindezekkel együtt sikeresnek értékeltük. A közösségi tervezés legfőbb eredményének a közösségekkel való együttgondolkodás stafétaként történő továbbadását gondolom. Néhány hallgatóval a kialakult kapcsolat a mai napig intenzív maradt és később is szívesen csatlakoztak további józsefvárosi akcióinkhoz. A Magdolna negyed programjainak stratégiáitól függetlenül elindult kísérlet lényege egy olyan közvetlen kapcsolódáson alapuló tervezés, ahol építész csoportok, szociológus és szociális munkások segítségével - előre determinált közösségekkel történt kapcsolódás és szoros együttműködés következtében - egy-egy, a városrehabilitációhoz kapcsolható, a közösség számára hatékony eredményt nyújtó alkotás jön létre. A csoportok definiálására, megtalálására ugyanakkor egy előkészítő kapcsolódási modellt állítottunk fel, amely a negyedben személyesen megismert közösségek igényeinek közvetlen felmérésével történt, ahol, mint programalkotó építészek személyes találkozásokkal vizuálisan lejegyzett igényeket gyűjtöttünk össze, majd tematikusan és potenciális helyszínek szerint rendszereztük őket. Ezekehez a megalapozó munkáinkhoz kapcsolódtak ezután a további építész csoportok, hogy közvetlen kommunikációval elindulhasson a tervezési folyamat.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karának hallgatói így tanulmányaik folyamatában ismerkedhettek meg a hátrányos váronegyedek jellemzőivel, az azokra irányuló építészeti kapcsolódás formáival, az új attitűd jellegével, nehézségeivel.

A MICROmagdolna projekt jelentős pozitív visszajelzést kapott az elmúlt évben: több helyi szociális, építészeti, kulturális fesztiválra, kiállításra hívtak minket (Nyitva Fesztivál! 2014; Az Ideálitás Megteremtői c. kiállítás a Gallery8-ban, mint egyik kiállított csoport; Negyed7Negyed8 Fesztivál, 2015; Építész Stúdió meghívott előadóiként, Off-Biennálé megkeresés, több, Építészmérnöki Karon belüli tantárgy meghívott előadóiként), kapcsolataink számottevően bővültek. A Rév8-cal való kapcsolódásunk az együttműködés szintjére került: részvételi meghívást kaptunk a MNP III. szakaszában a BUSZ99 elnevezésű projektbe, amelynek keretein belül megrendezésre került a következő, a 2015. évi nyári MICROmagdolna Műhely is. Ezen felül a MICROmagdolna projektünk, elemzéseink és gondolataink helyet kaphattak a BME Középülettervezési Tanszék megalapításának 70. évfordulója alkalmából szerkesztett és kiadott Középületek Közvetlen Közelségben című könyvben⁹⁹.

Munkánk eredménye ebben az értekezésben is tetten érhető. A MICROmagdolna¹⁰⁰ után elindult elméleti kutatásaim és az időközben rendszerezett tapasztalataim azt mutatják, hogy a közösségekkel történő közvetlen kapcsolódás, a kisléptékű, felosztott participáció valóban képes elvezetni egy közösséget közösen alkotott építészeti válaszokhoz. Ezek hatása a közösségek érdekérvényesítési fejlődéseiben jelentős, viszont a megvalósításhoz egy széleskörű, támogatói hatalmi-politikai légkör is elengedhetetlen. A nyugat-európai, észak-amerikai participatív stratégiák és elméletek jelenítik meg a design FOR community ellenében a design WITH community irányon alapuló, a helyi lakókkal történő bevonás, valódi építészeti kapcsolódás folyamatát. A nagyléptékű, egy kézben irányított participáció viszont nem tud életképes lenni egy hátrányos városi területen belül. Azoknak a közösségeknek, akik érdekképviseleti képességük hiányában a városrehabilitációk folyamataiban nem kapnak lehetőséget igényeik definiálására – az elkerülhetetlen felértékelődési folyamatok következtében lezajló társadalmi kicserélődés miatt – helyben maradásuk és választási szabadságuk veszélybe kerülhet.

⁹⁹ Mit tehet egy építész a nagyvárosi gettóban? Nagy vágyak, kis lépések a Magdolna negyedben. publikáció: Középületek közvetlen közelségben. BME Építészmérnöki Kar Középülettervezési Tanszék 70 éves Jublieumi Kiadvány, szerz.: Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana, szerk.: Somogyi Krisztina - Klobusovszky Péter. Budapest, 2017. 236-247.

¹⁰⁰ további információ a MICROmagdolna projektről a saját weboldalán: <https://negyed.wordpress.com>, utolsó megtekintés: 2018.08.04.

27.-44. kép (következő oldalak): MICROmagdolna Műhely - összefoglaló nyomtatott kiadvány, részlet: borítók, gyűjtött vágyak feldolgozása képeslapok formájában, a műhely idején készült 4 építészeti terv bemutatása - 2014. Készítette: Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana

The logo consists of a large yellow circle with a white dotted border. Inside the circle, the word "micro" is written in a lowercase, sans-serif font. The letter "i" is replaced by a white, glossy sphere with a reflection. Below "micro", the word "Magdolna" is written in a larger, lowercase, sans-serif font. To the left of the "M" in "Magdolna", there is another white, glossy sphere. To the right of the "M", there is a smaller white, glossy sphere. Below the "M", there is a larger white, glossy sphere.

micro
Magdolna

MICROmagdolna_Vol.01

fogadd örökbe a vágyakat!
vágygyűjtés és közösségi tervezés
a budapesti Magdolna Negyedben
Borsos & Dimitrijevic 2014

The logo consists of a large yellow circle with a white dotted border. Inside the circle, the words "wake up" are written in a lowercase, sans-serif font. Below "wake up", the word "and" is written in a smaller, lowercase, sans-serif font. Below "and", the word "dream" is written in a larger, lowercase, sans-serif font.

wake up
and
dream

024

mosoda + fürdőház + + fodrász + fotós

álmodó: Csámpai Rozsi, festőművész, Kesztyűgyár

Egész családoknak zuhanyzási és fürdési lehetőség. Együtt. Fontos, mert otthon gyakran nincs áram, se víz. Először oda kell hívni Öket, majd később mennek maguktól is. Fontos, hogy valaki akibe megbíznak hívja oda Öket - Rozsi hív, és el is megy példát mutatni elsőnek - utána már használni fogják! "Beállok, lezuhanyzom én is!" Miután az ember visszanyerte tisztaságát (fürdés, mosás, hajvágás) és méltóságát - mert mindannyian szeretünk tiszták lenni - egy szép fotót készítenek róla, és azt megkapja. "Megfürdött, kimossa, átöltözik, levágatja a haját - és nem ismeri ról! Újra büszke lesz. Ez nagyon nagy dicsőség, Mindenki számára."

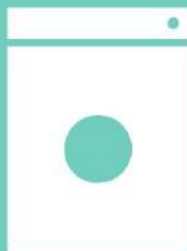
*Az új funkció a megvalósult Szerdahelyi utcai Mosodához kapcsolódhat!

MOSODA+FÜRDŐHÁZ+
+FODRÁSZ+FOTÓS

Szerdahelyi utca 13 körül

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

020

közösségi konyhakert

álmodó: Női Klub, Kesztyűgyár

Egy közös konyhakert a kesztyűgyári Női klub asszonyainak. Ahol lehet zöltséget teremteni, gondozni, és nézni, ahogy nőnek. Fűszernövényekkel, esetleg bográcsozóhellyel, és árnyas lugassal a fák alatt. Ahol hetente többször ki lehet menni, és ott lenni.

A vágygyűjtés után pár hónappal az álom valóra látszik válni - a közös konyhakertüknek 2014 nyarán helye lett a Negyed egy üresen álló zöld foltján.

A micromagdolna közösségi tervező műhely során építészhallgatók és a Női klub kedves asszonyai találkoztak, és álmokból terveket, rajzokat és maketteket szőttek együtt.

Következő álom lehetne egy ottani zöltségekből főzött lecső-ebéd a kertben...

KÖZÖS KONYHAKERT

Dankó utca 16!

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

közös konyha kert

www.negyed.wordpress.com micromagdin@gmail.com www.negyed.wordpress.com micromagdin@gmail.com

013+014 magdi csere szalon

álmódó: Női Klub, Kesztyűgyár

Én tudok hajat vágni,
Te pedig ügyesen festesz körömöt,
esetleg tudsz masszírozni, vagy egy hajfestő művész veszett
el Benned?
Csere szépségszalon és közösségi hely - ahol kiderül, ki mihez
ért - és a Többiek örülnek ennek. Ugyanítt lehet cserélni
gyermekruhákat (a gyerekek gyorsan nőnek...) vagy
háztartási eszközöket.

Magdi Csere Szalon

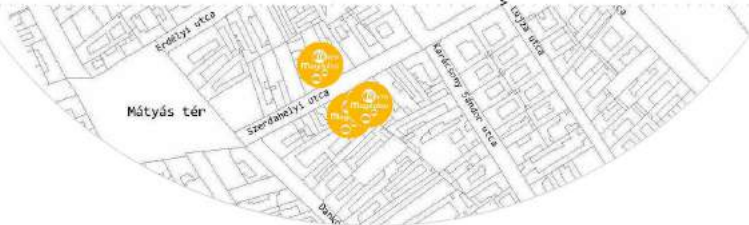
Helye a Szerdahelyi utca, piac és a főbbi új "funkció álom"
közelében. *A Szerdahelyi utca jó gyűjtőpont. Központi hely,
Teleki téri piac és Mátyás tér között.

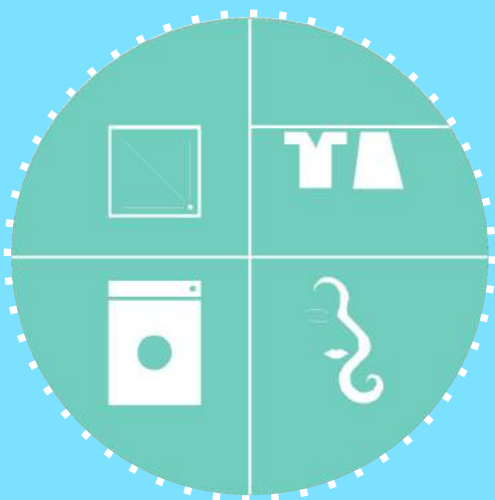
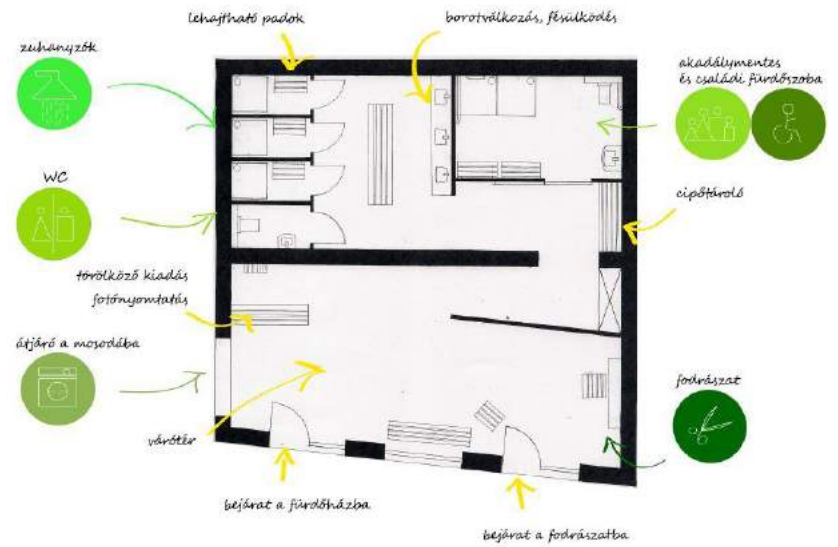
MAGDI CSERE SZALON

Szerdahelyi utca _____

Magdolna Negyed _____

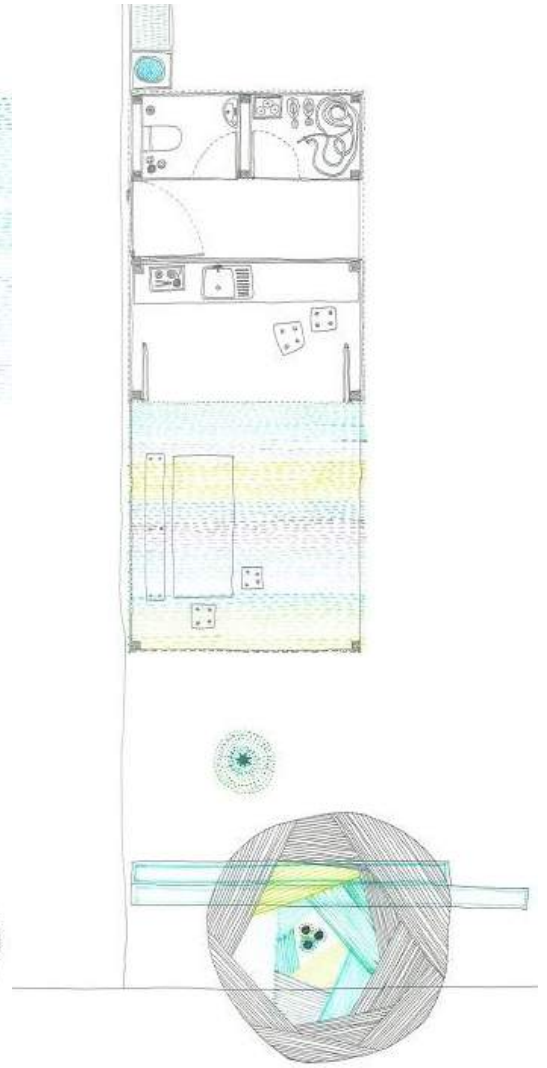
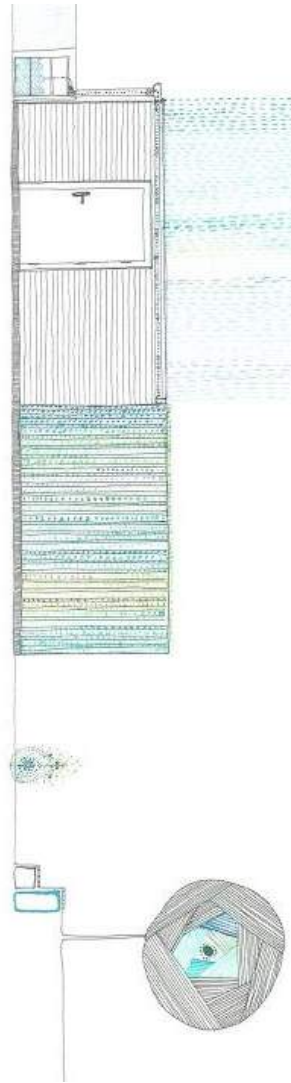
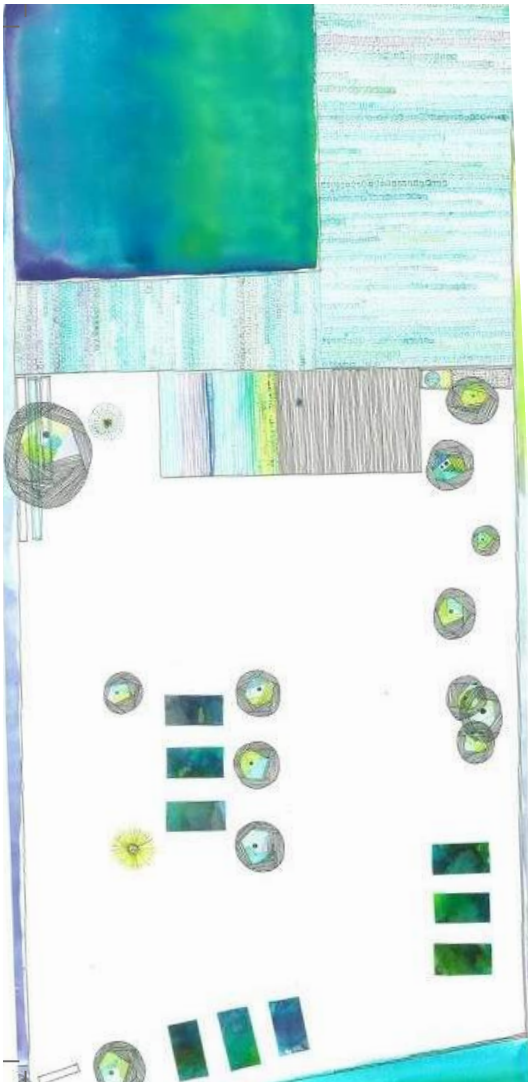
Budapest, VIII. ker. _____

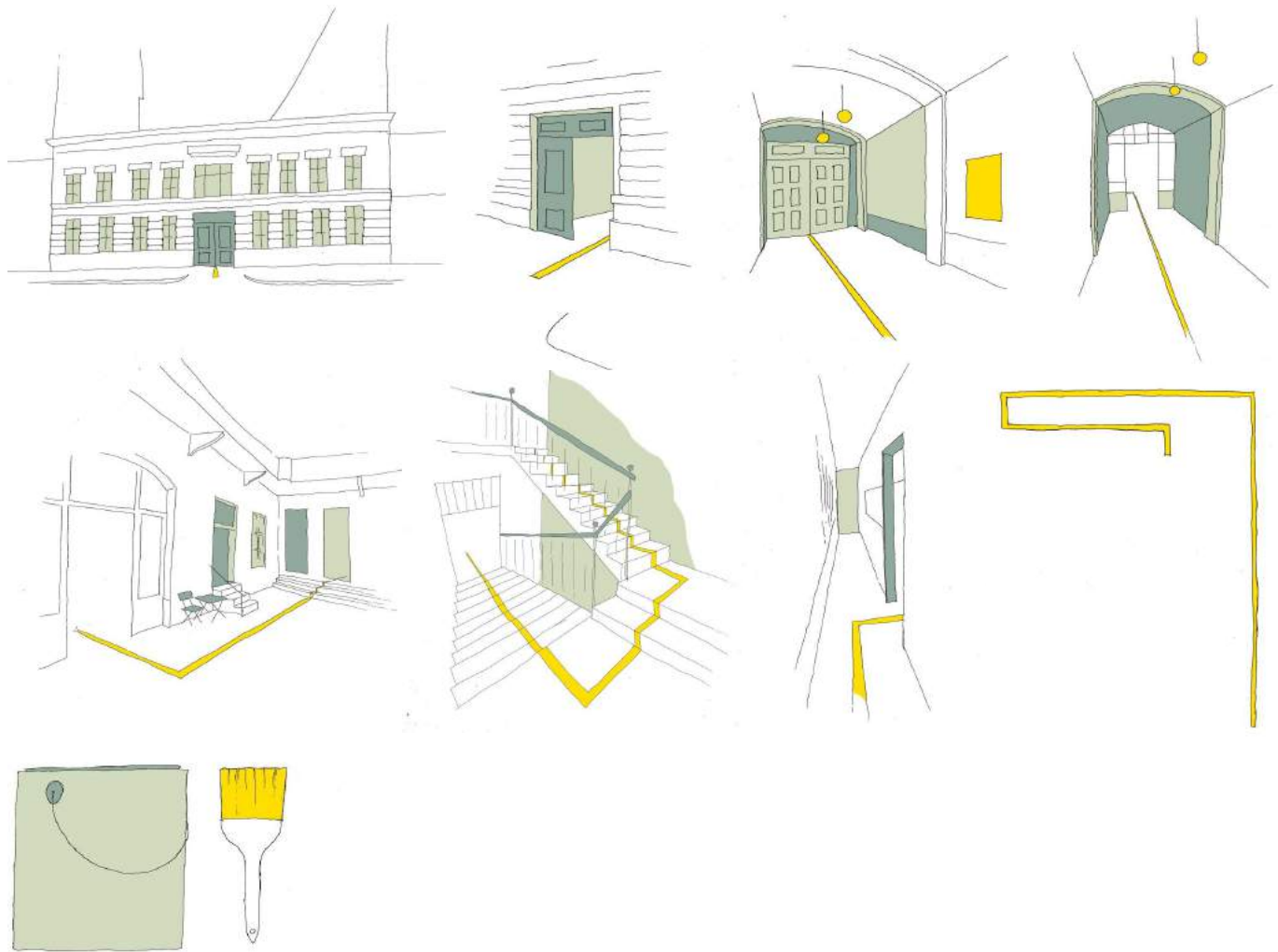
terv_A_fürdőház+fodrász+fotós!

tervezők: Bukovinszki Enikő, Gedeon Tekla,
Kertész Kata, Roznár Rita
+ Csámpai Rozi festőművész és a Kesztyűgyár
Közösségi Ház gyermekrajz csapata

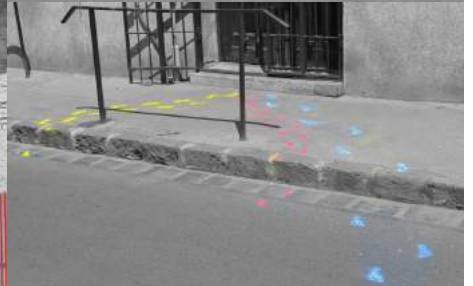
terv_B_ közös konyhakert!

tervezők: Bagoly Zsófi, Bardóczy Alexandra, Kiss Anna,
Krizsó Bernadett, Rácz Noémi
+ Csapó Emma és a Kesztyűgyár Közösségi Ház
Női csoport asszonyai + vendégművészek: a kesztyűgyári
nyári gyerektábor lelkes rajzolóí

terv_C_közösségi pszichátria_ _udvar + köztér kapcsolatok

tervezők: Hargitai Bence, Spengler Csaba, Vass Réka
+ Ébredések Alapítvány és Közösségi Pszichiátria_ Gábor_
Gyuri Bácsi_ Imre Bácsi_ Peti_ Simon_ Timi_ Livi_
és a többi lelkes beszélgetőtárs

terv_D_óvoda_színes kapcsolatok

tervezők: Gacsályi Kinga, László Dóra, Miklós Bernadett,
Pál-Szilágyi Regina
+ Bukovicsné Nagy Judit igazgató
és a Koszorú utcai óvoda

műhely helyszíne (útközben változott!): Kesztyűgyár, rajzterem

műhely térképe

The poster is set against a yellow background with a row of stylized houses and trees at the bottom. The text is as follows:

szereettel MEGHÍVUNK
egy kiállításra,
egy vidám hepajra!

idő: 2014. július 26. szombat, 15:00
hely: V. III. Mátyas tér - Kesztyűgyár

álmodkat gyűjtöttünk a
Magdolnában - megterveztük
- megrajzoltuk
gyere el és nézd meg Te is!
pogácsázz - beszéljess -
álmodozz tovább velünk!

magdolna műhely · 2014
megyed.wordpress.com

ÚJ SZÉCHENYI TERV
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Közös Európai Unió támogatásával
A projektet az Európai Unió támogatásával valósították meg

Logos of the Ministry of National Heritage and Cultural Affairs, the European Union, and the Széchenyi Program Office.

Logos of the National Association of Visual Artists (Művészeti Szövetség) and the National Association of Artists (Művésztársaság).

Logo of the Budapesti Művészeti és Csapatjátékosok Egyesülete (Budapesti Művészeti és Csapatjátékosok Egyesülete).

Logo of the Budapesti Művészeti és Csapatjátékosok Egyesülete (Budapesti Művészeti és Csapatjátékosok Egyesülete).

MICROARCHITECTS - MESTERMUNKA

Ebben az alfejezetben az doktori értekezésemhez közvetlenül kapcsolódó Mestermunkámat mutatom be, Dimitrijevic Tijanával közösen alapított MICROarchitects építész iroda egyik kiemelt munkáját: a Kőbányán megvalósuló IDESÜSS! Óvoda és Bölcsőde belsőépítészeti tervezését.

Józsefvárosban, a MICROmagdolna projektünk alatt kifejlesztett, közvetlen participáción alapuló, érdekeket bizalmi alapon felszínre hozó modell a klasszikus tervezési munkáink esetében is kiindulóponttá vált. A megrendelővel kialakított közvetlen viszony a klasszikus építészeti keretek között is a tervezési szisztémánk fontos eleme maradt. A direkt kapcsolódást ebben az esetben is az érdekek és folyamatok közös felfejtése segíti. A klasszikus tervezés során sem egyszerű folyamat a megrendelő igényeinek feltérképezése, vagyis az információgyűjtés/vágygyűjtés. Ebben az esetben is egy hasonló mikrokörnyezet kialakítása a feladat és ugyanazt a bizalmi szintet kell elérni, mint amit a hátrányos városnegyedbeli közösségi kapcsolódáskor célul kitűztünk. A sokszereplős folyamatban a hagyományos munkamegosztáson alapuló tervezés helyett egy komplex tervezési módszert indítottunk, ahol kiemelt helyett kapott a tervezés alatti folyamatos és közvetlen kapcsolódás, a helyben rajzolás és helyben értékelés, a megrendelő és a társtervezők irányába egyaránt.

MESTERMUNKA - IDESÜSS! - Alapítványi Óvoda és Bölcsőde Kőbányán¹⁰¹

2015. szeptemberében nyitotta meg vidám kapuit az IDESÜSS! Alapítványi Óvoda és Bölcsőde. A helyszín Budapest X. kerülete, egy panelépületekkel és forgalmas utakkal körbevett nyugodt hely, a Gyömrői út és Kőbánya-Kispest metróállomás szomszédságában. A kerületi önkormányzat tulajdonában lévő földszintes épületegyüttesbe - amelyben korábban idősök otthona működött - a Gyermekkor Alapítvány egy új óvodát és bölcsődét álmodott meg. Friss, inspiráló, kreatív játékra és gondolkodásra invitáló környezetet szerettek volna létrehozni. Az álom megvalósításához lelkes szereplők találkoztak össze és kivételes csapatmunkával megterveztük az IDESÜSS! Óvodát.

A tervezési feladat négy óvodai és két bölcsődei csoport elhelyezése volt a '70-es években épült Betonyp-vázás épületben, az ehhez szükséges kiegészítő funkciókkal együtt (tornaterem, melegítőkonyha, irodák, stb.). Az építész¹⁰² által kialakított alaprajzi sémát a közös tervezés folyamán további javaslatokkal, térbeli módosításokkal egészítettük ki, amelyhez később az egyedi tervezésű bútorokat, burkolatokat és grafikai jeleket igazítottuk. A Megbízóval közösen kialakított alapkoncepció szerint a ház visszafogott, de inspiráló és játékra hívogató keretet ad. Minden alapfelület - a padlóburkolat, a falak, a bútorfelületek - kizárólag világos színben jelennek meg, kiegyensúlyozott háttérrel biztosítva a színes óvodai mindennapokhoz.

¹⁰¹ a szöveg eredeti formája az Építészfórumon, Idesüss! Óvoda - ahol élmény gyerekeknek lenni címmel olvasható (Építészfórum. 2016. szeptember 13., szerzői: Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana). Ehhez, ebben a fejezetben, saját, kiegészítő megállapításokat, értékeléseket írtam.

¹⁰² a tervezők neve és a projekt további adatai a Mellékletben található

Élénkebb színeket a belsőépítészeti elemeken csak ott használtunk, ahol valamit jelölni szándékoztunk, segítve a gyerekeket a napi tájékozódásban. Szerettünk volna számukra is könnyen érthető eszközöket alkalmazni, így váltak a színek a grafikai jelrendszer tudatosan választott és kiemelt eszközeivé. Egy-egy csoportszobában és a hozzá tartozó helyiségekben - egyedi színharmoniót alkotva - csak egymáshoz közeli színek jelennek meg a kiegészítő felületeken. Így grafikailag is könnyen megkülönböztethetővé válnak az egy-egy óvodás, bölcsődés csoportokat kiszolgáló helyiségek. A játékosságot egyrészt a padlóba tervezett színes körök, a falon megjelenő grafikai jelek, az ablakok előtti színes textil rolók, a bejárati előterek bélétként színezett felületei, és végül a gyerekek maguk adják. A vidám mozgások, a színes csizmák-ruhák, játékok-könyvek, a gyerekrajzok és kézműves alkotások - ezek együttesen hozzák a színek életteli zsongását a házba. A közlekedő terekben színes grafikai szimbólumok - apró gyerekformájú jelek - segítenek megtalálni a tornatermet, a bölcsődei szárnyat vagy éppen a logopédusi szobát. A padlóburkolat világos, jó kopásállóságú PVC padló, tarka kör alakú intarziákkal. Az intarziák színei, a rajtuk jelölt számok sok játéklehetséget teremtenek a tág belső közösségi terekben, rossz idő esetén akár játszótérként, mozgásos játékok helyszíneként is szolgálhatnak. A tornaterem padlóburkolatában a fűzöld színű PVC sáv játékosan a focipályák zöld széleire utal. A gyerekfürdők alapfelületeinél szintén világos árnyalatokat használtunk, és itt is csupán egy-egy helyen jelennek meg a színek: a kis wc-ajtók mögött, illetve a mosdó körül. A szószoba és a kívülről fehérre festett épület bejárati szélfogói teljes felületükben színesek. Itt jelenítettük meg a grafikus tervezte IDESSÜS! logót.

A gyerekek által használt terekbe egyedi asztalos bútorcsaládot terveztünk. A világos fafelületű bútorokban színes MDF bélétek jelennek meg, a csoportszobák színárnyalataiban. Minden csoportszoba egy "lukas" nagy tárolószekrényt kapott, amely elrejtje a gyerekágyakat, az egyéb szükséges nagyméretű eszközöket, emellett pedig búvóhelyként és nyugodt elvonuló sarokként szolgál a gyerekek számára. A folyosókon elhelyezett öltözőhelyek szintén egyedi tervezésűek. Az óvodai és bölcsődei szobákban a belső teret különböző zónákra osztottuk. Így helye van a felszabadult, vidám és hangos játéknak; az elbújásnak a kuckós "lukas" szekrényben, vagy éppen a hirtelen ötletből indított színházi előadásoknak, amelyeknek jó háttérrel ad a sarokba tervezett kis dobogó. Itt szabályozható, nagyméretű körlámpákat helyeztünk el, amelyek téli délutánokon is jókedvű, világos belső tereket tudnak biztosítani. A különböző téri helyzetek, anyagok, színek és hangulatok sokféle játékra és együttlétre invitálnak. Bízunk benne, hogy a gyerekek maguk is újabb térhasználati módokat találnak ki ebben a szabad környezetben.

A kert tervezése két csapat, a Várkert Kft., illetve a Színrelép Kft. munkája. A velük való közös gondolkodás segítségével a belsőépítészeti kialakítás a kertben folytatódhatott: itt is, ott is körök és íves formák jelennek meg, a benti "pöttyös" világ kint is továbbél. Az önfelédert kertkialakításnak az épület felújított fehér homlokzata ad semleges háttérrel. Az épület körül a Megbízóval egy kismotoros pályát álmodtunk meg, amely megvalósult állapotában ma már kis dombok és síkságok között cikázik. A kert, a maga fagyigombócaival, színes trambulinjaival, minden szerethető apró részletével a gyerekek nagy kedvence.

A tervezési folyamat végén egy nagyméretű, 1:50 léptékű makett készült. A makett segített abban, hogy az épület működését és hangulatát átadjuk minden érintett részvevőnek, a jövőbeli óvónőknek és idelátogató szülőknek egyaránt. Az óvodapedagógus-csapatnak, a Megbízónak, a Gyermekkor Alapítvány lelkes támogatásának köszönhetően az IDESÜSS! Óvoda és Bölcsőde a tavaszi-nyári tervezési, és a nyárvégi kivitelezési fázis után 2015. szeptemberben fogadta az első lakóit.¹⁰³

A MICROarchitects feladata a teljeskörű belsőépítészeti tervezés és helyszíni művezetés volt, építészeti és kerttervezési tanácsadó szereppel egybekötve. A tervezési folyamatot a Magdolna negyedben alkalmazott „vágygyűjtési“ műhellyel indítottuk, ahol a Megbízóval közösen sorra vettük az intézmény működését. A gyűjtés során a leendő használókkal együtt képzeltük el és mutattuk meg a jellemző tervezési szituációkat, téri helyzeteket és mozgási útvonalakat. Ez a közvetlen, építészeti in situ/helyben rajzolás, in situ/helyben értékelés, közös továbblépés segítette gördülékenyen és igen pontosan kialakítani a ház és a környezet működési sémáját. Egyfajta nyitott, helyszínre kihelyezett tervezési műhely (placeout office) technikáját építettük ki ebben a projektben, amely a józsefvárosi Magdolna negyedben, a helyi közösségekkel való kommunikáció kapcsán kifejlesztett direkt csatlakozás módszerén alapult.¹⁰⁴

¹⁰³ a projekt további részletes adatai a Mellékletben található.

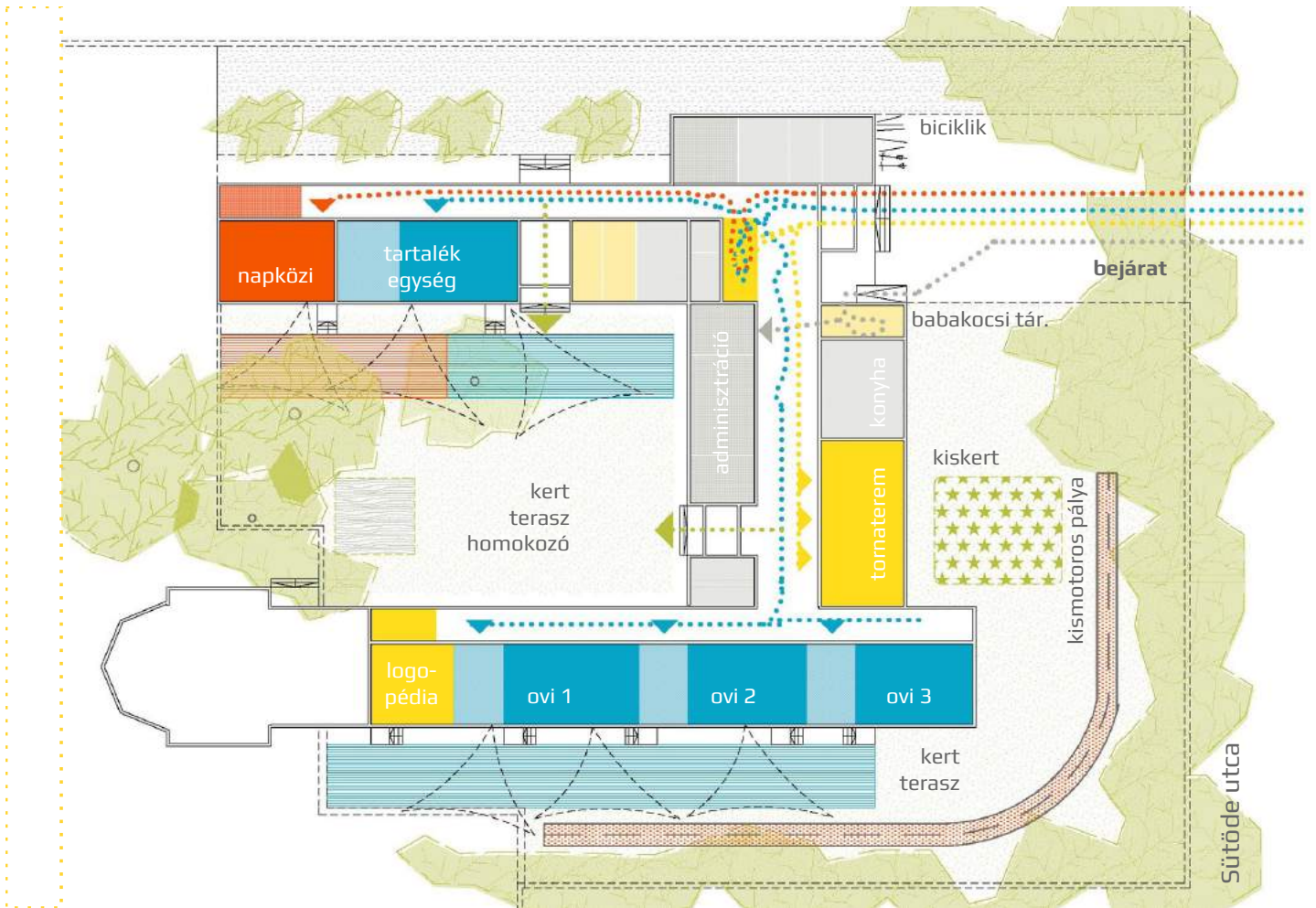
¹⁰⁴ az eredeti cikk saját kiegészítései

sok gyerek...

IDESSÜSS!
ÓVODA

V. VIZSGÁLATI FOGALOMPÁR - TERVEZŐ ÉS TÁRSADALOM

Felhasználva a fentebb bemutatott két, kommunikációhoz kapcsolódó tervezési modellek gyakorlati tapasztalatát, ebben a fejezetben részletesen vizsgálom az építészeti tervezés különböző megjelenéseihez kapcsolt participáció létjogosultságát, a tervező és társadalom kapcsolatát. A lakossághoz való kapcsolódás minden esetben, minden vizsgált területhez viszonyítva eltérő, hiszen befolyásolja a lakosság összetétele, identitásának szintje, az életkörülmények, iskolázottság, szociális körülményei, a társadalom és a döntéshozás nyitottsága. Ezek okán nem lehet céлом egy általános érvényű tézisállítás létrehozása, így ebben a fejezetben bemutatott megállapításaim kizárólag Középső-Józsefvároshoz, azon belül is a vizsgált három negyedhez kapcsolódik, az itt elindított participációs kísérletek értékelése alapján tudnak relevánsak maradni.

A tervező a várostervezés folyamatában definiált szerepköre nem tisztázott. Ha végigtekintünk az iparosodás után a jelenig tartó időszakra, láthatjuk, hogy a várostervezés modelljeinek változásával a várostervezői szerepkör és identitás is hasonlóan módosult.¹⁰⁵ A XIX. század végén, az éppen elinduló városiasodásban, az építész leginkább a társadalmi-hatalmi szervezési igények kielégítésére, mint műszaki szakember és hivatalnok vett részt a várostervező folyamatokban (lásd: párizsi sugárút-építkezések a XIX. század végén). Később a XX. század nagyléptékű várostervezéseinél viszont a mérnöki gondolkodás mellett megjelent az alkotó építész, akinek célja az ember alapvető szükségleteinek kielégítésére alkalmas terek létrehozása volt, legfeljebb a lépték változott (lásd: Le Corbusier: Une Ville Contemporaine, város három millió lakónak, 1922). A várostervezés az építészet feladatkörének részévé vált, amelyben a tervező, mint alkotó és technikai szakember egy személyben képes a városok fizikai problémáinak megoldásával a társadalmi feladatokra is jó választ találni. Ez a dominancia a '60-as évekig jellemző és evidens maradt. Az egyre kiéleződő nagyvárosi élet problémáinak következtében, a várostervező egy összetett, sokszereplős rendszerbe került: az addigi tervezői szerepkör jelentősen kiszélesedett, a városok súlyosbodó problémáira választ adó alternatívák felállításával, a lakosság összetett problémáinak közvetlen értelmezésével, a hatalommal és lakossággal való kapcsolódással, az érdekek moderálásával bővült. Ez az összetettség már nem volt azonosítható az eredeti építész tervezői szereppel.

A '70-80-as évektől a participáció kérdését tekintve egy új tervezői attitűd jelent meg. Az ebben az időben meginduló reurbanizációs társadalmi mozgásfolyamatok a történelmi városok megújulási igényét hozták magukkal. A kiürült, magukra hagyott, leromlott belvárosokkal való kapcsolódáskor az építészeti szerep változása újabb szakaszba lépett: az értékvédő mozgalmak hatására az új építészeti műalkotás létrehozása háttérbe szorult, a tervező szerepkeresése válságba került. A városlakók problémáit a döntéshozásból irányított fejlesztési programok helyett a városlakókkal való közvetlen kommunikáció igénye bővítette ki. A fizikai mellett gazdasági és társadalmi szempontok fokozódó megjelenésével ebben az időben

¹⁰⁵ fontos megjegyezni, hogy itt nem a műalkotást létrehozó építész szerepkör változását vizsgálom, hanem a várostervezésben résztvevő építész/tervezőjé

elinduló advocacy/equity planning megközelítéseiben a tervező nem feltétlenül a csoport problémáinak megoldója, hanem a társadalmi igazságosság és érdekek bővülése céljából résztvevője kellett, hogy legyen a városfejlesztésnek. Ez az aktivista jelleggel feltöltött komplex tervező szerep már olyan készségeket is megkövetelt, mint a jogi-bürokratikus rendszer ismerete, politikával történő kommunikáció képessége, ingatlanpiaci folyamatok ismerete, a várostervezői folyamatokban a résztvevők közötti információ átadása és a szereplők közötti konfliktushelyzetek moderálása.

A kutatásban elemzett budapesti városrehabilitációs eseteket vizsgálva, a Corvin negyed esetében található meg legkevésbé a kiszélesedett várostervező attitűd, melynek oka az akkorra kialakult helyzetre adott gyors és látványos megoldások preferálásban is keresendő. A Corvin-Szigony Program területére kiírt korabeli tervpályázat¹⁰⁶ (Corvin Szigony Projekt Környezetalakítási Nyilvános Tervezési Ötletpályázat, 2003) célja volt: „...építészeti karakter megkeresése, elsősorban az újonnan kialakításra kerülő közterület térbeli struktúráinak megtervezése és a már meglévő, de megújuló városi környezet kialakításának elősegítése.”

A tisztán alkotói építész attitűd jelenléte egy várostervezési feladatnál magával vonja az olyan egységes építészeti karakterrel kialakított, nagy kiterjedésű városnegyed képét, amely egyrészt ekkora méretben magán hordozza majd az aktuális kor építészeti értékeinek jellegzetességeit, másrészt, amely ilyen nagyléptékű területen azonos jellegű téralkotási megoldást nyújt az eredeti városszerkezetre erőltetve. A szociális városrehabilitációs programokban (Magdolna negyed, Orczy negyed) jellemzően már egy megváltozott attitűd kerül előtérbe. A kiszélesedett szerepkör, a fent definiált szerepekhez hasonlóan megoldást keres a kijelölt városnegyed társadalmi, bűnmegelőzési, építészeti, közterületi, politikai, demográfiai, lakhatással és szociális helyzettel kapcsolatos problémáira. Ez az irány megfelel a kor városrehabilitációinál alkalmazható tervezői modelleknek, amelynek lakosságmegtartó erejének sikeressége, dzsentrifkációt csökkentő célja viszont jelenleg nem egyértelmű. A nyugat-európai, németországi példákon tapasztalható folyamatok szerint (Berlin - Neukölln ilyen irányú elemzése Dimitrijevic Tijana építész doktori értekezésében)¹⁰⁷, a hátrányba került társadalmi réteg támogatására épülő, hosszútávra tervezett városrehabilitációs modellek előbb-utóbb a terület felértékelődéséhez vezetnek, majd a lakáspiac áramlásába kerülve a társadalmi kicserélődés, a dzsentrifkáció elkerülhetetlenné válik.

A várostervező kiszélesedett szerepköre, a városfejlődéshez kapcsolódó társszakmákkal (szociológus, geográfus, közösségfejlesztő, szociális munkás) történő együttműködése elengedhetetlen a további megoldások és modellek kialakításához. Azonban a Magdolna negyedben véghezvitt szociális városrehabilitációs programban a tervezést nehezítette a kiszélesedett szereppel bővített városrehabilitációs csoport komplex programalkotási és gyakorlati megvalósulási feladatköre, annak összes kapcsolattartási és moderátori szerepével

¹⁰⁶ Corvin Szigony Projekt Környezetalakítási Nyilvános Tervezési Ötletpályázat, összefoglaló cikk a pályázati eredményről, in: ÉPÍTÉSZFÓRUM, <http://epiteszforum.hu/corvin-szigony-projekt-kornyeztalakitasi-nyilvanos-tervezesi-otletpalyazat>, 2003.03.27. utolsó megtekintés 2018.08.04.

¹⁰⁷ Dimitrijevic Tijana: Közteljesítés, mint antiszegregációs eszköz, doktori értekezés, forrás: https://issuu.com/tijana.dimitrijevic/docs/dimitrijevic_dla_2018_issuu, utolsó megtekintés: 2018.08.04.

együtt. Erre a túldiverzifikált állapotra véleményem szerint az allokatív irány adhat megoldást. Allokatív abban az értelemben, hogy felosztja és igénybe veszi a szabad szakmai kapacitásokat. Több építész/várostervező csapat egy időben megvalósuló bevonásával, a munka felosztásával átláthatóbbá teszi és rendszerezi a városrehabilitáció elemeit, támogatva a társszakmák közötti átjárást és az azonos szintű kommunikációt, amely segíthet a városnegyed és az azon túli folyamatokat egészében vizionálni.

Összegző tézisállításaim és magyarázat:

Tézis 5. - A MICROMagdolna projekt kutatásaim során átértékelt és továbbfejlesztett modellje egy olyan - a negyed határainak kitolásával a teljes kerületben, illetve belvárosi szinten vizsgált - potenciális megvalósítások lehetősége kell, hogy legyen, amely minden esetben az allokatív feladatmegosztású tervezésen, a kisléptékű közösségek definiálásán, az azokkal történő közvetlen kapcsolódáson alapszik.

A MICROMagdolna későbbi pozitív visszajelzései¹⁰⁸ azt mutatják, hogy egy, a lakossághoz közvetlen kommunikációval kapcsolódó modell hatékony és kiemelt része lehet a leromlott városnegyedek rehabilitációs stratégiáinak. A problémákra egységes modellt nyújtó, egy kézben tartott városrehabilitációs stratégia azonban - a jelentősen kiszélesedett és túldiverzifikált szerepkör miatt - nem tud hatékony kommunikációt és érdekérvényesítést biztosítani. Erre egy olyan allokatív, vagyis szabad kapacitásokat felhasználó, feladatokat megosztó, több tervezői csoportból álló irány adhat választ, ahol egy-egy kisebb léptékben definiált közösség determinálásával, ezekhez történő közvetlen kapcsolódással valódi bevonás valósulhat meg. Emellett a terület határait átlépő modellel a helyi lakosság negyeden belüli és azon túli státusza egyaránt új szintre emelkedhet.

¹⁰⁸ A micromagdolna projekt jelentős pozitív visszajelzést kapott az elmúlt évben: több helyi szociális, építészeti, kulturális fesztiválra, kiállításra hívtak minket (Nytva Fesztivál! 2014; Az Ideálitás Megteremtői c. kiállítás a Gallery8-ban, mint egyik kiállított csoport; Negyed7Negyed8 Fesztivál, 2015; Építész Stúdió meghívott előadóiként, Off-Biennálé megkeresés, több, Építésztechnika Karon belüli tantárgy meghívott előadóiként), kapcsolataink számottevően bővültek. A Rév8-cal való kapcsolódásunk az együttműködés szintjére került: részvételi meghívást kaptunk a MNPIII. BUSZ99 elnevezésű projektjébe, melynek keretein belül kerül megrendezésre a 2015. évi nyári micromagdolna műhely is.

5

5. ABSZTRAKT

A KUTATÁS ÖSSZEGZÉSE

TÁRSADALMI SZEMPONTOK BUDAPEST VÁROSREHABILITÁCIÓS MODELLJEIBEN

A kutatásom kiindulópontja olyan gyakorlati építészeti tapasztalathoz köthető, amely egy nem klasszikus tervezés folyamatába, Budapest egyik leghátrányosab, és a Főváros legnagyobb roma etnikumával rendelkező városnegyedébe, a józsefvárosi Magdolna negyed szociális városrehabilitációjához köthető speciális környezetbe vezetett. A negyeddel, a helyi közösségekkel való közvetlen kapcsolódások által fogalmazódtak meg bennem először azok az kezdeti vélemények, állítások, amelyek biztos alapot adhattak jelenlegi értekezésemnek is. A gyakorlati kapcsolódás után céлом volt összetettebben látni, megérteni a városnegyed sorsát, az építész szerep változásának folyamatát, a hátrányos társadalmi csoportok helyzetét, motivációit, kapcsolódási pontjait, és objektív véleményt, kritikát megfoglamazni a rehabilitációs irányok és a saját akcióink felé is.

A doktori kutatásom témája a város és a társadalom kölcsönhatására irányult, ezen belül a város és az építész kapcsolatát vizsgáltam modern, hátrányos nagyvárosi környezetben. Feltételeztem, hogy a város - szerkezetével, épített fizikai minőségével, várostervezési döntéseivel, döntéshozói háttérével - felelős a bennük lakók, kiemelten a hátrányos társadalmi rétegek lehetőségeinek széles körű biztosításáért. A dolgozatomban, a fenti előzetes állítás bizonyítása okán, a budapesti VIII. kerülethez, Józsefvároshoz kapcsolható három rehabilitációs eset vizsgálatát végeztem el: a Corvin negyedét, a Magdolna negyedét és az Orczy negyedét. A negyedekben 2000 után lezajló városrehabilitációs irányok szignifikánsan elkülöníthetők, de egymásra gyakorolt hatásaik hangsúlyozottan kimutathatók.

Összehasonlítva a három városrehabilitációs modellt, megállapítottam, hogy - a Magdolna negyed ilyen irányú vizsgálata alapján - egy szociális, társadalmi szempontokat előtérbe helyező városrehabilitációnak valóban létezik visszatartó, sebességcsökkentő jellege a városfejlődés folyamatában, amelynek legfontosabb oka az eredeti lakosság területen tartása. A befeketetők érdeklődése a megtartott roma lakosság miatt nem tud kiemelkedő lenni, így az ingatlanpiaci változások is jelenleg még nehezen érzékelhetők. Ez a gyengítő és egyben megtartó jelleg - mint a szociális városrehabilitáció ténylegesen kitűzött célja - és a társadalmi értékek megtartása kizárólag az állam és a városvezetők további (nem csak a negyed, de az egész kerületet érintő) lakhatási, szociális és városfejlesztési döntésein múlik.

Emellett értekezésem része volt a tervező közvetlen kapcsolódási lehetőségeinek vizsgálata társadalmilag kezdveztlen városi körülmények között. Ilyen szituációban a tervezést nehezíti a széles feladatkörrel ellátott városrehabilitáció komplex programalkotási és gyakorlati megvalósulási feladatköre. Erre a túldiverzifikált rendszerre véleményem szerint az allokatív irány adhat megoldást.

Allokatív abban az értelemben, hogy a folyamat közben felosztja a feladatokat és igénybe veszi a szabad szakmai kapacitásokat, vagyis több építész/várostervező csapat a városrehabilitációs programba egy időben történő bevonását. A munka felosztásával átláthatóbbá tehetők és rendszerezhetők a városfejlesztés elemei, elősegítve a társszakmák közötti átjárást, az azonos szintű kommunikációt. Célnak tűzöm ki egy olyan, több ponton végbemenő, kisléptékű és közvetlen beavatkozások halmazának kialakítását, ahol a cél a hátrányos lakosság érdekeit közvetlen kapcsolódással kifejezhető városrehabilitációs modell megteremtése.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉZISEI ÉS ÖSSZEGZŐ MAGYARÁZATOK:

Tézis 1 - A budapesti viszonylatban kedvező helyen lévő, de magára hagyott, erősen leromlott belvárosi negyedek közül az 1990 évek megújításának, reurbanizációjának első, korai lépései olyan városrészekben jelentek meg először (Ráday utca, Ferencváros, Corvin negyed), amelyek súlyponti városszerkezeti pozícióval, és ebből adódó spontán keresleti lehetőséggel rendelkeztek.

Azok a budapesti belvárosi területek, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a sűrű városközpontoz vagy jelentős szerepű utakhoz, csomópontoz, sokkal inkább képesek a városban kialakított szerepük hosszú távú megtartására. Ennek forrása az a piaci viszonyok haszonérdekein alapuló törvényszerű viselkedés, amely szigorúan a keresleti, ingatlanpiaci igényekre épül. Az ezektől a helyektől távolabb eső városnegyedek fejlődése a városszerkezet sűrűsége, a kapcsolódás távolsága mellett nagyban függ a meglévő társadalmi jellemzőktől, a negyed permanens megítélésétől, negatív attribútumától, ezért a hatás itt bizonytalan kimenetelűvé és időszakossá válhat.

Tézis 2 – A dzsentrifikáció lassítása, megjelenésének figyelembevétele fontos szempont a városrehabilitációs stratégiák kidolgozásában, ahol a megoldás iránya a döntéshozók kezében lévő dzsentrifikációs kompenzációban keresendő: olyan szociális, munkahelyteremtő, kulturális és közösségi háló tudatos negyeden belüli és kívüli felépítésével, amely hangsúlyozottan figyelembe veszi a negyed városszerkezeti jellegét és a meglévő lakosság érdekeit.

A társadalmi alapú városrehabilitációs folyamatokban is észlelt, lassú, de fatális felértékelődés hatására, az eredeti céllal ellentétben, a hátrányos lakosság fokozatos kicserélődése kezdődhet el. A helyi lakosság kizárólag akkor képes a helybenmaradási igényeit érvényesíteni, ha a városrehabilitáció alatt és után egy olyan hosszútávú, tudatos támogató rendszer kiépítése történik, ahol a hely felértékelődése után is elsődlegesen kezeli a nem csak fizikai környezethez kapcsolódó szociális beavatkozásokat.

***Tézis 3** – A társadalmilag, etnikai szempontból hátrányos és komplex városnegyedben a lakossági összetételből adódó konfliktusok és negatív sztereotípiák leküzdéséhez a megoldás nem az etnikai identitás megerősítésében, hanem a változó, heterogén összetételt nyíltan vállaló kommunikációban, a negyed határait átlépő, széles mobilitást biztosító város-rehabilitációs stratégiákban keresendő.*

A hátrányossága miatt homogén, de az etnikai összetételén belül heterogén jellemzőkkel bíró józsefvárosi társadalmi réteg a területen állandó cserélődésben van. A roma lakosság identitása - a több irányból és eltérő roma csoportokból érkezők miatt - nem egységes, területhez kötődő viszonya nehezen meghatározható. Ehhez társul még az itt egyre nagyobb létszámban előforduló ázsiai, afrikai bevándorlók megjelenése. Ezek miatt a roma azonosságtudatra építő identitáskeresések nem lehetnek sikeresek. Helyette olyan beavatkozásokra van szükség, amely túllép a zárt területi alapú stratégiákon és egy nyitott, több szomszédos negyed együttműködésére, így széleskörű lehetőségeket kínáló irányokra épít.

***Tézis 4** – A társadalmilag terhelt belvárosi területeken, a városrehabilitáció nulladik lépéseként, szükséges egy - a lakosság-tervező kapcsolódást segítő - korai participációs szakasz, amely tudatos közösségfejlesztés és közösségi-képességfejlesztés eszközeivel előkészíti a későbbi részvételi bevonásokat és elősegíti azok hatékonyságát.*

A szociális városrehabilitációk célterületein lakó marginalizálódott lakosságot nehéz motiválni. Ha el is indul a kapcsolódás, a szereplők között lévő viszony egyenlőtlen marad. A korai participáció egy olyan közvetlen bizalmi kapcsolat létrehozását jelentené, ahol a városrehabilitáció későbbi segítői, szereplői - közvetlen és személyes kapcsolódással, bevonással, közösségépítési, érdekérvényesítési módszerek alkalmazásával - a helyi lakosság kommunikációs lehetőségeit és eszköztárát bővíthetnék, felkészítve őket a városrehabilitációs folyamatokba való tényleges bevonásra.

Tézis 5. - A MICROMagdolna projekt kutatásaim során átértékelt és továbbfejlesztett modellje egy olyan - a negyed határainak kitolásával a teljes kerületben, illetve belvárosi szinten vizsgált - potenciális megvalósítások lehetősége kell, hogy legyen, amely minden esetben az allokatív feladat-megosztású tervezésen, a kisléptékű közösségek definiálásán, az azokkal történő közvetlen kapcsolódáson alapszik.

A MICROMagdolna későbbi pozitív visszajelzései¹⁰⁹ azt mutatják, hogy egy, a lakossághoz közvetlen kommunikációval kapcsolódó modell hatékony és kiemelt része lehet a leromlott városnegyedek rehabilitációs stratégiáinak. A problémákra egységes modellt nyújtó, egy kézben tartott városrehabilitációs stratégia azonban - a jelentősen kiszélesedett és túldiverzifikált szerepkör miatt - nem tud hatékony kommunikációt és érdekérvényesítést biztosítani. Erre egy olyan allokatív, vagyis szabad kapacitásokat felhasználó, feladatokat megosztó, több tervezői csoportból álló irány adhat választ, ahol egy-egy kisebb léptékben definiált közösség determinálásával, azokhoz történő közvetlen kapcsolódással valódi bevonás valósulhat meg. Emellett a terület határait átlépő modellel a helyi lakosság negyeden belüli és azon túli státusza egyaránt új szintre emelkedhet.

¹⁰⁹ A micromagdolna projekt jelentős pozitív visszajelzést kapott az elmúlt évben: több helyi szociális, építészeti, kulturális fesztiválra, kiállításra hívtak minket (Nytiva Fesztivál! 2014; Az Ideálitás Megteremtői c. kiállítás a Gallery8-ban, mint egyik kiállított csoport; Negyed7Negyed8 Fesztivál, 2015; Építész Stúdió meghívott előadóiként, Off-Biennálé megkeresés, több, Építészmérnöki Karon belüli tantárgy meghívott előadóiként), kapcsolataink számottevően bővültek. A Rév8-cal való kapcsolódásunk az együttműködés szintjére került: részvételi meghívást kaptunk a MNPIII. BUSZ99 elnevezésű projektjébe, melynek keretein belül kerül megrendezésre a 2015. évi nyári micromagdolna műhely is.

SUMMARY OF THE RESEARCH

SOCIAL ASPECTS IN THE URBAN REGENERATION MODELS OF BUDAPEST

The starting point of my research is connected to a practical architectural experience that leads to a special environment linked to the socially sensitive regeneration of the Magdolna quarter in Budapest, one of the most disadvantaged quarters in the capital city with the largest Roma ethnic minority. I came up with the initial opinions and statements based on the connection made with local communities, which provided the basis of this current dissertation. After the practical engagement, I wanted to understand more about the fate of the city district, the process of changing the architectural role, the situation of the disadvantaged social groups, their motivations, their connections, and then to form an objective opinion and criticism for the regeneration directions and our own actions.

The subject of my doctoral research focused on the interaction between city and society, including the relationship between the city and the architect in a modern, disadvantaged metropolitan environment. I assumed that the city - with its structure, built physical quality, urban planning preferences and decision-making background - is responsible for ensuring a wide range of opportunities for residents, especially disadvantaged social groups. To prove the above mentioned preliminary statement, I examined three cases of renewals in Józsefváros, the 8th District of Budapest.: the Corvin quarter, the Magdolna quarter and the Orczy quarter. The directions of urban renewal are taking place in the quarters since 2000 are significantly different from one another, but their mutually reinforcing effects can be accurately demonstrated.

Comparing the three urban regeneration models, I have found that, according to this study of the Magdolna Quarter, a socially sensitive regeneration has a deterrent, speed-reducing nature in the process of urban development, the most important reason being the maintenance of the original population. The interest of the investors cannot be prominent due to the Roma population, so real estate market changes are difficult to observe up until now. This weakening and at the same time retaining effect - as the ultimate goal of socially sensitive regeneration - and the preservation of social values, depend solely on the decisions of the state and city leaders on housing, social and urban development (effective not just on the quarter, but on the entire district).

Furthermore, a part of my dissertation was to examine the possible direct connections of the designer in a socially unfavorable environment. In such a situation, the process of designing is obstructed by the complex programming and practical implementation tasks of a wide-ranging urban renewal. To this over-diversified system, in my opinion, the allocative direction can be the solution.

It is allocative in the process of dividing tasks and utilizing free professional capacities, meaning that several architects or city planner groups are involved in the urban regeneration program at the same time. By dividing work, the elements of urban development can be made more transparent and organized, promoting a better communication in between the teams at different levels. I intend to set up a set of small scale direct interventions where the aim is to create an urban renewal model that can be expressed directly in the interests of the disadvantaged social groups.

THESES OF THE DISSERTATION AND SUMMARY EXPLANATIONS:

Thesis 1 - The first, early steps of the renewal and reurbanization of the 1990s first appeared in the abandoned, degraded districts (Ráday street, Ferencváros, Corvin quarter), which had a central position in the city, a strong urban structure and a consequent spontaneous demand.

Downtown areas in Budapest, which are directly linked to the dense urban center or to main roads, are more capable of retaining their long-term role in the city. The source of this is the statutory behaviour based on the interests of market conditions, which is strictly based on demand and property market needs. The development of urban districts away from these places is largely dependent on existing social characteristics, the permanent perception and negative attributes of the quarter, and therefore the impact can become uncertain and temporary.

Thesis 2 – Slowing down gentrification is an important aspect of developing urban regeneration strategies where the direction of the solution is to be found in the gentrification compensation of decision-makers: building a social, job creating cultural and community network within the quarter that accurately takes into account its urban structure and the interests of the population.

The slow but fatal revaluation that has been observed in social-based urban regeneration processes, counter to the original purpose, can cause the gradual exchange of disadvantaged population. Local residents are only able to enforce their retention needs if, during and after urban rehabilitation, a long-term, conscious support system is built up even after the quarter's appreciation, where priority is given to social interventions and not only in physical environments.

Thesis 3 - In order to overcome conflicts and negative stereotypes arising from the population composition in a socially and ethnically disadvantaged neighbourhood, the solution is not to reinforce ethnic identity, but to strengthen communication in variety of heterogeneous compositions, and to provide wide mobility in urban regeneration strategies.

The society in the region of Józsefváros – heterogenous in the sense of common disadvantage but homogenous with regard to its diverse ethnic composition – is in a state of constant change. The identity of the Roma population - due to the fact that they come from multiple directions and from different groups - is not uniformly bound up with the area. This is further enhanced by the emergence of more and more Asian and African immigrants. For these reasons, identity seeking aspirations based on Roma culture and identity cannot be successful. Instead, it needs interventions that go beyond closed-territorial strategies and offers an open, multi-neighbourly area, so it builds on a broad range of opportunities.

Thesis 4 - In the socially charged downtown areas, as a zeroth step in urban rehabilitation, an early stage of participation is needed, which helps architects connect with the inhabitants to prepare for later involvement and promote their effectiveness through the tools of conscious community development and community capability development.

The marginalized population living in the target areas of social urban rehabilitation is difficult to motivate. Once the connection is started, the relationship between the parties still remains uneven. Early participation would mean the establishment of a direct relationship of trust where later assistants and actors of urban rehabilitation would be able to expand the communication possibilities and tools of the local population through direct and personal interconnection, involvement, community building and lobbying methods, preparing them for effective involvement in urban rehabilitation processes.

Thesis 5 - The re-evaluated and improved model of the MICROmagdolna project in my research needs to be able to realize potential implementations at downtown level, - and by delimiting the boundaries of the quarter- in the whole district, which in all cases should be based on allocative assignment planning and defining small scale communities and creating a direct connection with it.

Positive feedback from MICROmagdolna shows that a model of direct communication with the population can be an effective and prominent part of the rehabilitation strategies of degraded city quarters. However, an urban rehabilitation strategy that provides a unified model for problems, due to the significantly widened and over-diversified role, can not provide effective communication and advocacy. For this purpose, an allocative, capacity-responsive, multi-design group can be the solution and be used to determine a small-scale defined community and by direct linking to it, a real involvement can happen. In addition, with the model crossing the boundaries of the area, the status of the local population within and beyond the district could rise to a new level.

KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom BME Építőművészeti Doktori Iskolának, tanárainak, doktorandusz társaimnak, a doktori tanulmányaim során nyújtott támogatásáért, bátorításért, barátságokért. Kiemelten köszönöm a doktori értekezés kidolgozásában nyújtott szakmai segítséget, lelkesítést, hasznos jó tanácsokat témavezetőmnek, Szabó Leventének.

Alföldi Györgynek köszönöm a részletes és bátor szakmai véleményeket, kritikákat és lelkesítő beszélgetéseket. Köszönöm ifj. Erdősi Sándornak a közös munkát, a felejtethetetlen eszmecsereket és együttgondolkodásokat.

Köszönettel tartozom Kerékgyártó Bélának a hasznos meglátásokért, a dolgozatom alakulásának figyelemmel kíséréséért. Köszönöm Cságoly Ferencnek a mindig kedves biztatásokat, megerősítéseket és Somogyi Krisztinának a tiszta gondolatokat és szüntelen támogatását.

Köszönöm az Építészmérnöki Karon oktatót hallgatóimnak a lelkes közreműködésüket, a Magdolna negyeden túli, térben és időben átívelő erős kapcsolódásokat. Külön köszönöm Krähling Annának a precíz és fáradhatatlan lektorálását.

Hálásan köszönöm Dimitrijevic Tijana örök barátságát, támogatását és a megismételhetetlen beszélgetéseket.

Köszönettel tartozom családomnak, barátaimnak, akik kitartóan támogattak, segítettek és mellettem álltak és kiemelten köszönöm férjemnek, Almer Gábornak a végtelen biztatást, erőt és szeretetet.

A doktori értekezést Édesanyám és Bátyám emlékének ajánlom.

IRODALOMJEGYZÉK

Alföldi, György; Czeglédi, Ákos; Horváth, Dániel (2007): Egy ébredő városrész — részvételi típusú megújítás a Józsefvárosban, In: Egedy, T-Kondor, A (szerk.): Városfejlődés és városrehabilitáció. MFT, Budapest. 2007.

Alföldi, György (2007): Építész szerepek a városfejlesztésben, Budapest–Józsefváros, Futó utca megújítása, BME Építészmérnöki Kar, doktori értekezés, 2007.

Alföldi, György (2008): Szociális rehabilitáció a Józsefvárosban. In: Falu Város Régió, 2008/2, Budapest, VÁTI Kht; p. 27-34..

Alföldi, György (2010): Közösségi részvétel a városfejlesztésben - a Magdolna Negyed tanulságai.; ÉPÍTÉSZFÓRUM (2010.12.20);<http://epiteszforum.hu/kozossegi-reszvetel-a-varosfejlesztesben-a-magdolna-negyed-tanulsagai>, 2010.

Alföldi, György előadása (2016) — Corvin sétány. Egy városregenerációs projekt története és jövője. Budapest Kör 133. Találkozó, meghívott előadók: Alföldi György, Molnár György, 2016. X.19.

Berényi B. Eszter (2012): Hanyatlás és megújulás Budapest belvárosában, Új Tudós Kaidó, 2012.

Drewett, Roy; Klaassen, Leo H.; Rossi, Angelo; Vijverberg, Cornelis H.T.(1982): Urban Europe: A study of growth and decline, Pergamon Press, 1982.

van den Berg, Leo, Erik Braun Jan van der Meer (1998): National Urban Policies in the European Union, Ashgate, England-USA, 1998.

Csanádi, Csizmady, Kocsis, Kőszeghy; Tomay; Csanádi, Gábor;Csizmady, Adrienne; Kocsis, János Balázs; Kőszeghy, Lea; Tomay, Kyra (2010) (szerk.): Város-Tervező-Társadalom, Sík Kiadó, 2010.

Csanádi, Gábor; Csizmady, Adrienne (2010): 1. Budapest térbeni-társadalmi szerkezetének változása, in: Csanádi Gábor, Csizmady Adrienne, Kocsis János Balázs, Kőszeghy Lea, Tomay Kyra (szerk.): Város-Tervező-Társadalom, Sík Kiadó, 2010.

Csanádi, Gábor; Csizmady, Adrienn (2002): Szuburbanizáció és társadalom. Tér és Társadalom 16./3. 2002.

Davies, Jonathan S. (2002): The Governance of Urban Regeneration: A Critique of the 'Governing without Government' Thesis, University of Warwick, 2002.

Düll, Andrea (2014): A város a környezetpszichológiában. In: Düll Andrea, Izsák Éva (szerk): Tér-rétegek-tanulmányok a XXI. század térfordulatairól. Budapest.L'Harmattan Kiadó. 2014.

Egedy, Tamás; Kovács, Zoltán (2005): A városrehabilitáció néhány elméleti kérdése. In Egedy Tamás (szerk): Városrehabilitáció és társadalom. MTA Földrajzi Kutatóintézet. Budapest. 2005

- Egyedi, György (2007): A város szíve, A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai, MTA Társadalomkutató Központ, 2007.
- Eriksen, Thomas Hylland (2008): Etnicitás és nacionalizmus — Antropológiai perspektívák (1993), Gondolat Kiadói Kör. 2008.
- Faludi, Andreas (1973): Planning Theory. Oxford: Pergamon Press, 1973.
- Faragó, László (2005): A jövőalkotás társadalomtechnikája, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2005.
- Faragó, László (2003): Koncepcióvezérelt tervezés általános elmélete, Pécsi Tudományegyetem, BTK Bölcsész tudományi Kar Multidiszciplináris Doktoriskola Pécs, 2003.
- Forester, John (1989): Planning in the face of power, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1989.
- Gary, Craig (2007): Community capacity-building: Something old, something new . . .? Critical Social Policy 27. 343. on: researchgate.net 2017.06.02., 2007.
- György, Eszter (2012): A Nyolcker a rendszerváltás után — egy városnegyed identitásának meghatározása. Doktori disszertáció. ELTE Bölcsész tudományi Kar. 2012.
- Jacquier, Claude (2005): Can so-called deprived areas become growth poles? OECD International conference on sustainable cities. Montreal, Canada. 2005.
- Habermas, Jürgen (2001): A kommunikatív etika, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2001.
- Jacobs, Jane (1973): Az amerikai nagyvárosok élete és halála. Bevezetés in: Szelényi Iván (szerk.) Városshociológia. KJK Budapest, pp. 368-390. 1973.
- Józsefvárosi Kerületfejlesztési Konceptió; Józsefvárosi Önkormányzat Polgármesteri Hivatal, Budapest, 2001, Soóki Tóth Gábor, Hollós Judit, Alföldi György
- Kocsis, János Balázs; Ongjerth, Richárd; Düll, Andrea (2016): Az üzletutcák megújításának tanulságai. In: Kocsis János (szerk): Főutcák, üzletutcák — megújulás és fejlesztés. L'Harmattan Kiadó. 2016.
- Kocsis, János (2007): Városfejlesztés és városfejlődés Budapesten, 1930-1985. Phd dolgozat, ELTE Társadalomtudományi Kar. 2007.
- Kollega Tarsoly, István (2000) (szerk): A spontán privatizáció időszaka (1987–1990) , Magyarország a XX. században, II.Kötet, Babits Kiadó, Szekszárd, 2000.
- Kovács, Zoltán; Szirmai, Viktória (2006): Városrehabilitációs beavatkozások és a térbeli társadalmi kirekesztés: A társadalmilag fenntartható városfejlődés budapesti lehetőségei, Tér és Társadalom 20./1., 2006.
- Kovács, Zoltán (2005): A városrehabilitáció eredményei és korlátai Budapesten. In: Egedy T. (szerk): Városrehabilitáció és társadalom. MTA FKI. Budapest, 2005.

Kovács, Zoltán (1994): A City at the Crossroads: Social and Economic Transformation in Budapest, Urban Studies.31. 1994.

Kószeghy, Lea (2010): A várostervezés szociológiája, ELTE — Szociológiai Doktori Iskola, doktori disszertáció, 2010.

Dr. Ladányi János (2005): Szociális és etnikai konfliktusok. Tanulmányok a piacgazdasági átmenet időszakából (1987–2005.). Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Lees, Loretta; Slater, Tom; Wyly, Elvin (2008): Gentrification. p. 195. Taylor and Francis Group, NY. 2008.

Lynch, Kevin (1960): The Image of the City. Cambridge MA: MIT Press.1960

McKenzie, Roderick D. (1926): „The Scope of Human Ecology.” Publications of the American Sociological Society 20:141-54. 1926.

Park, R. E., Burgess, E. W.: The City (1925): Suggestions for the Investigation of Human Behavior in Urban Environment, Chicago. 1925.

Pilinyi, Péter (2006): A Józsefváros története. 1928-1948. Fővárosi Hírlap — 1937. július 14. -i cikke, Budapest Főváros Józsefvárosi Önkormányzata. 2006.

Pilinyi, Péter (1997): A Józsefváros története, 1718-1848. Budapest Főváros Józsefvárosi Önkormányzata. 1997.

Pintér, Livia (2016): A New Street állomás és környéke megújítása – Birmingham, Anglia, In: Kocsis János (szerk): Főutcák, üzletutcak — megújulás és fejlesztés. L'Harmattan Kiadó. 2016.

Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt.: Budapest — Józsefváros Integrált Városfejlesztési Stratégia, 1. Kötet. 2008.

Taylor, Marilyn (2003): Public Policy in the Community. Palgrave Macmillan. 2003.

Taylor, Nigel (1998) Urban Planning Theory since 1945, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1998.

Tosics, Iván (2015): Integrated regeneration of deprived areas and the new cohesion policy approach. An URBACT contribution to the European Urban Agenda, 2015.

Városfejlesztési Kézikönyv Második, javított kiadás, Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium Területfejlesztésekért és Építésügyekért Felelős Szakállamtitkárság, 2009.

MELLÉKLET

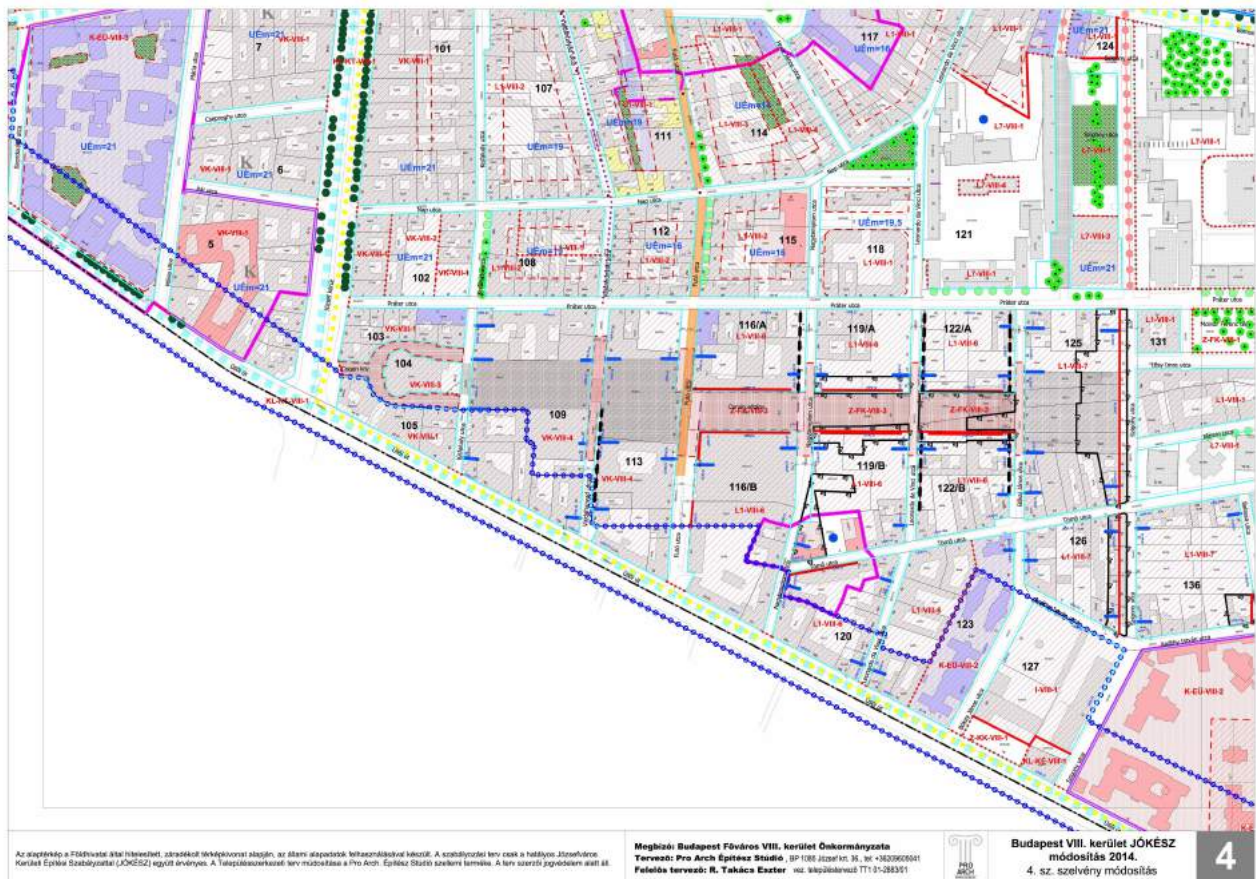
MELLÉKLET

CORVIN SÉTÁNY PROGRAM RÉSZLETES ÖSSZEFOGALÁSA

A PROGRAM ADATAI

(forrás: Rév8 weboldal, <http://rev8.hu/lezart-projektek/>, CET: 2018.08.03. 15:30)

A projekt terület - Budapest - Józsefváros: a Práter utca – Szigony utca – Tömő utca – Balassa utca – Apáthy utca – Szigony utca - Üllői út - József körút

Budapest VIII. kerület i építési szabályzat – JÓKÉSZ, 4. szelvény – Corvin negyed, módosítás, 2014.
(forrás: <http://jozsefvaros.hu/onkormanyzat/ugy/139>, CET: 2017.05.30. 16:30)

A projekt időtartama	2000 - 2015
----------------------	-------------

Az akcióterület területe	22 ha
A projekt értéke (bruttó)	143,000,000,000 Ft
Kerületi önkormányzati beruházás (bruttó)	18,000,000,000 Ft
Befektetői beruházás (bruttó)	125,000,000,000 Ft
A projekt bonyolítója	Rév8 Zrt.
A projekt résztvevői	Corvin Rt (Futureál Csoport), Józsefvárosi Önkormányzat, Rév8, Közműszolgáltatók
A projekt támogatása	–

A projekt céljai

Az önkormányzat befektető partnerével, sikeres hosszútávú együttműködésben újítsa meg a területet. A folyamat legyen tiszta és mindenki számára átlátható, valamint az itt lakók, és az innen elköltözők járjanak jobban, mint a projekt előtt.

A projekt eredményei

Kulturális elemekkel átszőtt új városrész a Józsefváros 22 hektáros megújult területén, 3 ha meglévő, 1 ha új közterület, új infrastruktúra hálózattal, 48 megújuló lakóépülettel, közel 500 db megújult vagy új önkormányzati lakással a kerületben.

Magán: 3000 új lakás, 500.000m² össz-alapterületű új épület, melyből 130.000m² iroda és 49.000m² kereskedelmi és vendéglátó-ipari épület

A projekt hatásai

Alapvetően megváltozott kerületi „imázs”, a projekt területén kívül ingatlan felértékelődés, a kerületbe irányuló beköltözési kedv megerősödése.

A PROGRAM EREDMÉNYEI

Társadalmi eredmények

Közel 700 db rossz minőségű, 40%-ban komfortnélküli lakás bérlői életkörülményeinek javítása; a cserelakásban elhelyezett lakók átlagosan 31 m²-ből költöztek 40m²-es, 100%-ban (össz)komfortos (nem panel!) lakásba. Mindenki döntése szerint jobb lakásba került, 4 fajta lehetőségből választhattak a lakók, egyes esetekben 10 lakásból került kiválasztásra a megfelelő lakás.

A Rév8 a projekt egészének, a tömböknek, a házaknak és a családoknak tartott tájékoztatót, minden család személyes felelős ügyintézővel dolgozott akár 1 évig is, amíg a megfelelő megoldás kialakult, a Rév8-ban nyitott ügyfélszolgálati területen fogadták a családokat az átláthatóság érdekében. Az önkormányzat külön bizottsági döntéssel több speciális helyzetű család sorsát rendezte.

Az önkormányzati bérlakásban élők közül aki bérlakást kapott - 4 bérlőtől eltekintve - 99 %-ban a Józsefvárosban lakott. Csak két magántulajdonostól kellett kisajátítani ingatlant, a többi magántulajdonossal megegyezés született, a projekt területén 35 elővásárlási joggal élt, és ezzel a lehetőséggel 25 család nem élt. A kivásárlási folyamatban minden ügyféllel, személyes ügyintéző dolgozott akár 1-1,5 évig is.

Környezeti eredmények

Az önkormányzat 2 országos építészeti pályázatot is rendezett, emellett a FUTUREÁL minden épület tervezőjét többlépcsős építészeti pályázaton választotta ki, és több hazai és külföldi egyetemi munka – köztük a FUTUREÁL megbízásából a HARVARD- foglalkozott a programmal.

Az utcák összeszövésre kerültek, a sétány beszövődik a kerületi egységes gyalogos hálózatba, mely a Kálvin térről indul és egyrészt eljut a Teleki térig, másrészt a Corvin Sétányon át a Klinikákig, és Corvin Moziig.1 ha közterülettel gazdagodott a kerület, a sétányon három tömbön keresztül park lesz kialakítva. A terület autói mély parkolóban kerülnek elhelyezésre, a sétány mellett több gyalogos utca kerül kialakításra.

Gazdasági eredmények

A kerület ingatlanai keresetté váltak 2003-óta, nem úgy, mint a megelőző időszakban, a kerület egészében az elmúlt 6 év alatt a budapesti átlag felé nőtt az ingatlanok értéke.

A FUTUREÁL hatékony ingatlanbefektetői tevékenysége, a Főváros, az ország, de Kelet – Közép – Európa egyik legnagyobb város-rehabilitációs programja a Corvin Sétány Program, emellett a kerületi önkormányzat a társadalmi és gazdasági környezet megváltoztatása érdekében további 3 integrált városrehabilitációs programot indított el, amellyel budapesti viszonylatban is az élre tört.

A kerület megszüntetett közel 700 leromlott önkormányzati bérlakást, 40 %-ban komfort nélküli és 35 m²-es átlag m²-est, ehelyett 370 új, vagy felújított 100 %-ban komfortosat, és az átlag 40 m² lakásméret került be a lakásportfóliójába. A kerület és a FUTUREÁL 2008-ig párhuzamosan valósította meg és finanszírozta a programot.

MAGDOLNA NEGYED PROGRAM (I-II-III) RÉSZLETES ÖSSZEFOGALÁSA

A PROGRAM ADATAI

(forrás: Rév8 weboldal, <http://rev8.hu/lezart-projektek/>, CET: 2018.08.03. 15:30)

A projekt terület - Budapest - Józsefváros: Népszínház utca - Teleki tér - Fiumei út - Baross utca - Kálvária tér - Baross utca - Koszorú utca - Mátyás tér - Nagyfuvaros utca

Magdolna Negyed fejlesztései 2000-2020 között (várható adat)
(forrás: jozsefváros.hu)

A projekt időtartama	2005 - 2016
Az akcióterület területe	44 ha
A projekt összértéke (bruttó)	850 (I)+ 1966 (II) + 4219 (III)= 7035 millió Ft
Kerületi támogatás (bruttó)	120 (I)+ 233 (II) + 400 (III) = 753 millió Ft
Főváros (MNPI.) / EU (MNP II-III.) (bruttó)	730 (I) + 1733 (II) + 3819 (III) = 6282 millió Ft
A projekt bonyolítója	Rév8 Zrt.
A projekt résztvevői	Józsefvárosi Önkormányzat, Fővárosi Önkormányzat, Rév8, civil szervezetek, lakóközösségek
A projekt támogatói	Európa Unió, Főváros Önkormányzata, Magyar Kormány

A PROJEKT CÉLJAI

Megállítani az itt lakók egyre súlyosabb társadalmi leszakadását, az egyre fokozódó szegregációt, folyamatosan csökkenteni a családokban felhalmozódott és generációkon keresztül öröklődő hátrányokat, elősegíteni a szegénységi spirálból történő kitörést, a társadalomból való kirekesztettség megszüntetését.

MNP I. ütem: 2005-2008

A Magdolna Negyed Program végül több mint 800 milliós össztámogatással tudta elindítani az I. ütemét (Fővárosi támogatás: 690 millió, Józsefvárosi Önkormányzat 120 millió, EU-s támogatás (Greenkeys - közterület-fejlesztés) 12 millió, kormányzati támogatás 10 millió), amelyben 8 megnevezett programelem megvalósítása történt meg.

Társadalomfejlesztés

Kesztyűgyár Közösségi ház létrehozása - Mátyás tér 15., 2008-ban megnyílt, Magdolna Negyed Szomszédsg - Szomszédsgai Tanács nevű civil szervezet, Erdélyi utcai iskola fejlesztése, átalakítása, Bűnmegelőzési program - Biztonságos Magdolna negyedért Szakmai Munkacsoport, közbiztonsági stratégia), CivilHáló - civil szervezetek a negyedbe „költöztetése”)

Gazdaságfejlesztés

Támogatott kiskereskedelem – kisvállalkozás fejlesztési program (inkubátorház), Hátrányos helyzetűek foglalkoztathatóságának javítása (képzések, tanfolyamok)

Környezet-megújítás

Bérlői bevonással történő épületfelújítás — 4 önkormányzati tulajdonú bérházak megújítása, bérlői együttműködéssel, GreenKeys — A Mátyás tér megújítása az Európai Unió által támogatott Interreg IIIB CADSES GreenKeys zöldterület-fejlesztési program részeként

MNP II. ütem: 2008-2010

A program II. üteme már jelentős Uniós támogatás segítségével valósult meg.

Társadalomfejlesztés

Lakatos Menyhért Általános Iskola és Gimnázium felújítása, „nyitott intézmény program”, Kesztyűgyár programjai, Magdolna Negyed Napok, Sport programok (új sportpályák, Homok utcai Közösségi Célú Sportudvar), Szomszédsági és civil tanács, Áldozattá válást csökkentő prevenciós programok, Közterületi szociális/drogmunka, Szomszédsági rendőr program, Antiszociális, és a negyedbe bevándorló családok gondozása, Biztonságos kapu, biztonságos közterület (Dankó utca), „élhető Dankó utca” program

Környezet-megújítás

Épületek megújítása a lakóközösségek részvételével program, Társasházi épületek megújítása, Mátyás tér forgalmának átszervezése, fedett agóra, nyilvános illemhely kialakítása, Tavaszmező utca - Mátyás tér - Koszorú utca csomópont közterület-rehabilitációja, a Mátyás tér É-i és K-i oldalának sétálóutcává alakítása, Dankó utca Szomszédsági Szabadidőudvar, Dankó utca közterület fenntartása hajléktalanokkal közösen

Gazdasági program

Foglalkoztatási, képzési, szolgáltatásbővítési programok

MNP III. ütem: 2013-2016

Társadalomfejlesztés

Épületfelújításhoz kapcsolódó, a lakosság bevonását segítő programok (ERFA), Társadalmi Akciók megszervezése (lomtalanítás, parkok takarítása), Helyi környezettudatosság elősegítése (zöld udvarok kialakítása), Lakossági tájékoztatás, tanácsadás – az előkészítéstől az utógondozásig (valamint háztartásgazdálkodási tréning és közös képviselők képzése), a Vagyonkezelő munkatársak szociális, kommunikációs képzése, Kesztyűgyár Közösségi Ház szolgáltatás-bővítés, Bűnmegelőzési programok (ESZA), 99-es busz kísérleti projekt, Szervedélybetegségeket, bűnelkövetést, áldozattá válást célzó prevenció, Szomszédsági rendőr program (ESZA), Szociális programok (ESZA), Intenzív családmegtartó szolgáltatások, Családfejlesztési szolgáltatás, Tehetséggondozás, Közösségfejlesztés, a Fiumei út és Dobozi utca közötti területek FiDo megújításához kapcsolódó szociális program, FiDo sportnapok, a Kálvária tér megújításához kapcsolódó szociális program

Környezet-megújítás

Lakóépületek energiahatékony felújítása, Önkormányzati tulajdonban lévő bérházak felújítása, Társasházi tulajdonban lévő lakóépületek felújítása, Teleki László tér közterület rehabilitáció, FiDo / a Fiumei út és a Dobozi utca közötti zöldterület rehabilitációja, Kálvária tér közterület rehabilitáció, Térfigyelő kamerarendszer bővítése, fejlesztése

Gazdasági program

Képzések, szakképzések, Készségfejlesztő képzések, 10 osztályos felzárkóztató képzés, Foglalkoztatási programok (ESZA), JCsGyK Álláskereső, Álláskereső Klub, Tanácsadás megváltozott munkaképességűek részére, Álláskereső tréning, „Pályám felé”, “Üdv a klubban”, Állásbörze, munkába állást segítő klubok, Karrierút fejlesztés és tanácsadás, diákmentorálás, Köz(össégi)-hely szociális mosoda, Társadalomból kirekesztett nők foglalkoztatása és rehabilitációja

A PROJEKT EREDMÉNYEI

MNP I. ütem: 2005-2008

Megépült és megkezdte működését a Kesztyűgyár Közösségi Ház, a bérlők bevonásával megújult 4 db önkormányzati lakóépület, 100 szociális bérlakásban élő család életkörülményei javultak közvetlenül, megújult a Mátyás téri park, öt civil szervezet jutott helyiséghez, a civil hálózat kiépülésével megkezdődött a Szomszédügyi Tanács felépítése, bűnmegelőzési munkacsoport alakult.

MNP II. ütem: 2008-2010

A szociális rehabilitációs projekt keretében a minőségi oktatás alprogramon belül megtörtént a Lakatos Menyhért Általános Művelődési Központ energiahatékony (170db hőszigetelt nyílászáró cseréje) és akadálymentesítési célú felújítása (lépcsőjáró, mozgássérült lift, akadálymentes WC). A nyitott intézményi programok támogatása céljából a pincében klubhelyiség (80nm) lett kialakítva sportpadlóval ellátva a hozzá tartozó 48nm-es pincerész felújításával, szabadidős, sport és más klubfoglalkozások számára. Az iskolában a projekt keretében számos délutáni foglalkozásra, szabadidős programra, táboroztatásra került sor .

A közösségfejlesztési alprogramon belül a Közösségi Ház és az iskola szomszédágában közösségi célú sportudvar lett kialakítva, statikai okok miatt lebontott önkormányzati bérház helyén 2db többfunkciós sportpályával (kispályás futball, kézilabda, kosárlabda, röplabda). Ezen felül a Közösségi Ház programjai között több száz állandó (festőműhely , kamaszklub, KÁV A Drámadrom, ZÖFI alkotóklub, 21. színház szakkör, baba-mama klub, kézműves foglalkozás, földkörüli túra, játszóház, Hip-Hop, karate klub, stb.) és időszakos (Magdolna Napok, Kesztyűgyári Szieszták, Kesztyűgyári Karácsony, Mikulás ünnepség, Egészségnap, stb.)

kulturális, oktatási és sport program megvalósítására került sor 150 szakmai és civil partner bevonásával.

A szomszédsági rendőr projektelem keretében folyamatos járőrözésre került sor, konzultációk és képzések lebonyolításával. Közterületi szociális/drogmunka program során a Megálló Csoport Alapítvány a negyed területén, illetve a József utca 49. szám alatti ingatlanban látták el feladatukat. A teljes program során a közösségi alapellátásba 20 fő; a drop-in ellátásba 123 fő, az utcai megkereső szolgáltatással összesen 523 főt tudtak elérni. Az éjszakai pingpong szolgáltatást összesen 276 fő vette igénybe. Biztonságos kapu, biztonságos közterület projektelem keretében két főtevékenység zajlott: a negyed „legfertőzöttebb” utcaszakaszainak felügyelete szociális munkások segítségével a Menhely Alapítvány közreműködésével, valamint a hajléktalan emberek utcai szociális munka keretében való ellátása és alkalmi foglalkoztatásának elősegítése. A Magdolna negyedben a közterületek takarításán - heti két napban, 293 alkalommal, összesen 22 főt foglalkoztattak.

A program során munkát vállalók többsége a jövedelméből javítani tudta életminőségét. 16 felújított bérházban megtörtént a belső kamerarendszer kiépítése a kapu, a kapualj és a belső udvar védelmére.

A komplex beavatkozások részeként megújult 4 önkormányzati tulajdonú szociális bérház utcai homlokzata, valamint 10 bérház részleges, 2 bérház teljes felújítása. Összesen 430 szociális bérlakás esetében javultak jelentősen a lakhatás körülményei. A komfort nélküli lakások aránya 56%-ról 12%-ra csökkent. Az épületfelújítási alprogram társasházi projekteleme keretében 7 társasházi épület részleges felújítása történt meg.

A közterület-rehabilitációs beavatkozások során megújultak a korábban felújított Mátyás téri parkhoz csatlakozó közterületek. A tér nyugati és déli oldalán kétirányú közúti forgalmi rend létesült a csatlakozó járdafelületek felújításával. A Koszorú és Tavaszmező utca torkolatában a Tavaszmező utcai sétáló utcához csatlakozó forgalomcsillapított, díszburkolattal ellátott utcaszakasz került kialakításra. A tér északi és keleti oldalán a közúti forgalom megszüntetése mellett díszburkolattal, új közvilágítással és jelentős új zöldfelülettel ellátott sétálóutca létesült, csöszházzal és nyilvános WC-épülettel. A közterület biciklitárolókkal, padokkal, szemét-, és kutyapiszok gyűjtőkkel és sakkasztalokkal lett felszerelve. A közterület-rehabilitáció részeként közösségi célú szabadidő-, és sportudvar létesült a Dankó utca 18. szám alatti korábbi foghíjtelken kispályás futball és kézilabda számára sportpályával, nyilvános WC és szertár épülettel, jelentős zöldfelülettel szegélyezve.

A képzési és foglalkoztatási alprogram részeként egyrészt OKJ-s képzési programok megvalósítására került sor, mint pl.: vendéglátó-eladó (11 fő), számítógép-kezelő (38 fő), web-szerkesztő (15 fő), villanyszerelő (12 fő) és ingatlan fenntartó-karbantartó (17 fő) tanfolyam. Ezen felül a foglalkoztatási projektelemhez kapcsolódóan álláskereső klub működött a Községi Házban, és negyedévente a területileg illetékes munkaügyi központtal együttműködésben állásbörzékre és munkaügyi fórumokra került sor. Emellett a nők munkába állását segítő

foglalkozások és felnőttek 8 osztályos felzárkóztató tanfolyamának megvalósítása zajlott.

A gazdasági célú beavatkozások részeként szolgáltatásbővítés keretében 5 db önkormányzati helyiség kedvezményes bérbeadásával támogatta a program a városrészbe költöző kezdő vállalkozásokat, amelyek az alábbi szolgáltatásokat nyújtják: varroda, fodrászat, kávézó, életviteli tanácsadás és szociális diszkont.

MNP III. ütem: 2013-2016

Széles körben elfogadottá vált a városrész elnevezése, ami javította a negyed imázsát; létrejött és egyre népszerűbb a negyed közösségi központja, a Kesztyűgyár; a Mátyás térből kiindulva jelentősen javult a közterületek minősége, kedvezően átalakult a közterület-használat módja; megújult 16 db önkormányzati tulajdonban lévő bérház, 450 lakás vonatkozásában jelentősen emelkedett a lakhatás minősége (pl.: a nem komfortos vagy összkomfortos lakások aránya 56%-ról 12%-ra csökkent), részleges felújításon esett át 7 db vegyes tulajdonban lévő társasház; kialakulóban van a városrészhez kötődő, önálló civil „mozgalom”, helyi érdekvédelem (alapítványok, blogok, civil szervezetek és magánszemélyek közötti együttműködések, stb.); csökkent az elköltözési hajlandóság (50%-ról 52%-ra nőtt azon családok aránya, amelyek körében egyáltalán nem merült fel elköltözési szándék); a lakosság helyben tartása mellett nőtt a városnegyed vonzereje (2 db-ról 327 db-ra nőtt a magánereőből épült új építésű lakások száma)

Közösségi szolgáltatások széles köre koncentráldik a területen és közvetlenül a határoló közterületek mentén, amelyek alátámasztják, hogy a Magdolna negyed a helyi közösségi élet szervezése érdekében sokat lépett előre az elmúlt ütemek során. Itt található a Kesztyűgyár Közösségi Ház, a Lélek-házak, az Őszirózsa Gondozó Szolgálat, a Mátyás Klub és a Kapocs Ifjúsági Önsegítő Szolgálat.

A megújuló közterületek mentén, a majdani gyalogos dominanciájú útszakaszokat követve az elmúlt években megfigyelhető egy lassú fejlődés, a kiskereskedelmi üzletek bővülése, funkcionális átalakulása, ezzel szemben a városrész Teleki téri és az eddigi ütemek beavatkozásaitól távolabb eső területein a gazdasági aktivitás stagnálása, további romlása figyelhető meg. Az MNP III során tervezett beavatkozások indokoltságát az adja, hogy a megkezdett társadalmi, gazdasági és környezeti szempontú megújítás során elért eredmények kizárólag a következő ütemek megvalósításával tarthatók fenn és általuk valósítható meg a városrész gyökeres átalakulása.

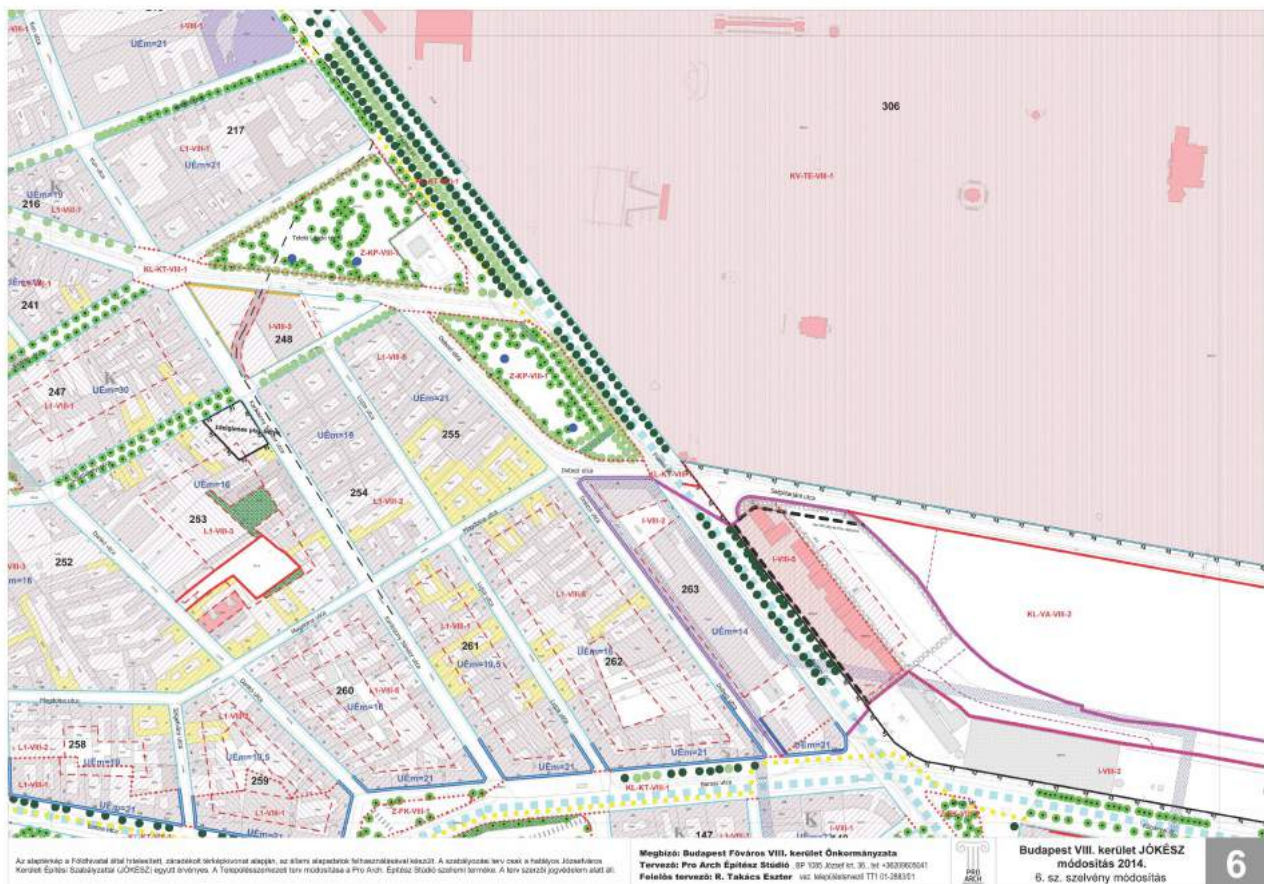
Az akcióterületi fejlesztés célcsoportját egyrészt a városrészben élő hátrányos helyzetű társadalmi csoportok képezik, másrészt a város más részein élők, akik az új és megújuló helyi szolgáltatásokat (kiskereskedelmi, oktatási, képzési, szociális, lakhatási, stb.) igénybe veszik. Az akcióterület megújítási programja szervesen kapcsolódik az akcióterületen már lezajlott és már megkezdett városrehabilitációs tevékenységekhez és illeszkedik a került más városrészeiben zajló megújítási programjaihoz.

MAGDOLNA – ORCZY NEGYED PROGRAM RÉSZLETES ÖSSZEFOGLALÁSA

A PROGRAM ADATAI

(nem lezárt adatok alapján)

A projekt terület - Budapest - Józsefváros: Dankó utca – Magdolna utca – Dobozi utca – Baross utca – Kálvária tér - Diószegi utca – Dugonics utca – Illés utca – Kálvária tér

Budapest VIII. kerület i építési szabályzat – JÓKÉSZ, 6. szelvény – Magdolna negyed, módosítás 2014.
(forrás: <http://josefvaros.hu/onkormanyzat/ugy/139>, CET: 2017.05.30. 16:30)

A projekt időtartama	2018-tól (várhatóan)
Az akcióterület területe	44 ha
A projekt értéke (bruttó)	2,000,000,000 Ft
Kerületi önkormányzati beruházás (bruttó Ft)	–
Uniós beruházás (bruttó Ft)	2,000,000,000 Ft (VEKOP-6.2.1 pályázat 2016)
A projekt összeállító	Józsefvárosi Önkormányzat, Rév8 Zrt.
A projekt lebonyolító	Józsefvárosi Önkormányzat
A projekt résztvevői	Józsefvárosi Önkormányzat

MONP I. ütem: 2018

Lakhatási (LP)

Önkormányzati lakóépületek komplex közösségi megújítása (LP1): a tevékenység az itt élők legszűkebb lakókörnyezetének, lakóházainak felújítását és az épületek, lakások üzemelési költségeinek csökkentését tűzi ki célul, ugyanis az önkormányzati lakóépületek jelentős része több évtizede életveszélyes, tartószerkezeti és más műszaki problémákkal terhelt. A tevékenység keretében legalább 2 épület (30-50 lakás) megújítása válik lehetővé.

Műszakilag szükséges épületek bontása (LP2): a lakhatási körülmények szűkössége és egészségtelen állapota jelentősen befolyásolja a közösség egészségi állapotát, valamint a házak egy részének állapota nem teszi lehetővé a benne élő közösség megtartását, így műszaki vagyongazdálkodási szempontok alapján az épületek bontását tűzi ki célul. A több szempontú vizsgálatok után kiválasztott házak bontása előtt megelőző közösségi munka keretében a lakók összeismertetésre kerülnek a befogadó házak közösségével. A tevékenység keretében 2 bérház bontására kerülhet sor.

Bérházak és bérlakások üzemelési költségcsökkentése (LP3): 2 fő területe a bérházak üzemelési, valamint a bérlakások költségcsökkentése, melyek fő célja az energiahatékony megoldások bevezetése és a költségek tervezhetővé tétele. A tevékenység 300 lakás korszerűsítését kívánja felvállalni.

Közösségi zöldudvar program (LP4): az épületek elhanyagolt, alulhasznosított udvarainak „zöld” elveknél megfelelő átépítését célozza meg, közösségi mentorok segítségével. Az udvarok zöldítése és a helyi környezettudatosság elősegítése az önkormányzat szakmai

segítségnyújtásával, civil szervezetek bevonásával és az épületekben élő lakókkal, azok önkéntes munkájával valósul meg. A projekt keretében legalább 10 udvar megújítása tervezett.

Család és lakóház mentorálás (LP5): a program célja, hogy létrejöjjenek egymást segítő, az öngondoskodást előtérbe helyező kapcsolati hálózatok a házakban, megerősödjön a társadalmi közös felelősségvállalás, valamint a halmozottan hátrányos helyzetben élő, szegény családok számára hosszútávon biztosítani lehessen a lakhatást és a lakhatási rendszerből való kihullás megakadályozását. A tevékenység 300 családdal teremt kapcsolatot.

Lakásgazdálkodásban dolgozó önkormányzati szereplők egymás megismerését, együttműködését elősegítő képzési és érzékenyítési programok (LP6): a tevékenység célja, hogy a kerület társadalmának igényeit kiszolgáló lakásportfólió minőségének megőrzése/fejlesztése, szolgáltatásainak javítása úgy történjen meg, hogy közben csökkenjen/optimalizálódjon a ráfordítási költség és az épületek/lakások hosszú távú fennmaradása biztosítva legyen, valamint a szolgáltatásban résztvevő szervezetek egymást segítve, integráltan működjenek együtt. Fő területei: „Integrált Lakásgazdálkodási Együttműködés” és Szomszédsági Házfelügyelő Program, amely folytatja és kiterjeszti az MNPIII keretében megindított, biztonsági feladatokat is ellátó házfelügyelői rendszert a közbiztonsági szempontból kritikusnak vagy veszélyeztetettnek minősülő önkormányzati tulajdonú lakóépületekben.

Speciális lakhatási projektek (LP7): a területen élő speciális igényekkel rendelkezők számára alakít ki, újít fel lakásokat önkormányzati bérházakban. A tevékenység fő területei: támogatott lakások kialakítása, és LÉLEK program számára kivezető lakások kialakítása. A végrehajtáshoz több „szoft” tevékenység is szorosan kapcsolódik. A tevékenység 5-5 lakás megújítását vállalja fel.

Foglalkoztatási és gazdasági (FP)

Munkaerőpiaci (re)integrálás (FP1): az akcióterület használaton kívüli, üres telkén létrehozandó közösségi kert lehetőséget kínál a gazdasági programban részt vevő szakembereknek, hogy a helyiekkel a kapcsolatot egy informálisabb közegben vegyék fel. Az akcióterület népességének foglalkoztatottsági szintje lényegesen alacsonyabb a kerület többi részéhez képest, így a foglalkoztatási iroda álláskeresői programjai segítenek a helyi alacsony iskolai végzettségű, gyakran tartós munkanélküli célcsoport álláskeresői klubbal, állásbörzével, mentorprogramokkal, az álláskeresői esélyeket növelő személyiség és kompetenciafejlesztő tréningekkel. A létrehozandó foglalkoztatási ügynökség segít a munkavállalók célzott elérésében, szemléletformálásában, illetve segíti, hogy a munkavállalók szükség szerint mentorok támogatásával tudjanak bekerülni a foglalkoztatásba, és így növeljék annak esélyét, hogy a munkavállalói létbe való beilleszkedés kezdeti nehézségei sikeresen (meg)oldódjanak. A tevékenység az akcióterületen és környékén élő érintettek megkeresését (1500 – 2000 fő) és 100 egyéni fejlesztési terv menedzselését tudja felvállalni.

Képzések (FP2): a 8 osztályos és a középiskolai mentorálás azon diákokat célozza meg, akik tanulmányi és/vagy magatartási szempontból problémásakká váltak az iskolában, nehézségeik miatt az iskolából való kiesés fenyegeti őket, illetve akár már magántanulókká is váltak. A 10 osztályos felzárkóztató mentorálás alatt felnőttek szerezhetik meg az általános iskolai végzettséget, illetve az OKJ-s képzésekhez szükséges 10 osztályt. A tartós munkanélküliség oka gyakran az alulképzettség vagy a piacképes szakma hiánya, ezért előzetes igényfelmérés után olyan szakképzések indítására kerül sor, amely szakmákra van piacképes kereslet. A tevékenység az akcióterület és környékén élő érintettek megkeresését (1500 – 2000 fő) és 100 fő képzését kívánja végrehajtani.

Helyi gazdaságfejlesztés (FP3): vállalkozásfejlesztési tanácsadó szolgáltatás által segítséget kaphatnak azok, akik most szeretnének vállalkozást indítani vagy vállalkozóvá válni, és a már működő vállalkozások is tanácsokat, ötleteket, segítséget kaphatnak vállalkozásuk továbbfejlesztéséhez. A vállalkozói inkubátor tevékenység keretében az akcióterületen lévő, üresen álló üzlethelyiségekbe költözhetnek támogatott módon olyan forprofit vagy társadalmi vállalkozások, melyek vállalják helyi lakosok foglalkoztatását. A tevékenység 10-20 vállalkozás képzését tudja felvállalni.

Munkahelyteremtés megváltozott munkaképességűek részére (FP4): a Kálvária tér 19. sz. alatt működő, megváltozott munkaképességűeket foglalkoztató, könyvkötészettel foglalkozó védett munkahely bővítésével további 5 fő foglalkoztatása válik lehetségessé. A tevékenység keretében az akcióterületen lévő nagyszámú üres üzlethelyiségek egyikében bolt és kávézó indul kettős céllal: egyrészt a boltban dolgozók maguk is megváltozott munkaképességű személyek, így a bolt új védett munkahelyeket hoz létre számukra. Másrészt a bolt árucikkei azok a termékek lesznek, melyeket a helyi szociális foglalkoztatókban/védett munkahelyeken maguk a megváltozott munkaképességűek állítottak elő. A tevékenység 5-10 megváltozott munkaképességgel rendelkező ember foglalkoztatását tudja felvállalni.

Közbiztonság és közterület (KP)

Gyermek és ifjúsági szabadidős programok hálózata, hátrányos helyzetű sportoló fiatalok tehetséggondozása, közösségi miniprojektek (KP1): hétköznapiakon a késő délutáni, esti és a hétvégi időszakokban rendszeres programokat nyújtson a gyermekeknek és fiataloknak a Magdolna és az Orczy negyedek különböző helyszínein. Az Orczy negyedben található önkormányzati tulajdonú telken egy átmeneti jelleggel, annak közcélú hasznosításáig (beépítéséig) közösségi, szabadidős funkciókat ellátó terület kerül kialakításra. A szabadidős programok hálózata a sportban tehetséges, hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok felfedezését is segíti. A lakossági igények és a részvételi hajlandóság alapján kisebb, közösségi tervezésen, részvételen alapuló miniprojektek valósulnak meg az akcióterület közterületein, figyelembe véve a környezeti tervezés (CPTED) bűnmegelőzési szempontjait.

Családlátogató Mobil Team/Családi Konzultációs Team (KP2): a szenvedélybetegséggel (elsősorban alkoholizmus, kábítószer-fogyasztás) érintett családok felkeresése és önkéntes együttműködésen alapuló szakmai segítése orvos, szociális munkás, addiktológiai konzultáns és sorstárssegítő szakemberekkel, mely lehetőséget nyújt alacsony küszöbű szolgáltatások nyújtására, a szociális és egészségügyi ellátórendszer végpontjaihoz történő eljutásra, annak igénybe vételére, prevencióra, valamint az ellátás tartós, családi szinten zajló egyéni támogatására. A családlátogató konzultációs team-ek intézményi helyszínen végzett, névtelenül is igénybe vehető (vagy a kliens lakásán dolgozó) családi konzultációt végeznek, ebben az esetben a fenti team jogász munkatárssal is kibővül. A projekt célja, hogy az elsődleges kapcsolatfelvételt követően önkéntesen és akár anonim módon is igénybe vehető támogató szolgáltatást nyújtson a szenvedélybetegeknek és családjaiknak.

Problémaorientált közösségi rendészet (KP3): elsődleges cél a problémaorientált közösségi rendészet kialakítása, amely egység együttműködik a közterület-felügyelettel, a polgárőrséggel, a szomszédsági házfelügyelőkkel, a szociális szervezetekkel, a Szomszédok Egymásért Mozgalom aktivistáival és nem utolsósorban az ott élő emberekkel. A program célja, hogy a közösségi rendőr feladatra alkalmas, e beosztásban is szakképzett és gyakorlattal rendelkező, a helyi viszonyokat és az ott élőket ismerő, kb. 10 fős állandó rendőri stáb alakuljon ki és dolgozzon a területen. „Munkahelyük” konténerben kialakított mobil rendőrőrs lehet, amit a projekt keretében az akcióterület központjába, a Kálvária térre helyezünk át. A lakossági kapcsolattartás erősítése, formalizálása és rendszeressége érdekében megalakulna a havonta operatív üléseket tartó „Magdolna-Orczy Biztonsági Egyeztető Fórum”.

Szomszédok Egymásért Mozgalom (KP4): háztömbszintű alapegységenként működő Szomszédok Egymásért Mozgalom kialakítása az akcióterületen, amelynek szervezésében és működtetésében a polgárőrség vállal kulcsszerepet. A lakossági figyelő-, jelző- és riasztórendszer tagjainak feladata figyelés a házakon belülre és az előttük lévő utcaszakaszokra, a lakosság számára javasolt eljárásrendek kialakítása és alkalmazása, a lakók bűnmegelőzési célú informálása, képzéseken való részvétel, együttműködés a rendészeti szervekkel, különösen a szomszédsági/közösségi rendőrökkel.

Bűnmegelőzés, a környezettervezés segítségével (CPTED) (KP5): a bűnmegelőzés új, perspektivikus iránya a bűnmegelőzés elveinek alkalmazása a városfejlesztés, várostervezés és az építészet gyakorlatában (Crime Prevention Through Environmental Design, CPTED). Ennek lényege, hogy egy környék közterületeinek - az ott élő, dolgozó, az arra járó emberek által - önkéntelenül is megvalósított „spontán megfigyelése” és ezáltal biztonsága jelentősen fokozható a tervezés eszközeivel. A 2016 nyarán megrendezett lakossági találkozón a helyiek az akcióterület Orczy negyedbe eső, valamint határoló utcáját és ezek találkozásait közbiztonsági szempontból kritikusnak ítélték bűncselekmények, szabálysértések elkövetése vagy az antiszociális viselkedés miatt. A programelem célja a nappali (éjszakai) élet élénkítésének megtervezett technikai és a szabálysértések, bűncselekmények elkövetésére lehetőséget nyújtó fizikai helyszínek átalakítása, megszüntetése, amelyek csökkentik az adott terület kriminalitását.

MESTERMUNKA ADATAI - IDESÜSS ÓVODA ÉS BÖLCSŐDE - 2015

Munka megnevezése:	IDESÜSS! Óvoda és Bölcsőde
Helyszín:	X. Budapest, Kőbánya
Feladat típusa:	építészeti koncepcióterv, belsőépítészeti kiviteli terv, építészeti tanácsadás
Tervezők:	Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana, MICROarchitects
Alapterület:	1000 m ²
Tervezés és megvalósítás éve:	2015
Publikáció:	Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana: IDESÜSS! óvoda – ahol élmény gyereknek lenni, Építészfórum, 2016. szeptember 13. http://epiteszforum.hu/idesuss-ovoda-ahol-elmany-gyereknek-lenni
Méltató kritika:	Somogyi Krisztina: "Nem középiskolás fok. Idesüss!", Budapest Folyóirat, 2016/9.
Díjak:	Budapest Építészeti Nívó Díja - 2016
Megbízó:	Gyermekkor Alapítvány Tóthné Kővári Csilla óvodapedagógus, szaktanácsadó, közoktatási-pedagógiai szakértő, az intézmény vezetője
Ingtalan-tulajdonos:	X. kerületi Önkormányzat
Műszaki generáltervezés:	Haller Peter, Promicplan Kft.
Építészeti és belsőépítészeti tervezés és tanácsadás:	MICROarchitects Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana
Makett:	BME Építésmérnöki Kar építészhallgatói: Gosztonyi András, Hargitai Bence, Horváth Marcell, Peska Krisztián, Spengler Csaba
Kertészeti tervezés:	Várkert Kft., Színrelép Kft.
Kert kivitelezése:	Színrelép Kft.
Bútor-asztalos munkák:	Kurilla Olivér, Hor Zrt.
Világítási tanácsadás:	Farkas Péter, BeLight Kft.
Tűzvédelmi szakértő:	Lakk József
Kivitelezés:	BMK PRO Kft.

